

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท

“ผู้ไท” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่พูดจาภาษาไทย (Tai Speaking Group) กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่มากในจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหารและกาฬสินธุ์และอีกหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาษา เพลง ความเชื่อ พิธีกรรม นิทาน ตำนาน ฯลฯ การศึกษาบริบทเรื่องผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้และความเข้าใจประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเพราะผ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนและวัฒนธรรมของคนที่ถูกพันกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

2.1 ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท

แต่เดิมกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไทย มีเมืองแกงและเมืองไลเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวผู้ไททั้งผู้ไทดำ ผู้ไทแดงและผู้ไทขาว สอดคล้องกับที่สมเด็จพระยาตากสินมหาราช (2515 : 218) ได้กล่าวไว้ในคำนำพงศาวดารเมืองแกงและพงศาวดารเมืองไล ความว่า “กล่าวกันว่าแรกเริ่มเดิมทีก่อนที่ชนชาติไทจะอพยพลงมาสยาม ได้ตั้งอยู่ที่สิบสองจุไทยนี้มาก่อน คำว่าสิบสองจุไทยตรงกับสิบสองเจ้าไท เพราะตั้งเดิมไทที่ตั้งอยู่ในแคว้นแคว้นนี้ได้แยกกันอยู่เป็นสิบสองเขตเป็นอิสระต่อกัน ทุกวันนี้พลเมืองที่อยู่ในที่นั้นก็เป็นผู้ไทโดยมากเรียกว่า “ผู้ไท”

พงศาวดารล้านช้าง (2545 : 19) ได้สะท้อนให้เห็นระบบคิดเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของกลุ่มชนต่างๆ โดยมีความเชื่อว่า “แกน” เป็นผู้สร้างและเป็นผู้ให้กำเนิดมนุษย์ทั้งหลาย ดังที่ปรากฏในพงศาวดารล้านช้างความว่า “.....เขาจึงไหว้ขอพระยาแกนว่า ตู้อยู่เมืองบนบ่แก้ว แก่นเมืองฟ้าบ่เป็น ตู้อยู่เมืองลุ่มลิดเลียง เมืองเพียงพักยอมพูนเทอญ เมื่อนั้นพระยาแกนจึงให้เอาลงมาส่ง ทั้งให้ควายเขาสู้แก่เขา จึงเอากันลงมาตั้งอยู่เมืองน่าน้อยอ้อยหนูก่อนหันแล แต่นั้นเขาจึงเอาควายนั้นเห็ดนากิน นานประมาณ 3 ปีควายเขาก็ตายเสีย เขาละซากควายเสียที่น่าน้อยอ้อยหนูหันแล้ว อยู่บ่บานเท่าใด เครือหมากน้ำก็เกิดออกสูดควายตัวตายนั้น ออกยาวมาแล้วก็ออกเป็นหมากน้ำเต้าปู้ 3 หน่วย และหน่วยนั้นใหญ่ประมาณเท่ารินเขาปลุกข้าวนั้น เมื่อเครือหมากน้ำนั้นแก่แล้ว คนทั้งหลายก็เกิดมาอาศัยซึ่งหมากน้ำ...คนทั้งหลายผู้เกิดในผลหมากน้ำเต้า ผู้นั้นก็ร้องก้องนี่นนั้นมากนั้ ในหมากน้ำนั้นแล.....” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอนุภาคน้ำเต้าในตำนานน้ำท่วมโลกและตำนานการกำเนิดมนุษย์ของวัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2544 : 63) ที่กล่าวว่า มนุษย์เกิดมาจากน้ำเต้า กล่าวคือ

การเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในท้องถิ่นที่มีกำเนิดมาจากน้ำเต้าผลเดียวกัน ซึ่งกลุ่มลาว ขมุ กะตัง ไทดำ ไทขาวและไทอาหม

แองเจียน แอมอนิเย อ้างถึงในทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ (แปล) (2539 : 124) ที่เขียนบันทึกไว้ในหนังสือ “Voyage Dans le Laos, Tome Premier” บันทึกการเดินทางในลาว ได้กล่าวถึงชนชาติไทยว่ามาจากไหน ได้กล่าวถึง คนภูไทเอาไว้ด้วย และเป็นการยืนยันทางหนึ่งว่าคนเผ่าภูไทมีถิ่นแดนอยู่ทางตอนใต้ของจีนและในดินแดนที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยได้ผสมผสานกับคนไทยหลายกลุ่ม และรวมทั้งชนชาติอื่นๆ สอดคล้องกับสิราพร ณ ถลาง (2545 : 37) ที่กล่าวถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม และกล่าวถึงกลุ่มไทดำ – ไทขาวว่า เป็นชนชาติไทที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทในเขตเวียดนามตอนเหนือที่มีอาณาเขตติดกับภาคใต้ของจีนและภาคเหนือของลาว ไทดำและไทขาวตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง เมืองสำคัญของไทดำ คือ เมืองแกน (เดียนเบียนฟู) และเมืองลา (เจินลา) ส่วนเมืองที่เป็นถิ่นที่อยู่ของไทขาว คือ เมืองไล (ไลเจา) เมืองหมอก (หมอกโจว) และเมืองเติ๊ก เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่ามีไทดำ ไทขาวอยู่ในแขวงหัวพัน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวด้วย

2.1.1 ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท

ประวัติความเป็นมาของชาวผู้ไทถูกนำเสนอในรูปของงานวิชาการทั้งพงศาวดาร เอกสาร ตำรา งานวิจัยรวมถึงสารคดีต่างๆ ซึ่งงานเหล่านี้มักจะอ้างอิงคล้ายกันว่า “ผู้ไทมาจากดินแดนสิบสองจุไทและอพยพเข้ามาในประเทศสยามในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งข้อความที่อ้างมาแล้วนั้นผู้วิจัยได้นำมาประกอบเพื่อให้ทราบความเป็นมาของชาวผู้ไทที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้

เดิม วิชาคย์พจนกิจ (2530 : 346) กล่าวว่า ผู้ไท กับ ไทดำเป็นพวกเดียวกัน ประชาชนชาวเรณูนคร ซึ่งเป็นพวกผู้ไทนั้น ตามเชื้อสายเป็นเผ่าผู้ไทดำ และเดิมมีถิ่นอาศัยอยู่ในอาณาจักรเมืองไล (ไลเจา) อพยพมาในแผ่นดินรัชกาลที่ 3 และโทมัส เคิร์ช (Thomas Kirsch) (1967 : 37) ก็กล่าวว่า ผู้ไทในสกลนคร ภาพสินธุ์ นครพนม และในสหัสวันนะเขตเป็นกลุ่มเดียวกันกับที่เรียกว่าลาวโซ่งในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งทรงคุณ จันทร และปิติ แสนโคตร (2540 : 12) ว่า ผู้ไทในภาคอีสานเท่าที่ตรวจพบเห็นว่าเป็นผู้ไทดำ แต่ไม่อาจจะระบุได้ว่าเป็นกลุ่มใด ในทางกว้างอาจหมายถึงคนที่พูดภาษาไทยหลายกลุ่ม เช่น ไทดำ ไทแดง ไทขาวและบางครั้งก็รวมไทพวนไว้ด้วย

พระยาอนุমানราชชน (2532 : 157) ได้กล่าวถึงชนชาติที่อาศัยอยู่ในดินแดนสิบสองจุไทและบริเวณใกล้เคียงกันว่ามีหลากหลายชาติหลายภาษามีพวกขมุ ข่า เป็นต้น แต่ชาติที่มีความสำคัญและมีความเจริญมากกว่าก็คือ ผู้ไท ซึ่งแบ่งออกเป็นสองพวก คือ ไทขาวและไทดำ บางทีก็แยกเป็นไทแดงอีกพวกหนึ่ง อันที่จริงไทเหล่านี้ก็เป็นพวกเดียวกัน ที่แยกชื่อกันไปก็โดยอาศัยความผิดแผกกันในสีเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น ที่เรียกว่าไท

ชาวหรือผู้ไทชาวก็เพราะเหตุที่เมื่อมีการทำศพ ก็นุ่งห่มแต่เครื่องขาวล้วนอยู่ครบกำหนดสามปีทำนองอย่างธรรมเนียมจีน พวกไทดำใช้นุ่งห่มสีดำ ส่วนไทแดงก็ใช้เครื่องนุ่งห่มสีแดง ขนบธรรมเนียมประเพณีของพวกผู้ไทว่าสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็เป็นแบบเดียวกับไทอื่นๆ แปรกแต่ญาติพี่น้องมักรวมกันอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน

เสนอ นาระคล (2515 : 10-11) กล่าวว่าในรัชกาลของพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ดินแดนเวียงจันทน์และหลวงพระบางมาขึ้นกับประเทศไทย แคว้นสิบสองจุไทซึ่งอยู่ในความปกครองของเวียงจันทน์ก็มารวมกับประเทศไทยด้วย และดินแดนสิบสองจุไทนี้จำเป็นต้องส่งส่วยให้แก่ ลาว ญวนและฮ่อจึงได้ชื่อว่า “เมืองสามส่วยฟ้า” หรือ “สามฝ่ายฟ้า” นอกจากนี้ยังกล่าวไว้ว่าลาวโซ่งที่เพชรบุรีสำเนียงพูด การแต่งกาย ความเป็นอยู่คล้ายกับผู้ไทที่อยู่แถบสกลนคร และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรง (2507 : 7) กล่าวไว้ว่า “เมืองไลเมืองแกลงอยู่ในแคว้นแคว้นสิบสองจุไทขึ้นอยู่ในอำนาจการปกครองของเจ้านครหลวงพระบาง คือ หัวเมืองฝ่ายเหนือ มีเมืองควาย เมืองตุ้ง เมืองม่วย เมืองลา เมืองไล เมืองแกลง โดยเฉพาะเมืองแกลงนั้นอยู่ห่างไกลจากนครหลวงพระบางและอยู่ตอนใต้ของประเทศจีน หรือมีอาณาเขตติดต่อกับจีน แต่อยู่ตอนเหนือของญวน อำนาจการปกครองของนครหลวงพระบางดูแลไม่ทั่วถึง จึงมอบอำนาจให้ปกครองดูแลกันเอง แต่ก็อยู่ในอำนาจความคุ้มครองของเจ้านครหลวงพระบาง”

สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ (2551 : 169) กล่าวว่า ผู้ไท เดิมอยู่ในเขตสิบสองจุไท ประเทศลาวและเวียดนาม ชาวผู้ไทมีหลายพวก เช่นผู้ไทขาว ผู้ไทดำ ผู้ไทลาย คำว่าผู้หมายถึงคน ผู้ไทจึงหมายถึงคนไท ภาษาผู้ไทมีพูดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เช่น จังหวัดนครพนม สกลนคร อุดรธานี หนองคาย อุบลราชธานีและกาฬสินธุ์

ประวัติศาสตร์และองค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทจึงเริ่มต้นที่สิบสองจุไท โดยอ้างจากชื่อเรียกของชนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในสิบสองจุไทที่เรียกตนเองว่า “ไทดำ” หรือ “ผู้ไทดำ” (Black Tai) เพราะนิยมใส่เสื้อผ้าสีดำแตกต่างจากกลุ่มคนที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น “ไทขาว” หรือ “ผู้ไทขาว” (White Tai) นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาว และ “ไทแดง” หรือ “ผู้ไทแดง” (Red Tai) ที่นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีแดงขลิบและตกแต่งชายเสื้อด้วยสีดำ จนกระทั่งมีการอพยพของชาวผู้ไทในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวผู้ไทมักจะอยู่บนพื้นที่สูง บริเวณพื้นที่เขตสันเขาภูพานและแอ่งกระทะบนเทือกเขาภูพาน มีบางส่วนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ เช่น หนองหาน แม่น้ำสงคราม ลำน้ำยาม ลำน้ำอูน ลำน้ำลำปลาหาง ลำน้ำก่ำ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของผู้ไทที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับหมู่บ้านของชาวผู้ไทในประเทศลาว โดยเลือกสภาพแวดล้อมของพื้นที่เป็นที่ราบและมีลำห้วยไหลผ่าน เช่นเดียวกันกับหมู่บ้านของกลุ่มไทดำที่เมืองเดียนเบียนฟูหรือเมืองแกลง ลักษณะดังกล่าวแสดงวัฒนธรรมในด้านการตั้งบ้านเรือนของกลุ่มผู้ไท นอกจากนี้หมู่บ้านมักจะตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาหรือดินเขาที่เป็น

ดองน้ำท่วมไม่ถึง แต่ก็ไม่ได้ยู่ดอยหรือสันเขาแบบพวกข้าเผ่าต่างๆ นอกจากผู้ไทกลุ่มมุกดาหารในเขตอำเภอดงหลวงที่ตั้งอยู่บนที่สูงเพราะมีการผสมผสานกับกลุ่มข้า และมักจะเรียกตนเองว่า “ผู้ไทข้า” หรือ “ผู้ไทข้า”

แม้ว่าผู้ไทได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน นับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้วัฒนธรรมหลายอย่างปรับและกลมกลืนกับคนกลุ่มอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน อีกทั้งอิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมบางประการของชาวผู้ไทกลืนหายไป รวมถึงลวดลายและความสำคัญลงไป แต่ชาวผู้ไทก็ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ รวมถึงลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มไว้ได้อย่างเหนียวแน่นโดยเฉพาะภาษา ความเชื่อ และพิธีกรรมบางอย่างซึ่งสามารถบ่งบอกความเป็นผู้ไทว่าแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ นั่นคือ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

รูปที่ 2.1 ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวไทดำบนภูเขาสูง

โครงสร้างทางสังคมและเครือญาติของชาวผู้ไทมักจะให้ความเคารพผู้อาวุโส โดยมีพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว เนื่องจากเป็นครอบครัวขยายอยู่กันหลายคน ได้แก่ ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก ลูกเขยและน้ำสาวหรือน้ำชาย ดังนั้น การเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสในครอบครัวจึงเป็นกฎหมายพื้นฐานของชาวผู้ไท เขยซู (การแต่งงานลูกเขยเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้าน) เป็นบุคคลสำคัญในครอบครัวรองจากพ่อและแม่ เพราะหากพ่อแม่ในฐานะหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิตแล้ว เขยจะต้องเลี้ยงดูคนอื่นๆ ในครอบครัวต่อไป ดังนั้น คนที่จะมาเป็นเขยของชาวผู้ไทต้อง

ขยันขันแข็ง มีความรับผิดชอบ และเป็นคนมีความอดทน มีความเมตตาสูง ปัจจุบันครอบครัวของชาวผู้ไท กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การแต่งงานเป็นระบบผสมผสานระหว่างแต่งเขยเข้าบ้านและแต่งสะใภ้เข้าบ้าน ไม่ยึดถือเคร่งครัดเหมือนประเพณีที่ได้เคยปฏิบัติสืบมา

รูปที่ 2.2 การเกี่ยวข้าวของชาวไทขาว บ้านนาทุ่ง จังหวัดไลเจา

ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชนที่มีความขยันทำมาหากิน ซึ่งอาชีพหลักคือการทำนา การไร่ ได้แก่ ไร่มัน ไร่ปอ ไร่ฝ้าย ไร่พริก ไร่ข้าวโพด และยังถนัดเรื่องการทำสวน นอกจากนี้จะใช้เพื่อการยังชีพแล้วยังใช้สำหรับการแลกเปลี่ยนซื้อขายกับคนกลุ่มอื่น ซึ่งระบบการผลิตของชาวผู้ไททำให้เกิดการพบปะและแลกเปลี่ยนทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจกับกลุ่มคนอื่นๆ อยู่เสมอ อีกทั้งชาวผู้ไทยังมีวัฒนธรรมในเรื่องการถักทอที่เด่นชัด โดยเฉพาะการปลูกฝ้ายและแปรรูปฝ้ายเป็นเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งฝ้ายเป็นพืชสำคัญในวัฒนธรรมเครื่องนุ่งห่มของชาวผู้ไท นิยมปลูกก่อนฤดูทำนาประมาณเดือนห้า เดือนหก และเก็บเกี่ยวหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวต่อ ประมาณเดือนเก้าต่อเดือนสิบ ยามที่ว่างเว้นจากการทำนาก็ใช้เวลาทอผ้าเพื่อเก็บไว้ใช้ในวิถีชีวิตและงานบุญประเพณี พิธีกรรมต่อไป นอกจากนี้ชาวผู้ไทยังมีความถนัดด้านการทอผ้า ซิ่นหมี เมื่อทอเสร็จแล้วก็นำไปย้อมคราม ชาวบ้านผู้ไทมักเรียกว่า “ผ้าดำ” หรือ “ซิ่นดำ” และใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันและเป็นเสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่ในงานบุญประเพณี

2.1.2 ถิ่นฐานเดิมและการอพยพ

การเคลื่อนย้ายของชาวผู้ไทจากประเทศเวียดนาม สู่ลาวและสู่ประเทศไทยตามลำดับ มีด้วยกันหลายสาเหตุ ประการแรกมาจากปัจจัยทางด้านพื้นที่และทรัพยากร ประการที่สอง คือ ปัจจัยทางด้านการเมืองภายในของกลุ่มชาวผู้ไท และประการสุดท้ายคือภาวะสงคราม การเคลื่อนย้ายเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกปรากฏในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน เมื่อ พ.ศ. 2321 เป็นชาวผู้ไทเมืองทัน ลาวพวน และลาวเวียง ส่วนครั้งที่สองเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อจัดการศึกที่เวียงจันทน์ พ.ศ. 2369 ได้เกลี้ยกล่อมและชักชวนหัวหน้ากลุ่มชาวผู้ไท ฉู้อ โย้ย ข่า โส้และกะเลิงจากเมืองวัง เมืองคำเกิด เมืองโปน เมืองพิน เมืองนอง เมืองคำอ้อคำเขียว ให้ข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเมืองอยู่ที่เมืองกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนมและมุกดาหาร

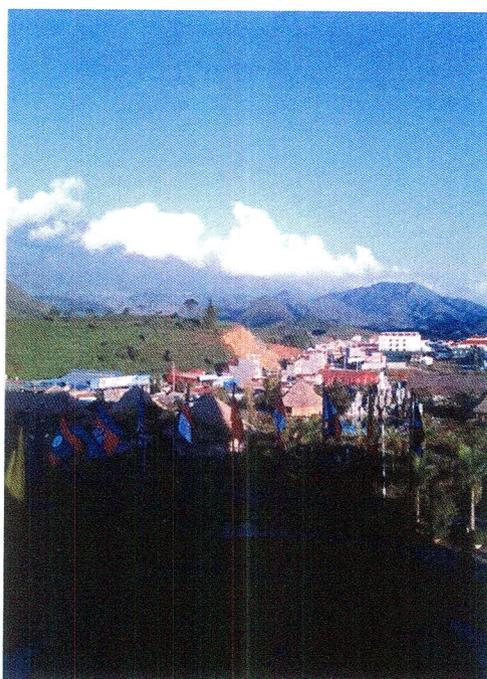

รูปที่ 2.3 พื้นที่ของจังหวัดเดียนเบียน (เมืองแกน) ประเทศเวียดนาม

รูปที่ 2.4 พื้นที่ของเมืองไลเจา ประเทศเวียดนาม

การอพยพของชาวยุโรปเข้าสู่ประเทศไทยนั้นเป็นผลเนื่องมาจากการกวาดต้อนครัวเรือน เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2388 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอุปราช (ตีสสะ) เมืองเวียงจันทน์ ซึ่งลงมา อยู่กรุงเทพฯ รับอาสาไปปราบศึกเจ้าอนุวงศ์ จึงโปรดให้พระยามหาสงครามเป็นแม่ทัพขึ้นไปรวบรวมพลหัว เมืองลาวฝ่ายตะวันออกและยกทัพไปตีเมืองวัง เมืองตะโปน เมืองทิน เมืองนอง เมืองเชียงรม เมืองผาบ้ง เมืองคำเกิด เมืองพร้าว เมืองหาว เมืองเชียงดี เมืองกาย ฯลฯ สุวิทย์ ธีรศาสตร์ (2538 : 26) ได้กล่าวไว้อย่าง สอดคล้องกันว่า การกวาดต้อนผู้คนจากเมืองเหล่านี้มีกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ทั้งผู้ไท กะเลิง ญ้อ ข่า ฯลฯ และได้กวาดต้อนครอบครัวจากเมืองดังกล่าวให้เข้ามาอยู่ในประเทศ สำหรับชาวยุโรปที่ถูกกวาดต้อนมานั้นมีหลาย กลุ่ม ดังนี้

รูปที่ 2.5 สภาพภูมิศาสตร์เมืองโลเจา (เมืองโล) ตอนเย็น

กลุ่มที่ 1) เป็นผู้ไทเมืองวัง ถูกกวาดต้อนมาและได้สมัครใจตั้งถิ่นฐานที่อำเภอสหพันธ์ จังหวัด กาสินธุ์ ประมาณ 300 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 1,200 คน ชาวยุโรปกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบล โพนมี 3 หมู่บ้าน คือ บ้านโพน บ้านหนองยางเหนือ บ้านหนองยางใต้ ตำบลทุ่งครองมี 4 หมู่บ้าน คือ บ้านทุ่ง ครอง บ้านเก่าเตื่อ บ้านคำม่วง บ้านหนองสะพัง ตำบลโนนศิลา มี 2 หมู่บ้าน คือ บ้านดงไร่ บ้านคอนฝิ่ง และที่ อำเภอคำม่วงมีชาวยุโรปที่ตำบลสำราญมี 5 หมู่บ้าน คือ บ้านค้อ บ้านหนองช้าง บ้านจาน บ้านหนองแขงและ บ้านท่า

กลุ่มที่ 2) เป็นผู้ไทเมืองวัง ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดมีประชากรรวมกันประมาณ 14,521 คน และตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบัวขาว 5 หมู่บ้าน ตำบลแจนแลนมี 4 หมู่บ้าน คือ บ้านคำกั้ง บ้านมะนาว บ้านเหล่าใหญ่และบ้านเหนือ ตำบลภูแล่นช้างมี 5 หมู่บ้าน (ปัจจุบันขึ้นกับอำเภอเขาวงและอำเภอนาคู มีหมู่บ้านชาวผู้ไท 14 หมู่บ้าน) ตำบลสงเปือยมี 6 หมู่บ้าน และตำบลคุ้มเก่ามี 11 หมู่บ้าน (ปัจจุบันขึ้นกับอำเภอเขาวง)

กลุ่มที่ 3) มาจากเมืองวัง และถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่เมืองพรรณานิคม (ปะชาวพะงา) ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่าบ้านพังพร้าว มีท้าวโฮงกลาง (โรงกลาง) เป็นผู้นำ และในเมืองพรรณานิคมมีผู้ไททั้งหมด 7 ตำบล คือ ตำบลพรรณานิคมมี 11 หมู่บ้าน ตำบลสว่างมี 17 หมู่บ้าน ตำบลนาในมี 10 หมู่บ้าน ตำบลนาห้วยบ่อมี 10 หมู่บ้าน ตำบลไร่มี 9 หมู่บ้าน ตำบลพอกน้อยมี 7 หมู่บ้าน และตำบลวังยางมี 1 หมู่บ้าน รวมทั้งหมดประมาณ 65 หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวผู้ไทอพยพไปตั้งหมู่บ้านในอำเภอเมืองอีก 13 ตำบล และอำเภอพังโคน 4 ตำบล อำเภอบ้านม่วง 3 ตำบล อำเภอมอนิบาล 4 ตำบล อำเภอภูสมาลย์ 2 ตำบล อำเภอสว่างแดนดิน 2 ตำบล อำเภอภูพาน 1 ตำบลอำเภอวาริชภูมิ 4 ตำบล รวมหมู่บ้านชาวผู้ไททั้งหมดในจังหวัดสกลนคร ประมาณ 212 หมู่บ้าน และประชากรผู้ไทประมาณ 128,659 คน

กลุ่มที่ 4) มาจากเมืองวังและเมืองคำอ้อ มีท้าวสิงห์เป็นผู้นำมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหนองสูงและบ้านคำชะอี ปัจจุบันคืออำเภอหนองสูงและอำเภอคำชะอี ขึ้นกับเมืองมุกดาหาร

กลุ่มที่ 5) เป็นผู้ไทมาจากเมืองวัง แต่มาก่อน 4 กลุ่มแรก มาตั้งถิ่นฐานที่บ้าน ห้วยหัวขาว บ้านบ่อจันทร์ และบ้านดงหวายและทางการได้ยกบ้านดงหวายเป็นเมืองเรณูนคร ตั้งท้าวสายผู้นำของชาวผู้ไทเป็นพระแก้วโกมลเจ้าเมืองคนแรก มีชาวผู้ไทในจังหวัดนครพนมประมาณ 131 หมู่บ้าน ใน 5 อำเภอ คือ อำเภอเรณูนคร อำเภอนาแก อำเภอธาตุพนม อำเภอศรีสงคราม และอำเภอนาหว้า

กลุ่มที่ 6) เป็นผู้ไทมาจากเมืองตะโปน (เซโปน) ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่บ้านช่องนาง และทางการไทยได้ยกฐานะบ้านช่องนางเป็นเมืองเสนางคนิคม และได้ตั้งท้าวจันศรีสุราชผู้นำของกลุ่มเป็นพระศรีสินธุสงครามเป็นเจ้าเมืองคนแรก ปัจจุบันอำเภอเสนางคนิคมขึ้นกับจังหวัดอำนาจเจริญ มีชาวผู้ไทอยู่ 2 อำเภอ 5 หมู่บ้าน คือ อำเภอเสนางคนิคมและอำเภอชานุมาน

กลุ่มที่ 7) เป็นชาวผู้ไทจากเมืองตะโปน และมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองคำแก้ว ปัจจุบันทางการยกเป็นเมืองคำเขื่อนแก้ว และตั้งท้าวศรีหนาทผู้นำชาวผู้ไทเป็นพระรามรินทร์เป็นเจ้าเมืองคนแรก

กลุ่มที่ 8) เป็นชาวผู้ไทจากเมืองกะปอง มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองปลาเป่า ต่อมายกขึ้นเป็นเมืองวาริชภูมิ ตั้งท้าวพระยาสุวรรณเป็นพระสุรินทรบริรักษ์เป็นเจ้าเมืองคนแรก มีผู้ไทตั้งบ้านเรือนในอำเภอวาริชภูมิ 4 ตำบล และผู้ไทที่อำเภอวาริชภูมิมักจะเรียกตัวเองว่า “ผู้ไทกะปอง” หรือ “ผู้ไทกะปอง”

จากเอกสารดังกล่าวทำให้ทราบว่าชาวผู้ไททั้ง 8 กลุ่ม พบว่ามีกลุ่มที่มาจากเมืองวัง 5 กลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด รองลงมาคือมาจากเมืองคำอ้อ เมืองตะโปน และเมืองกะปอง มีการกระจายจำนวนของชาวผู้ไทไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่างๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างกระจุกกระจายในพื้นที่จังหวัดต่างๆ 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม สกลนคร มุกดาหาร หนองคาย อัญญาเจริญ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ดและยโสธร นอกจากนี้ยังมีบางเอกสารที่กล่าวไว้เกี่ยวกับการอพยพเข้ามาของชาวผู้ไทว่า ถูกกวาดต้อนมาก็มีและที่อพยพหนีภัยสงครามการเมืองในอดีตมาก็มี ประกอบกับพลเมืองไทยสมัยนั้นมีน้อย ส่วนที่ถูกกวาดต้อนมาจากประเทศลาวโดยเฉพาะที่เมืองวังนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ถามความสมัครใจเลือกที่อยู่อาศัยว่าชาวผู้ไทจะอยู่ที่ใด ซึ่งราชวงศ์เมืองวังกับพวกพ้องท้าวเพี้ยอยู่บ้านภูจินารายณ์ ขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์ ท้าวโรงกลาง (โองกลาง) เมืองวังกับพวกพ้องท้าวเพี้ยและครอบครัวสมัครใจอยู่ที่บ้านปะขาวพะงา ขึ้นกับเมืองสกลนคร ท้าวลำตวนเจ้าเมืองคำเกิดกับครอบครัวสมัครใจอยู่ที่บ้านขอนแก่นขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์ อุปฮาด ราชวงศ์เมืองคำม่วนกับครอบครัวอยู่บ้านแขงบาดาลขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์ ท้าวเพี้ยเมืองสูงกับครอบครัวสมัครใจอยู่ที่บ้านกุสุมาลย์ขึ้นเมืองสกลนคร ท้าวสายนายครัวเมืองวังอยู่บ้านดงหวายเมืองธาตุนครพนม เจ้าเมืองเซียงรม อุปฮาด ราชวงศ์ ท้าวเพี้ยสมัครใจอยู่บ้านห้วยศิระชะบัง แขวงเมืองนครพนม และครอบครัวของขุนป้องพลจันทร์ พระไชยเชษฐาเมืองตะโปนขออยู่ที่เมืองเขมราฐ

รูปที่ 2.6 สภาพทางภูมิศาสตร์ของชาวผู้ไท ในพื้นที่อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ประเทศไทย

ชาวผู้ไทในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออาศัยอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์มากที่สุด โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอภูจินารายณ์ อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอเขาวง อำเภอสมเด็จ ในจังหวัดสกลนครมีประชากรที่เป็นชาวผู้ไทอาศัยอยู่มากที่สุดในอำเภอพรรณานิคม อำเภอวาริชภูมิและอำเภอวานรนิวาสตามลำดับ ส่วนที่อำเภอเมืองนั้นมีอยู่

เฉพาะเขตแดนที่ติดต่อกับอำเภอพรหมนิคม และเขตติดต่อกับจังหวัดนครพนม ด้านจังหวัดนครพนมเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรชาวผู้ไทยอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอเรณูนคร อำเภอธาตุพนม อำเภอนาหว้า และอำเภอศรีสงครามตามลำดับ ในจังหวัดมุกดาหารมีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในพื้นที่อำเภอหนองสูง คำชะอี ดงหลวงและดอนตาลตามลำดับ

รูปที่ 2.7 การเลือกพื้นที่ทำกินใกล้เชิงเขาของชาวผู้ไทยบ้านกุดสิมคุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

การตั้งหลักแหล่งและที่อยู่อาศัยของชาวผู้ไทยในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน อาจกล่าวได้ว่ามีการกระจายอยู่ตามเทือกเขาภูพานในเขตอำเภอพรหมนิคม อำเภอพังโคน อำเภอบ้านม่วง อำเภวารณนิवास อำเภอวาริชภูมิและอำเภอเมืองจังหวัดสกลนคร อำเภอเรณูนคร อำเภอธาตุพนม อำเภอนาแก อำเภอศรีสงคราม อำเภอนาหว้าจังหวัดนครพนม อำเภอคำชะอี อำเภอหนองสูง อำเภอดงหลวง อำเภอดอนตาล อำเภอเมืองจังหวัดมุกดาหาร และอำเภอเขาวง อำเภอภูนิารายณ์ อำเภอคำม่วง อำเภอสมเด็จ อำเภอสหัสขันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์จนกระทั่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่ผสมกลมกลืนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่เป็นกลุ่มที่ยังคงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเองไว้อย่างมั่นคงโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีและความเชื่ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

2.2 สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท

สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไททั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งในประเทศไทยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทจังหวัดต่างๆ ได้แก่ จังหวัดสกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์และมุกดาหาร และจะนำข้อมูลต่างๆ มาเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อทำให้เห็นภาพรวมของสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทซึ่งประเด็นต่างๆ ที่เก็บรวบรวม คือ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและการแต่งกาย โครงสร้างทางสังคมและระบบเครือญาติ ขนบธรรมเนียมและประเพณี ภาษาและวรรณกรรม อาหาร รวมถึงความเชื่อและพิธีกรรม ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป ข้อมูลที่ได้มาจาก 2 ส่วน คือ ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย บทความ วิทยานิพนธ์ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากผู้รู้ เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ หมอขวัญ หมอเป่า หมอธรรม หมอเหยา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

2.2.1 ที่อยู่อาศัย

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแบ่งตามลักษณะรูปทรงของพื้นที่ คือชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบนที่ราบ อีกทั้งยังมีภูเขาล้อมรอบ ชุมชนผู้ไทที่ตั้งบ้านเรือนอยู่รอบๆ เมื่อเขาภูพานจะมีฝั่งของชุมชนแบบกระจายจากศูนย์กลาง ซึ่งมีศูนย์กลางของชุมชนคือวัดหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านออกไปทุกทิศทาง นอกจากนี้ชุมชนยังมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนในชุมชน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรับให้เข้ากับสภาพที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

รูปที่ 2.8 ลักษณะบ้านเรือนของชาวผู้ไทบ้านหนองแคน อ.ดงหลวง จ.มุกดาหาร

บ้านเรือนของชาวผู้ไทในอดีตมักจะทำกระจัดกระจายกันอยู่บริเวณลำน้ำ ใกล้หนองน้ำ ลักษณะเป็นบ้านไม้หลังคาทรงจั่วสูง มีใต้ถุน บ้านมุงด้วยจากหรือไม้ ฝาบ้านทำจากใบตองนำมาขัดกับไม้ไผ่ (ฝาชัดแตะ)

ต่อมาได้มีการนำไม้มาทำฟ้านบ้าน ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของผู้คนชุมชน จากชุมชนขนาดเล็กกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีระบบสาธารณูปโภคเข้าถึงทุกครัวเรือน รวมทั้งการปลูกสร้างบ้านทรงรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาทดแทนบ้านเรือนแบบเก่าที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชาวผู้ไท ทั้งนี้เพราะบ้านหลังเก่าหมดอายุการใช้งาน ผุพังไปตามกาลเวลา จำเป็นต้องรื้อถอนเพื่อก่อสร้างใหม่ตามสมัยนิยม

ลักษณะเรือนของชาวผู้ไทส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณโล่ง ในบริเวณดังกล่าวมีบ้านประมาณ 2 – 3 หลังคาเรือน ซึ่งลักษณะเรือนเป็นเรือนยกพื้นสูง หลังคามุงด้วยสังกะสี ฟ้านบ้านทำด้วยไม้ บ้านมีประตู 2 ด้าน ซึ่งประตูทำเป็นตาลัน หน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) สมัยก่อนนิยมทำเป็นไม้ยกเพื่อค้ำหน้าต่างเอาไว้ แต่ปัจจุบันนิยมซื้อหน้าต่างที่ทำเป็นบานสำเร็จรูปมาประกอบใส่ในตัวบ้าน มีบันไดทางขึ้นทางเดียว เดิมเป็นบันไดราวจับซึ่งสามารถยกเก็บได้ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นบันไดลอย ยึดอยู่กับเสาและตัวบ้าน และมักจะอยู่ทางทิศตะวันออกและทิศเหนือของบ้าน

ไพโรจน์ เพชรสังหาร (2531 : 27) กล่าวถึงเรือนของชาวผู้ไทว่ามี 3 แบบ ได้แก่ เรือนแบบทรงสูง เรือนแบบทรงสูง 2 ชั้น และเรือนผู้ไทยแบบทรงต่ำ มีทั้งเรือนเกย เรือนเฝ้า เรือนตอเล้า ชาวผู้ไทยมักจะเรียกเรือนพักอาศัยว่า “เฮือน” หรือ “เฮิน” แต่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือเครื่องเรือนที่นำมาก่อสร้างจะทำจากไม้ทั้งหลัง ตั้งแต่โครงสร้างของบ้าน ฟัน ฝา และหลังคา ล้วนแต่นำมาจากไม้ทั้งสิ้น

รูปที่ 2.9 เฮือนไฟ (ครัว) ของชาวผู้ไทบ้านหนองแคน อ.ดงหลวง จ.มุกดาหาร

เรือนแบบทรงสูง เป็นเรือนผู้ไทแบบดั้งเดิม จะยกพื้นสูงเพราะในบางพื้นที่จะเป็นที่ราบลุ่มเพื่อป้องกันน้ำท่วม และป้องกันสัตว์ร้ายต่างๆ เพราะในอดีตเป็นป่าดงดิบ เพื่อประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์และเป็นพื้นที่หัตถกรรมในครอบครัว วัสดุที่นำมาสร้างเรือนแบบทรงสูงจะทำจากไม้ทั้งหมด เริ่มจากเสาไม้เนื้อแข็งทั้งต้นมีขนาดใหญ่อาจากเป็นเสากลมหรือเสาเหลี่ยมตามสภาพการใช้งาน เช่นเดียวกันกับโครงหลังคาจะทำจากไม้เนื้อแข็ง มุงด้วยหญ้าคาหรือใช้ไม้เนื้อแข็งที่เรียกว่า “แป้นมุง” ส่วนรูปแบบของหลังคาอาจเป็นจั่วเดี่ยวหรือจั่ว

สองหลังติดกันที่เรียกว่าเรือนแฝด โดยมีลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์คือ “บ้านลม” นิยมตกแต่งโดยการแกะสลักไม้เป็นลวดลายต่างๆ ไว้อย่างสวยงาม ส่วนการยึดส่วนต่างๆ ของบ้านจะใช้สลักไม้ สลักเหล็ก ตามความเหมาะสม สำหรับฝาบ้านจะใช้ไม้เนื้อแข็งโดยเลื่อยเป็นแผ่นตามความยาว แล้วนำมาตียึดตามแนวนอน ส่วนฝาบ้านอีกลักษณะหนึ่งจะเรียกว่า “ฝาขัดแตะ” โดยนำไม้ไผ่มาสานเป็นเป็นแผ่นขนาดใหญ่ หรืออาจสานเป็นลายห่าง 2 แผ่น แล้วนำใบตองกุงมาวางซ้อนอยู่ข้างในเรียกว่า “ฝาใบตองกุง” ส่วนพื้นทำจากไม้เนื้อแข็ง หน้ากว้างปูเป็นแนวยาวของเรือน หรืออาจใช้ไม้ไผ่ที่เรียกว่า “ฟากไม้ไผ่” ฟากไม้ไผ่จะใช้ในเรือนขนาดเล็ก หรือเตียงนาสำหรับกรักอาศัยในฤดูกาลทำนา เรือนผู้ไทแบบทรงสูงจะใช้บันไดหรือ “กะได” เพื่อขึ้นสู่ตัวเรือน จะมีลักษณะเป็นบันไดเจาะไม่มีราวสามารถยกหรือเคลื่อนย้ายได้

เรือนแบบทรงสูง 2 ชั้น เป็นเรือนผู้ไทแบบประยุกต์ในยุคต่อมา ซึ่งน่าจะมีการก่อสร้างหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ลักษณะของโครงสร้างจะเป็นจั่วแหลม มุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้อง ส่วนมากจะเป็นบ้านของผู้มีฐานะในหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายในหมู่บ้าน ส่วนเรือนผู้ไทแบบทรงต่ำ เป็นเรือนพักอาศัยที่ปลูกสร้างภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสคล้ายๆ กับตึกดิน โดยฝีมือของช่างชาวญวนอพยพ ลักษณะของรูปทรงของบ้านจะคล้ายเพิงหมาแหงนยกพื้นสูงหรือใช้พื้นดิน ซึ่งส่วนมากจะเป็นร้านขายสินค้าในชุมชน

รูปที่ 2.10 บ้านเรือนของชาวผู้ไทบ้านพอกใหญ่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

ลักษณะของเรือนพักอาศัยของชาวผู้ไทในอดีต จึงเน้นประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลัก หากศึกษารายละเอียดของเรือนผู้ไทแบบทรงสูงโดยทั่วไปจะมีส่วนประกอบต่างๆ ได้แก่ เรือนใหญ่ เรือนเกย เรือนโ่ง เรือนแฝด ขานแดด เรือนไฟ ซึ่งจะอธิบายดังต่อไปนี้

“เรือนใหญ่” เป็นเรือนที่พักอาศัยของสมาชิกในครอบครัว มีการแยกห้องเป็นสัดส่วนของสมาชิกในครอบครัว ได้ถูกใช้เป็นที่ตำข้าว คอกสัตว์เลี้ยง เก็บเครื่องมือการเกษตร ตลอดจนเป็นที่ทำงานหัตถกรรมในครัวเรือนของแม่บ้านคือทอผ้า ลักษณะโดดเด่นของของเรือนใหญ่ก็คือ “บ้านลม” ซึ่งจะตกแต่งด้วยการแกะสลักไม้เป็นลวดลายต่างๆ ภายในหน้าจั่ว

“เรือนเกย” หรือ “กระเถิบ” เป็นเรือนพักที่ต่อจากเรือนใหญ่ที่ยื่นออกมาในลักษณะเป็นเพิงหมาแหงนหรืออาจสร้างเป็นจั่วเพิ่มอีกหนึ่งหลังต่อกัน โดยอาจมีพื้นที่ต่ำกว่าระดับของเรือนใหญ่ ใช้สำหรับเป็นที่พักผ่อนของสมาชิกในครอบครัว รับประทานอาหาร หรือต้อนรับเพื่อนบ้านที่มาเยือน

“เรือนโ่ง” เป็นเรือนที่สร้างแยกจากเรือนใหญ่ สามารถรื้อถอนได้ในภายหลัง สำหรับเรือนโ่งนั้นหากไม่มีเรือนไฟก็สามารถใช้พื้นที่เรือนโ่งเป็นห้องครัวได้

“เรือนแฝด” จะเป็นเรือนสำหรับเหมือนกับเรือนโ่ง แต่จะใช้โครงหลังคา พื้น ฝา ติดกับเรือนใหญ่

“ขานแดด” เป็นพื้นที่ที่ยื่นออกจากตัวบ้านหรือเรือนเกย ใช้เป็นพื้นที่ล้างภาชนะหลังรับประทานอาหาร จะมีโองใส่ น้ำไว้ใช้ ขานแดดจะใช้เป็นพื้นที่สำหรับตากพืชผลทางการเกษตรของครอบครัว

“เรือนไฟ” เป็นเรือนที่แยกออกจากเรือนใหญ่เพื่อใช้เป็นที่ประกอบอาหาร ทั้งนี้เพราะชาวผู้ไทในอดีตจะใช้พื้นที่เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มอาหาร จึงต้องแยกเรือนไฟออกจากเรือนพักอาศัย โดยจะอยู่ติดกับขานแดดหรืออาจมีสะพานเชื่อมต่อกันระหว่างเรือนใหญ่กับเรือนไฟ ภายในเรือนไฟจะมีกะบะไฟที่เรียกว่า “แม่คไฟ” สำหรับก่อไฟ โดยยกพื้นสูงทำกรอบไม้ขนาดใหญ่แล้วนำดินมาเทลงเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับหุงต้มอาหาร บริเวณรอบๆ จะมีไหปลาร้า กระปุกเกลือ ตลอดจนภาชนะสำหรับประกอบอาหารวางอยู่เรียงราย ด้านบนจะเป็นที่เก็บเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ เพื่อเตรียมสำหรับการเพาะปลูกในช่วงฤดูฝน ด้านล่างของเรือนไฟจะเป็นคอกหมู เล้าเป็ด เล้าไก่ ตลอดจนพื้นที่สำหรับไว้หุงต้ม

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าเรือนพักอาศัยของชาวผู้ไทจึงนับเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึงบั้นปลายสุดท้ายของชีวิต อีกทั้งรูปแบบการปลูกสร้างบ้านในแต่ละท้องถิ่นจะมีคติความเชื่อและลักษณะการก่อสร้างที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะการใช้สอยและการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่นเดียวกันกับเรือนพักอาศัยของชาวผู้ไทในอื่นๆ

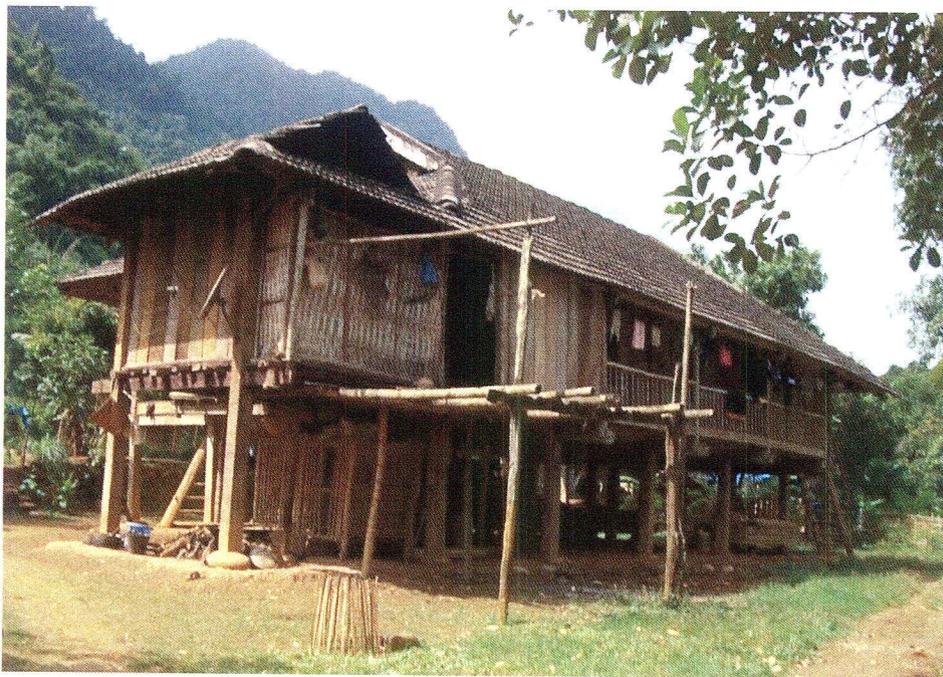
ทรงยศ วีระทวีมาศและคณะ (2552 : 143-44) กล่าวถึงเรือนผู้ไทบ้านแก้งยาง บ้านคำชะอีและบ้านโนนยาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวว่ายังคงรักษาแบบเรือนเดิม ซึ่งเรือนแบบดั้งเดิมของชาวผู้ไทส่วนใหญ่เป็นเรือนขานลักษณะเป็นเรือนหลังคาจั่วเดียว มุงด้วยหญ้าคาจึงมีหลังคาค่อนข้างชันและสูง

เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำฝนรั่วลงไปภายในเรือน หากเรือนหลังใดต้องการพื้นที่เรือนเพิ่มขึ้นจะมีการขยายงานด้วยการต่อเรือนอีกหลังวางขนานกัน กลายเป็นเรือนสองจั่วหรือเรือนแฝด ซึ่งเป็นรูปแบบที่ยังตอบสนองต่อวิธีการก่อสร้างและการใช้วัสดุของหลังคาในสมัยแรกเริ่ม โดยในระยะแรกยังนิยมการตั้งแกนของเรือนตามตะวันและเครื่องครัดการกำหนดทิศหัวนอน โดยกำหนดทิศหัวนอนตามทิศที่มีหิ้งผีเรือนอยู่ในปี ค.ศ. 1975 เริ่มมีการเปลี่ยนรูปแบบมาทำเรือนเกยมากขึ้น เนื่องจากมีวัสดุใหม่ คือ สังกะสีที่นำเข้ามาใช้ โดยสามารถปรับระดับความชันในการมุงหลังคาได้ ส่วนเกยก็สามารถมุงให้ลาดมากโดยไม่รั่วเหมือนกับมุงด้วยหญ้าคาหรือแป้นไม้ นอกจากนี้ยังพบที่มีการแยกเรือนไฟออกจากตัวบ้าน กิจกรรมตอนกลางวันของชาวผู้ไทในยุคนี้อาจเกิดขึ้นที่ใต้ถุนบ้านมากขึ้น เนื่องจากตอนกลางวันบ้านที่มุงด้วยสังกะสีร้อนอบอ้าว จึงมีการใช้พื้นที่ร่มเงาใต้ถุนบ้านและต้นไม้ใช้เป็นที่พักผ่อนของต่างๆ รวมถึงที่ทอดผ้าและซักสาน

ที่อยู่อาศัยของชาวไทดำ ที่เมืองเขินลา เมืองแฉง เมืองไลเจา ซึ่งเป็นกลุ่มไทดำ ไทขาว พบว่ามีลักษณะของบ้านเป็นไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคามันยกก่อนมุงด้วยหญ้า มีลักษณะโค้งเป็นทรงหลังเต่า มีใต้ถุนสำหรับเป็นคอกสัตว์และที่เก็บอุปกรณ์ต่างๆ ในการทำนา ทำไร่ ปัจจุบันลักษณะของบ้านเปลี่ยนแปลงไป บางบ้านเป็นเสาปูน แต่ก็จะมีส่วนน้อย เสาไม้จะตั้งอยู่บนปูน (ตัวเสาไม้ไม่ได้ฝังกับดิน) มีชานรอบด้านหรือด้านใดด้านหนึ่งบันไดขึ้นบ้านมี 2 ทาง มีชานต่อออกมาจากตัวบ้านเป็นเฮินไฟ (ครัว) หลายบ้านที่มีห้องครัวอยู่ในตัวบ้าน และต่อชานบ้านไว้สำหรับการซักล้าง ห้องประกอบด้วยสามส่วน คือ ส่วนที่เป็นกะหลอห้อง (ห้องผี) ส่วนที่เป็นเรือนนอน และส่วนที่เป็นครัว บ้างๆ บ้านจะมียุ้งเก็บข้าว มีคอกหมูและสระน้ำสำหรับเลี้ยงปลาและปลูกผัก

รูปที่ 2.13 บ้านเรือนของชาวไทดำ บ้านนาแดน เดียนเบียน ประเทศเวียดนาม

รูปที่ 2.12 บ้านเรือนของชาวไทขาว บ้านนาทุ่ง ไลเจา ประเทศเวียดนาม

ลักษณะบ้านเรือนของชาวไทดำและไทขาวในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามกับชาวบ้านผู้ไทที่บ้านนายม เมืองวิละบุลี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวคล้ายคลึงกัน มีความแตกต่างกันที่พื้นที่ของการปลูกบ้าน เพราะบ้านของชาวไทดำในเมืองเมืองเซินลา เมืองแกง เมืองไลเจาเป็นพื้นที่สูง จึงปลูกอยู่บนไหล่เขา ลดหลั่นกัน และการกระจายตัวของตัวหมู่บ้านจึงค่อนข้างห่างกัน จะมีเพียงหมู่บ้านที่เป็นญาติพี่น้องกันเท่านั้นที่จะปลูกติดกัน แต่หมู่บ้านต่างๆ ของชาวผู้ไทในเมืองพิน เมืองเซโปนและเมืองวัง (บ้านนายม) ปลูกบ้านอยู่ตามที่ราบ ลักษณะของบ้านจึงอยู่รวมกันเป็นกระจุก บ้านแต่ละหลังคาเรือนอยู่ชิดติดกัน ไม่มีการวางผังของหมู่บ้านเป็นชอยและสัดส่วนเหมือนกับบ้านของชาวผู้ไทในประเทศไทย ปัจจุบันบ้านเรือนของชาวไทดำและไทขาวที่เปลี่ยนแปลงไปคือเปลี่ยนจากหลังคามุงหญ้าหรือฟางมาเป็นมุงกระเบื้องเคลือบ บางหลังคาเรือนยังคงมุงด้วยดิน ส่วนที่มุงด้วยหญ้าหรือฟางมักจะเปลี่ยนเป็นคอกสัตว์ต่างๆ เช่นคอกหมู คอกไก่ คอกเป็ด เช่นเดียวกันกับบ้านเรือนของชาวผู้ไทในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่มุงด้วยสังกะสีมากขึ้น โดยรื้อไม้ที่เคยมุงลงมากองไว้อยู่ข้างๆ ตัวบ้าน

2.2.2 การแต่งกาย

การแต่งกายของชาย หญิง ชาวผู้ไทในอดีตนั้นผู้ชายสวมเสื้อฮี เป็นเสื้อแขนยาว ทำจากผ้าฝ้าย ทอด้วยกี่ แล้วนำไปย้อมหม้อ (ย้อมคราม) ซึ่งแต่เดิมผ้าจะเป็นสีขาว เมื่อนำไปย้อมจะได้สีดำ และใส่ไปในโอกาสต่างๆ ได้ เช่น ทำงาน ทำไร่ ทำนา ใส่ในเวลาปกติ และใส่ในงานบุญ งานศพ เป็นต้น จะมีบ้างที่ผู้ชายชาวผู้ไท

จะใส่เสื้อใหม่ โดยเฉพาะในประเพณีแต่งงาน หรือบางครั้งจะใส่ผ้าฝ้ายที่ทอแล้วตัดเป็นเสื้อแขนยาว ไม่ผ่านการย้อมหม้อ บางครั้งก็พบว่าผู้ชายไม่นิยมสวมเสื้อเวลาทำงาน

ธวัช ปุณโณทก (2532 : 41) กล่าวว่า ในพิธีกรรมของชาวผู้ไทจะมีชุดประจำเผ่า เช่น เผ่าผู้ไทดำ นิยมใช้สีดำเป็นพื้น มีสีแดงสลับเป็นลายตกแต่ง ผู้ชายใส่กางเกงเสมอเขาเรียกว่า “ช่วงก้อม” หรือ “ช่วงก้อม” เสื้อคอกลมผ่าอก ตัดเม็ดกระดุมทำด้วยเงินค่อนข้างถี่ แขนเสื้อทรงกระบอกยาวเลยศอกเรียกว่า “เสื้อก้อม” ถ้าเป็นชุดพิธีการจริงๆ จะใช้ชุดฮี (ยาว) กางเกงขายาวเรียกว่า “ช่วงฮีหรือช่วงฮี” เสื้อยาวคลุมตะโพก มีลวดลายประดิษฐ์ด้วยด้ายสี ส่วนการแต่งกายของหญิงมักนุ่งผ้าซิ่นสีดำ น้ำเงินคราม ขลิบแดงที่เชิงซิ่น เสื้อแขนกระบอกผ่าอก ตัดกระดุมเงินถี่ๆ เรียกว่าเสื้อก้อม หากเป็นงานพิธีการจะใส่เสื้อฮี ประดับประดาด้วยเงินส่วนมากมีการห่มผ้าทับเรียกว่า “ผ้าเปียว” หากมีสามีแล้วจะห่มสไบสีดำ

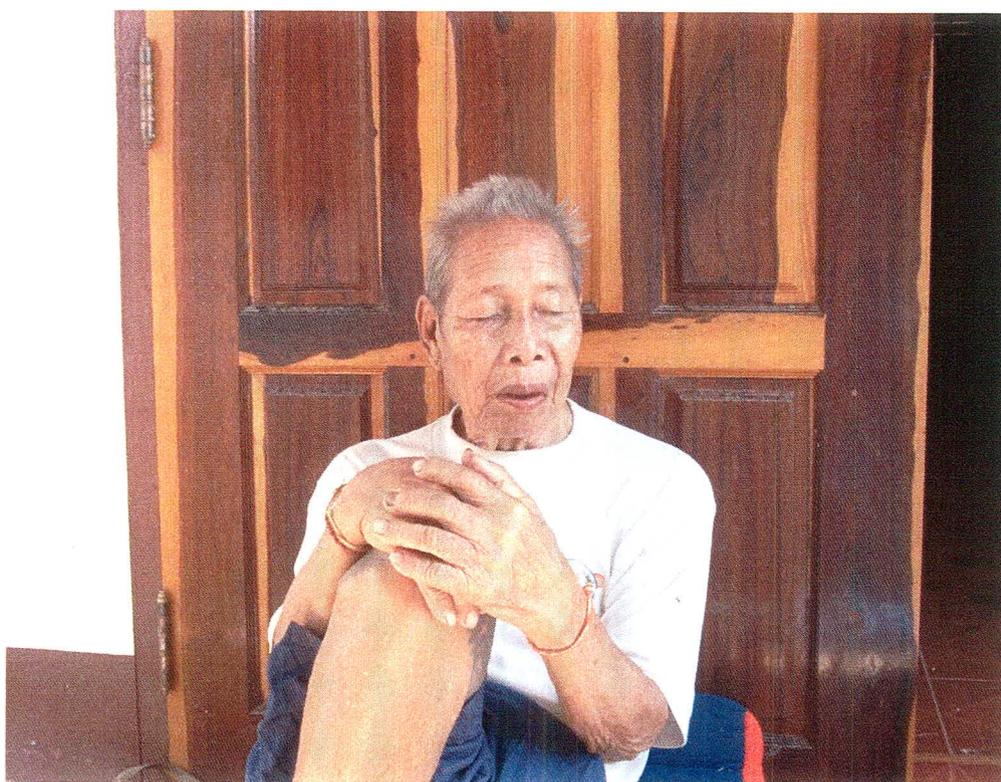

รูปที่ 2.14 แม่เผ่าโหลย เชื้อคำจันทร์ อายุ 87 ปี ชาวผู้ไทแต่งกายด้วยเสื้อคอกระเช้าและผ้าถุง

กางเกงของผู้ชายชาวผู้ไท จะเป็นกางเกงขาสามส่วน ทำจากผ้าฝ้ายเช่นเดียวกับเสื้อ แล้วนำไปย้อมหม้อ ให้เป็นสีดำ เนื่องจากกางเกงดังกล่าวจะนิยมใส่ทำงาน ทำนา ทำไร่ ส่วนกางเกงที่ใส่ไปในงานบุญต่างๆ จะเป็นกางเกงขายาว หรือไม่ก็นุ่งโสร่ง บางครั้งจะใส่กางเกงตามแบบสากล หญิงและชายชาวผู้ไทมีผ้าใช้ในโอกาสต่างๆ กัน ได้แก่ การเกิด การแต่งงาน งานบวชและงานศพ ซึ่งจะอธิบายพอสังเขป ดังนี้

การแต่งกายของชาวผู้ไทในหลายหมู่บ้านและหลายจังหวัดมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม ผู้ชายก็แต่งกายด้วยเสื้อเชิ้ตและกางเกงทรงสแลก ส่วนผู้หญิงก็นิยมใส่กางเกงแทนผ้าซิ่น ผู้หญิงชาวผู้ไทที่ยังคงสวมใส่

ผ้าชิ้นก็ยังเหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ โดยเฉพาะจะใส่ลงไปวัด หากแต่ผ้าชิ้นดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการทอขึ้นใช้เอง เพราะซื้อผ้าชิ้นจากตลาดมาสวมใส่ และผ้าชิ้นดังกล่าวเป็นผ้าชิ้นที่ได้มาจากโรงงานอุตสาหกรรม แต่ก็พบว่า ผู้หญิงจะสวมใส่ผ้าชิ้นที่ทอเองจากมือหรือย่า ยาย ป้าเป็นคนทอในงานบุญประเพณี เช่น งานบุญผะเหวด งานบุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญกฐิน และพบว่าในงานบุญเหล่านี้ผ้าชิ้นที่ผู้หญิงทั้งสาวและผู้เฒ่าผู้แก่สวมใส่เป็นผ้าต่างๆ ดังนี้ ชิ้นหมี่ต้อตีน ชิ้นทิว ชิ้นไหม ชิ้นฝ้ายย้อมคราม ซึ่งการสวมใส่ในงานบุญดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผ้าถูกนำมาอวดและแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทได้อีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะชิ้นผ้าฝ้ายย้อมคราม ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็จะสวมใส่มาประชันกัน มีลวดลายแตกต่างกันตามแต่ที่คัดเลือกและการทอของเจ้าของผ้า

รูปที่ 2.15 พ่อเฒ่าไซ เชื้อคำจันทร์ อายุ 95 ปี นุ่งกางเกงขาก๊วยกับเสื้อยืดธรรมดา

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในงานบุญผะเหวดของชาวผู้ไทบ้านพอกใหญ่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร พบว่าชาวบ้านหลายคนสวมใส่ผ้าครามมาร่วมแห่ในงานบุญผะเหวด ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงวัยกลางคนจนถึงผู้สูงอายุ โดยสวมใส่หลายแบบ ได้แก่ สวมเฉพาะผ้าครามท่อนล่างและเสื้อด้านบนเป็นเสื้อผ้าลูกไม้ สวมทั้งท่อนบนและท่อนล่างเป็นชุดผ้าฝ้ายย้อมคราม และสวมเฉพาะเสื้อผ้าครามท่อนบนส่วนท่อนล่างเป็นผ้าชิ้นมัดหมี่ ส่วนผู้ชายไม่สวมใส่เสื้อผ้าครามแต่สวมใส่เสื้อผ้าแบบอื่นๆ ตามสมัยนิยม แต่ส่วนมากพบว่าเป็นเสื้อผ้าไหม

ในงานบุญถิ่นของชาวผู้ไทบ้านใหม่หนองมะเกลือพบว่ามีการสวมใส่ชุดผ้าฝ้ายย้อมครามในลักษณะคล้ายๆ กัน หากแต่การนำชุดผ้าครามไปตัดเป็นชุดทั้งท่อนบนและท่อนล่างจะพบมากที่สุด และลวดลายที่อวดกันก็อยู่ที่ตัวผ้าชิ้น เพราะเป็นลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ ซึ่งในเวลาปกติชาวบ้านมักจะไม่ค่อยสวมใส่ผ้าครามนอกจากในงานบุญประเพณี

ในบุญผ้าป่าบ้านอ่อมไผ่ก็จะมีชาวบ้านบางส่วนที่สวมใส่ผ้าฝ้ายย้อมคราม โดยจะพบได้เฉพาะผู้หญิงสูงอายุ และจะสวมใส่ลงไปวัด และการสวมใส่มักจะสวมใส่เฉพาะบางท่อน เช่น หากใส่ท่อนบนเป็นเสื้อผ้าคราม ท่อนล่างก็จะเป็นชิ้นหมี่ต่อตีน หากท่อนล่างเป็นผ้าฝ้ายย้อมคราม หรือผ้าชิ้นย้อมคราม ท่อนบนมักจะ เป็นเสื้อผ้าลูกไม้สีขาวหรือสีอื่นๆ ที่ไมู่ดาด

รูปที่ 2.16 แม่เผ่ายอด เชื้อคำจันทร์ อายุ 87 ปี สวมเสื้อคอกระเช้ากับผ้าถุงมัดหมี่

ในงานบุญผ้าป่าบ้านดอนกอย จะพบว่าชาวบ้านดอนกอยทั้งผู้หญิงและผู้ชายนิยมสวมใส่ผ้าฝ้ายย้อมคราม อาจจะเนื่องมาจากบ้านดอนกอยเป็นหมู่บ้านต้นแบบเรื่องการทำผ้าฝ้ายย้อมคราม จึงสนับสนุนและส่งเสริมให้ชาวบ้านได้สวมใส่ผ้าครามกันอย่างกว้างขวาง ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ก็ล้วนแต่สวมใส่ผ้าครามในงานบุญประเพณี แสดงให้เห็นว่าผ้าครามถูกนำมาเสนอต่อสาธารณชนในงานบุญประเพณีเป็นสำคัญ

ในงานพิธีลงขันฝ้ายของชาวผู้ไทบ้านเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีการสวมใส่ชุดประจำหมู่บ้านของชาวผู้ไทกันทั้งหมู่บ้าน ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้นำหมู่บ้านจำเป็น

อย่างยิ่งที่จะต้องสวมชุดประจำเผ่า หากแต่ผ้าของชาวบ้านเหล่านี้ใหญ่ เลื้อยท่อนบนเป็นผ้าฝ้ายย้อมคราม แต่ส่วนล่างสามารถสวมใส่ผ้าชิ้นที่เป็นชิ้นมัดหมี่ แล้วนำไปย้อมกับคราม ส่วนมากไม่ใช่ฝ้ายแต่เป็นไหมโทเลที่ได้อาจมาจากตลาด หากแต่นำไปย้อมกับหม้อครามจนกลายเป็นสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ แล้วใช้สวมใส่ลงไปร่วมงานบุญทั้งที่วัดและในหมู่บ้าน ซึ่งก็จะพบว่า การสวมใส่ผ้าครามของชาวผู้ไทหลากหลายแห่งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น มิได้สวมใส่ในโอกาสปกติ หากแต่สวมใส่ในโอกาสที่มีงานบุญประเพณี ซึ่งปัจจัยนี้น่าจะมาจากผ้าฝ้ายย้อมครามเป็นผ้าที่เหมาะสมสำหรับสวมใส่ในการทำงาน ทำไร่ ทำนา ตามคำสัมภาษณ์ที่ได้รับฟังมาจากหลายๆ แหล่งว่านำผ้าฝ้ายมาย้อมครามเนื่องจากไม่ยากให้ผ้าเหล่านี้เปื้อนโคลนตม และสามารถสวมใส่ไปทำไร่ ทำนาได้อย่างสะดวก

ในบ้านโนนสำราญ ในงานแต่งมีการสมมาผู้ใหญ่ สมมาญาติฝ่ายชายด้วยผ้าฝ้ายทอด้วยมือ ส่วนมากเป็นผ้าแพรว ผ้าชิ้น เมื่อมีการจัดงานวันผู้ไทโลก ชาวบ้านจึงจะสวมใส่ชุดผู้ไทมาร่วมงาน โดยเป็นเสื้อสีดำ ขลิบแดง ผ้าชิ้นสีดำ ขลิบแดง ส่วนผู้ชายจะสวมใส่กางเกงขากระบอกสีดำล้วนไม่มีแถบ อาจจะมีแถบข้างตรงสาบกระดุม ซึ่งพบว่าสวมใส่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ นอกจากนี้เวลาปกติผู้เฒ่าผู้แก่ที่ไปวัดก็จะสวมใส่ผ้าถุงชิ้นหมี่สีต่างๆ แต่จะมีน้อยที่เป็นผ้าฝ้ายย้อมคราม และสวมเสื้อแขนกระบอกสีขาว

การแต่งกายของชาวผู้ไทบ้านพอกใหญ่ในอดีต เวลาปกติผู้ชายนุ่งผ้าด้ายตาเมสีดงาสีดำ หรือนุ่งผ้าขาวม้าด้ายสีขาว นุ่งกางเกงขาแคบเสมอเข้าเรียกว่า “ซ่งก้อม” หรือกางเกงขาสั้น สวมเสื้อผ้าฝ้ายสีดำ ส่วนผู้หญิงนุ่งชิ้นใช้ผ้าพื้นสีดำ น้ำเงินคราม ขลิบแดงเชิงชิ้น เรียกว่า “เสื่อก้อม” ถ้าเป็นเวลางานนักขัตฤกษ์ผู้ชายจะนุ่งผ้าไหม สวมเสื้อดำแขนยาว ส่วนผู้หญิงก็นุ่งชิ้นหมี่สีดำ มีทั้งชิ้นคั้น ชิ้นต่อหัวต่อตีน และชิ้นมัดหมี่ การแต่งกายของชาวผู้ไทถือว่าเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงยึดถือขนบแบบดั้งเดิม นอกจากนี้สิ่งนี้เกี่ยวกับการแต่งกายของชาย – หญิงชาวผู้ไทคือ เครื่องประดับ ผู้หญิงนั้นมักจะประดับด้วยผ้าห้อยคอ ส่วนผู้สูงอายุก็จะใช้ผ้าพาดเฉียง เครื่องประดับที่นิยมมากของชาวผู้ไทคือ สร้อยคอตุ้ม กระจอนหู (ต่างหู) ก้องแหน (กำไลข้อมือ) และก้องตีน (กำไลเท้า) ส่วนผู้ชายไม่นิยมสวมเครื่องประดับ แต่นิยมการสักลายตามร่างกาย เพราะการสักลายนั้นถือเป็นค่านิยมทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้น กล่าวคือ ถ้าผู้ชายชาวผู้ไทคนใดสักลายจะถือว่าเป็นชายฉกรรจ์ มีความแข็งแรง อดทน และกล้าหาญ เพราะเชื่อว่าการสักลายเป็นการฝึกให้รู้จักอดทนต่อความเจ็บปวด โดยเฉพาะต้องสักไว้ที่แขนและขาเพื่อเอาไว้วัดผู้หญิงและคนทั่วไป หากไม่สักลายจะโดนผู้หญิงดูถูก

2.2.3 ระบบเครือญาติ

การสืบสายตระกูลชาวผู้ไทส่วนใหญ่ผู้ชายจะเป็นหลักในการสืบสายตระกูล การสืบทอดมรดกในอดีตมักจะให้ผู้ชาย เพราะถือว่าลูกผู้หญิงต้องไปสมรสกับสามี และลูกชายคนที่จะได้รับมรดกมีวิธีการพิจารณาดังนี้

1. พี่จะไ้มากกว่าน้อง คือ “อ้ายเอาสอง น้องเอาหนึ่ง” เพราะมรดกต่างๆ ทั้งไร่นาสาโท ถือว่าพี่เป็นคนช่วยพ่อทำมากกว่าน้อง นอกจากนี้พี่ยังเป็นคนเลี้ยงน้องและคนในครอบครัวด้วย
2. ผู้ที่รับภาระเลี้ยงดูพ่อแม่มาก ย่อมไ้มากกว่า ไม่ว่าจะพี่หรือเป็นน้อง ถ้าเป็นผู้ดูแลพ่อแม่จนพ่อแม่ตาย มรดกส่วนที่ยักไ้วของพ่อแม่ย่อมเป็นของผู้ที่เลี้ยงดูนั้น
3. มีวิธีการให้มรดกแก่ลูกสาวอีกวิธีหนึ่ง คือ การ “กล่าวลาชาย” (กล่าวเอาว่าเป็นลูกชาย) คือ ในกรณีที่ลูกสาวแต่งงานออกเรือนไปอยู่กับสามี แล้วเกิดตกทุกข์ได้ยาก ผู้เป็นพ่อก็เอามา “กล่าวลาชาย” ให้รับมรดกได้ การกล่าวลาชายจะกล่าวตอนที่หญิงสาวแต่งงาน โดยแจกไม้ขีดไฟให้ “เท้าอ้ายเท้าน้อง” (ผู้เฒ่าผู้แก่ฝ่ายพ่อ) และบรรดาแขกทั้งหลาย แล้วประกาศให้ทราบว่ “ลูกสาว...ต่อไปนี้จะกล่าวถือว่าเสมือนเป็นลูกชาย...ให้ญาติพี่น้องรับทราบไ้ว” เมื่อกล่าวแล้ว ลูกสาวที่ได้รับการกล่าวลาชายก็มีสิทธิรับมรดกจากพ่อ และบางคนเมื่อถูกกล่าวลาชายแล้วหันมาใช้นามสกุลของพ่อก็มี ในปัจจุบันนี้การสืบสายตระกูลสืบมรดก ลูกทุกคนมีสิทธิได้รับแบ่งเท่าเทียมกันแต่จะยักไ้วในส่วนของพ่อแม่เพื่อกันไ้วให้ผู้ที่เลี้ยงพ่อแม่จนตาย

ขนาดครอบครัวของชาวผู้ไทในอดีตยังไ้มีการวางแผนครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีขนาดใหญ่ บางครอบครัวมีลูกตั้ง 10-12 คน แต่ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะการมีลูกมากถือว่าไ้มีแรงงานมากในกระบวนการผลิตทางเกษตร ชาวผู้ไทเชื่อว่ามีลูกมากจะได้ “กินแสม” (กินแรง) เมื่อมีการแต่งงานก็มักจะให้พรคู่บ่าวสาวว่า “...เฮ้อได้ลูกเต็มบ้านเฮ้อได้หลานเต็มเมือง...” (ให้ได้ลูกเต็มบ้าน ให้ได้หลานเต็มเมือง) แต่ปัจจุบันเมื่อมีการรณรงค์การคุมกำเนิด บางครอบครัวก็มีลูก 2-3 คน หรือ มีแค่คนเดียว ทำให้ครอบครัวของชาวผู้ไทที่เคยเป็นครอบครัวใหญ่กลายเป็นครอบครัวเตี้ยมากยิ่งขึ้น

ครอบครัวของชาวผู้ไทส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ลูกเขย ลูกสะใภ้ ผู้นำของครอบครัวคือ พ่อตาหรือพ่อปู่ เมื่อถึงแก่กรรมก็ต้องเป็นแม่ยายหรือแม่ย่า และตกทอดให้ลูกเขยตามลำดับ ผู้นำนี้จะเป็นที่เคารพแก่สมาชิกในครอบครัว และบุคคลที่ได้รับความเคารพมากในครอบครัวคือ พ่อหรือญาติฝ่ายพ่อมากกว่าแม่หรือญาติฝ่ายแม่ เพราะพ่อเป็นหลักในการทำมาหากินของครอบครัว เมื่อสมาชิกเกิดความขัดแย้ง ไม่เข้าใจหรือทะเลาะเบาะแว้งกัน ปัญหาต่างๆ จะสามารถคลี่คลายลงได้ก็ด้วยการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมของพ่อหรือญาติผู้ใหญ่ฝ่ายพ่อ เมื่อหนุ่มสาวคู่ใดแต่งงานกัน ฝ่ายชายจะเคารพนับถือญาติฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงก็จะเคารพนับถือญาติฝ่ายชายเสมือนว่าเป็นครอบครัวเดียวกัน นอกจากชาวผู้ไทจะมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจโดยการพึ่งพาอาศัยของคนในหมู่บ้าน เช่น การช่วยกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การใช้แรงงาน การช่วยเหลือในยามเจ็บป่วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวผู้ไทเกิดความสามัคคี ประองตองกันมากขึ้น รัตนารณ พัสสุ (2535 : 124-125) กล่าวว่า องค์กรทางสังคมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวผู้ไท คือ การจัดตั้งกองทุนกลุ่มต่างๆ ขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเพิ่ม

การผลิต กลุ่มสหกรณ์ร้านค้า กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มสตรี ซึ่งองค์กรเหล่านี้ช่วยทำให้เศรษฐกิจของชาวผู้ไทดีขึ้นกว่าเดิม

ครอบครัวเดี่ยวของชาวผู้ไทในสมัยก่อนเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว ผู้ที่แต่งงานแล้วจะอยู่กับพ่อแม่หรือพ่อตาแม่ยายเสียก่อน ช่วงระยะ 2-3 ปี แล้วจึงค่อยแยกครอบครัวออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่ หรือแยกครอบครัวของตนเองออกไป บางครั้งก็ย้ายไปอยู่ที่อื่น ลูกชายในสมัยก่อนเมื่อลูกชายแต่งงานแล้วต้องอาศัยอยู่กับพ่อก่อน เพราะต้องพึ่งพ่อแทบทุกอย่างทั้งเงินทองก็ต้องอาศัยพ่อแม่ เวลาที่จะออกเรือนไปนั้นไม่กำหนดระยะเวลาที่แน่นอน หากน้องชายแต่งงานเร็วพี่ชายก็จะแยกเรือนออกไปเร็ว บุคคลในครอบครัวของชาวผู้ไทจึงถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ต่างกัน

ผู้ที่เป็นสามีมีบทบาทต่อครอบครัว มีบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัว ต้องเป็นคนขยันทำมาหากิน ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนเคียนเขย ความว่า

“เฮ้อตีนตึกลูกเข้า” (ให้ตีนแต่เข้า)

“ตีนมือเข้าเฮ้อได้เก้าทางยาม” (ตีนเข้าให้รู้จักทางไปทำมาหากิน หาเงินหาทองมาจุนเจือครอบครัว)

“มีเฮ้อก้มหน้าอยู่ด้ายหงายต่ายอยู่เบา” (ไม่ให้ก้มหน้านั่งดูต่ายต่อการประกอบอาชีพ)

“ไปตั้งอย่าได้มาเบา ไปเลาอย่าได้มาต่าย เฮ้อฮักไม้ต่ายมาแก่งกันหม้อ” (ไปที่ใดก็ให้รู้จักมองหาสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แล้วนำมาใช้ในครอบครัว)

“ดำน้ามีเฮ้อเอ็ดกันฟู จกฮุมเฮ้อเอ็ดมือสั้น” (ให้เป็นคนมีความเพียร ประกอบสิ่งใดก็ทำให้สำเร็จ)

คำสอนเหล่านี้ล้วนเป็นคำสั่งสอนของผู้เฒ่าผู้แก่แต่โบราณ ทุกวันนี้ก็ยังใช้อยู่ โดยเฉพาะจะสอนคนที่จะไปเป็นเขยในอนาคต และใช้กล่าวสั่งสอนตอนพิธีแต่งงาน นอกจากนี้ยังต้องดูแลให้ความคุ้มครองแก่ภรรยาและบุตร คือ ปฏิบัติตนเป็นสามีที่ดีภรรยา เป็นพ่อที่ดีแก่บุตร ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้สมกับเป็นช่างเท้าหลัง บทบาทของภรรยาที่มีต่อครอบครัว ได้แก่ เลี้ยงลูก หุงหาอาหาร ตักน้ำดำข้าว ดังปรากฏในคำสอนลูกไว้ว่า

“น้ามีเฮ้อฮาดเอง แกงมีเฮ้อฮาดหม้อ” (น้าไม่ให้ฮาดเอง แกงมิให้ฮาดหม้อ ไม่ให้บกพร่องต่อหน้าที่)

การเก็บกวาดเหย้าเรือน จัดหาเครื่องนุ่งห่มตั้งแต่ อี้วฝ้าย ปั่นฝ้าย ทอผ้า ตัดเย็บ (ด้วยมือ) จนสำเร็จเป็นเครื่องนุ่งห่มได้ นอกจากนี้ งานไร่สวนเรือกนา ก็ยังต้องช่วยสามีได้ด้วย จึงนับว่าหน้าที่ของภรณานั้นก็มีความสำคัญเทียบเท่ากับสามี ในปัจจุบันอาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง คือ ภรรยาบางคนก็ออกไปทำงานนอกบ้านเทียบเท่าสามี โดยฝากการเลี้ยงดูลูกให้กับปู่ ย่า ตา ยาย สาเหตุการเปลี่ยนแปลงก็เนื่องมาจากสภาวะเศรษฐกิจรัดตัวถ้าปล่อยแต่สามีหาเลี้ยงครอบครัวก็คงจะลำบาก

ผู้ที่เป็นบุพการีก็ต้องให้ความเคารพต่อปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ในสังคมของชาวผู้ไทผู้ที่เป็นลูกเขยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเคารพยำเกรงพ่อตาและแม่ยาย ถ้าเขยทำไม่ดีไม่งามจะผิดผีเรือน ต้อง “เม่อ” (ปรับ

ใหม่) สิ่งที่เคยทำแล้วผิวนั้นเป็นการกระทำที่บ้านพ่อตา เช่น ห้ามลับพรวด ใส่หมวก ขัดมีดขัดฝักพรวด ร้องรำทำเพลง ดิดสีตีเป่า เดินเตะเตี้ยวลอยชาย (นุ่งผ้าขาวม้าไม่เห็นบชาย) ใส่รองเท้าย่านบ้าน จับมือถือแขนน้องสาว ภรรยา ละลาบละลั้งกระด้างกระเดื่องต่อฝ่ายพ่อตา มีคำสอนอยู่ว่า “เชื้อพ่อแม่ลุงตา โตท้อท้อ น้อยท้อท้อ เสร้อเคารพยำแหง” (เชื้อสายทางพ่อตาตัวเท่านี้ท้อ น้อยเท่าไม้ตะเกียบ ให้เคารพยำเกรง) ในปัจจุบันนี้ที่กล่าวมาทั้งหมดก็ยังถืออยู่ เพียงแต่ไม่ค่อยจะอ้างผี (ข้อห้ามเหล่านี้ที่จริงก็เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมทั้งนั้น) และให้ความอุปการะญาติพี่น้องทั้งฝ่ายตนและฝ่ายสามีเหมือนครอบครัวทั่วไป

การอบรมลูกหลานของชาวผู้ไทไม่มีรูปแบบที่แน่นอน กล่าวคือ จะอบรมสั่งสอนตามสถานการณ์ บางครั้งก็เอาสิ่งที่เกิดขึ้นจริงมาสั่งสอน บางครั้งก็ยกเอาบุคคลอื่นๆ มาอ้างอิง หรือเอานิทาน คำคม สุภาษิต โบราณขึ้นมาสั่งสอน สถานที่อบรมสั่งสอนที่ใช้อยู่ที่สุดคือ ในวงกินข้าวเย็น เพราะเป็นเวลาที่ลูกหลานอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน ทั้งลูกหญิงลูกชายจะได้รับการอบรมเหมือนกัน คือ ให้มีสัมมาคารวะทุกอิริยาบถให้สำรวม เช่น การยืน ต้องดูกาลเทศะ ไกลล์ผู้ใหญ่ห้ามยืนใกล้ (มิให้ยืนโถมเก้า โทมโ) ไม่ให้ยืนท้วงเกล้าท้วงหัว พูดกับผู้ใหญ่ถ้าผู้ใหญ่นั่งต้องนั่งพูดด้วย สำหรับหญิงจะเน้นพิเศษอีก คือ “อย่ายืนเค่อปอง” อย่ายืนใกล้ช่องกระดาน(พื้นเรือน)) คงจะกลัวผู้ชายแอบเข้าไปส่องที่ได้ดู ไม่ให้ยืนกลางแดด (เข้า หรือ บ่าย) มีคำสอนว่า “ชี้ค่านอย่าเอ็ดนาฮิมทาง นั่งขึ้นบางอย่ายืนกางแดด” (ชี้ค่านอย่าทำนาฮิมทางนั่งขึ้นบางอย่ายืนกลางแดด) เพราะถ้าแสงแดดเข้าทางหน้าหรือทางหลังคนผู้ทางตรงข้ามจะมองเห็นเงาขาในผ้าถุง การเดิน ไม่ให้เดินท้าวหนัก เดินผ่านหน้าผู้ใหญ่ต้องก้มตัวลง ถ้าอยู่ใกล้ให้เดินเข้าหรือคลาน การนั่ง ชายให้นั่งขัดสมาธิ หญิงให้ “นั่งตะมอบ”(นั่งพับเพียบ) ถ้านั่งกินข้าว (กับพื้น) เป็นเด็กไม่ว่าหญิงหรือชายให้นั่งพับเพียบหมด เวลานอนผู้หญิงห้ามนอนในที่เปิดเผย ถ้านอนที่เปิดเผยให้ระมัดระวังโดยนอนตะแคง ผ้าถุงหนีบหว่างขา ห้ามนอนหงาย ห้ามนอนใกล้ “ปอง” (ช่องกระดานพื้นเรือนหรือช่องข้างฝา) เพราะอาจจะถูกผู้ชายล้วง ส่วนผู้ชายไม่ค่อยมีการห้ามเรื่องการนอน แต่ไม่ว่าหญิงหรือชายจะมีสถานที่ห้ามนอน คือ ใต้ชื่อบ้าน เพราะชื่อบ้านเป็นสิ่งที่วางศพ แม้แต่พาช้าว (สำหรับกับช้าว) ก็ห้ามวางใต้ชื่อบ

ระบบเครือญาติของชาวผู้ไทเกิดขึ้นจากการแต่งงาน ซึ่งการแต่งงานมีทั้งแต่งงานในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับแต่งงานนอกกลุ่มชาติพันธุ์

การแต่งงานในกลุ่มเดียวกัน (หมู่บ้านเดียวกัน) การแต่งงานแบบดังกล่าว เป็นการแต่งงานโดยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน หากแต่ไม่ใช่ญาติพี่น้องกัน หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การแต่งงานดังกล่าว พบมากที่สุดในกลุ่มชาวผู้ไท โดยพบว่าชาวผู้ไทไม่นิยมแต่งงานกับคนกลุ่มอื่น โดยสังเกตพบว่านามสกุลของชาวผู้ไทมักจะมีลักษณะซ้ำๆ กัน ซึ่งสามารถเป็นดัชนีวัดได้ด้วยว่าหมู่บ้านดังกล่าวเป็นหมู่บ้านของชาวผู้ไท และมีการนับญาติกันโดยการแต่งงาน ทำให้เกิดความแน่นแฟ้นของโครงสร้างทางสังคมมากยิ่งขึ้น โดยมากมักพบว่าช่วง

อายุที่มีการแต่งงานภายในกลุ่มเดียวกันในหมู่บ้านจะอยู่ที่ 45-60 ปี ขึ้นไป การแต่งงานแบบดังกล่าวมักจะกระทำโดยชนบทรรมนิยมและประเพณีแบบเดิม มีขั้นตอนที่ละเอียดมากกว่าในปัจจุบัน

การแต่งงานนอกกลุ่ม (นอกหมู่บ้าน) การแต่งงานดังกล่าว พบได้มากในปัจจุบัน เนื่องจากชาวผู้ไทสมัยใหม่นิยมเดินทางออกไปทำงานนอกหมู่บ้านและเมืองใหญ่ ทำให้มีโอกาสพบปะผู้คนต่างๆ มากมาย จึงทำให้เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่ม หากแต่ยังคงลักษณะระเบียบแบบแผนการแต่งงานของชาวผู้ไทเอาไว้บางประการ ซึ่งการแต่งงานแบบที่สอง ฝ่ายชายมักจะไปอาศัยอยู่กับฝ่ายหญิง และไปสร้างครอบครัวใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น ต่างจากแบบแรกที่มีมักจะสร้างบ้านและครอบครัวอยู่กับพ่อแม่ ช่วงอายุที่มีการแต่งงานแบบดังกล่าวมักจะอยู่ที่อายุ 35 ปีลงมา การแต่งงานแบบที่สองมักจะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน เนื่องจากจะทำให้เกิดความเหินห่าง ไม่มีการนับเครือญาติ หรือหากจะมีก็จะน้อยลง เพราะพิธีกรรมการแต่งงานมักจะจัดแบบสมัยใหม่ และถือเอาความสะดวก สิ่งที่ยังพบเห็นอยู่คือพิธีกรรมการสู่ขวัญเท่านั้น ส่วนพิธีกรรมอื่นๆ ก็มักจะตัดออกเพื่ออำนวยความสะดวกของคนสมัยใหม่

ระบบเครือญาติที่สำคัญของชาวผู้ไทอีกอย่างหนึ่ง คือ ระบบเจ้าโคตร ลุงตาพาข้าว พ่อล้าม แม่ล้ามดอง และพี่น้องร่วมตระกูล ซึ่งในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ระบบเครือญาติทางสายเลือด และระบบเครือญาติทางสังคม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ระบบเครือญาติทางสายเลือด ในที่นี้หมายถึง มีการสืบทอดทางสายโลหิต ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ ป้า ลุง พี่ น้อง ซึ่งสามารถนับความสัมพันธ์โดยการเป็นลูกพ่อแม่เดียวกัน หรืออยู่ในตระกูลเดียวกัน ซึ่งสายตระกูลจะเป็นตัวยึดโยงพี่น้องเอาไว้ แม้จะไปอยู่ที่ใดก็ยังสามารถนับเครือญาติดังกล่าวได้ และระบบเครือญาติทางสายเลือดจะขยายไปอย่างไร้ที่สิ้นสุด สมัยก่อนการนับเครือญาติจะเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญมากในสังคมของชาวผู้ไท เนื่องจากปู่ ย่า หรือตา ยาย จะสั่งสอนให้รู้จักเครือญาติทางฝ่ายของตน และให้นับถือกันพี่น้อง เพราะคนสมัยก่อนถือว่าการมีพี่น้องมาก นับเป็นสิ่งที่ดี เพราะเกี่ยวข้องกับความเจริญก้าวหน้าทางสังคม ไปอยู่ที่ไหนก็จะไม่ลำบาก และสิ่งสำคัญที่พบอีกอย่างหนึ่งคือ แม้ว่าเราจะเกิดก่อนลูกของลุงกับป้า มีอายุห่างกัน 5-10 ปี เราก็ไม่สามารถที่จะเรียกลูกของลุงกับป้าว่าน้องได้เลย เพราะศักดิ์ของลูกลุงกับป้าเป็นที่เรา ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นระบบวิถีคิดเกี่ยวกับการรังรักษ์ระบบเครือญาติในอดีตโดยแสดงถึงการนับถือระบบอาวุโส เพราะการเคารพยำเกรงกัน เป็นสิ่งที่สังคมต้องการ เมื่อมีการเคารพยำเกรงกันสังคมและครอบครัวที่เป็นครอบครัวใหญ่ก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข แม้จะมีความขัดแย้งก็สามารถที่จะพูดคุยหรือหาทางแก้ปัญหาได้ แต่ปัจจุบันพบว่าระบบเครือญาติทางสายเลือดจะถูกกลืนหายไปกับสังคมปัจจุบัน ความต้องการของสังคมเชิงเดี่ยวและครอบครัวที่มีปัจเจกชนมากขึ้น การนับถือและการผูกมิตรแบบเครือญาติสายเลือดเดียวกันก็ลดน้อยลง ระบบเครือญาติทางสังคม มีลักษณะการนับถือกันเป็นญาติ เป็นเพื่อนสนิท ซึ่งชาวผู้ไทก็ให้ความสำคัญ

กับคำว่า “เส่ว” หรือ “เสี้ยว” โดยการไปมาหาสู่กัน ผูกมิตรกัน และผูกแขนเกี่ยวดองกันเป็นญาติ ทำให้ลูกหลานของทั้งสองครอบครัวเกี่ยวดองกันเป็นญาติทางสังคม

2.2.4 ขนบธรรมเนียมประเพณี

ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มสังคมใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบมากในจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหารและกาฬสินธุ์ มีเอกลักษณ์ในกลุ่มของตนเอง มีการสืบทอดวิถีทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีจากบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด กล่าวได้ว่า ในเอกสารฝรั่งเศสมีกล่าวยกย่องกลุ่มผู้ไทว่าเป็นผู้ที่แข็งแกร่ง บึกบึน หนักแน่นมั่นคง เกร็งขริม อ่อนน้อม มีความเชื่อถือและเชื่อฟังหัวหน้า รักความเป็นธรรม และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นจนสามารถดำรงเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้ได้ โดยพบเห็นได้จากการลงแขกทำนา เกี่ยวข้าว หรืองานที่ทำกันเป็นกลุ่ม เช่น การปลูกเรือน งานบุญ ประเพณี งานแต่งงาน งานศพ ทอผ้า จักสาน เป็นต้น ขนบธรรมเนียมของชาวผู้ไทมีหลายประการ และเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ในหัวข้อนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกิดขึ้นในรอบปี โดยที่ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตนั้น ได้แก่ การเกิด การแต่งงาน งานศพ ส่วนขนบธรรมเนียมในรอบปีที่สำคัญ คือ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

2.2.4.1 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

1) การเกิด

ประเพณีเกี่ยวกับการเกิดของชาวผู้ไทมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากชาวอีสานโดยทั่วไป

กล่าวคือ เมื่อหญิงมีครรภ์แก่ใกล้จะคลอด สามีจะเตรียมการหาหัว (ฟิน) เอาไว้ในกาอยู่กำ (อยู่ไฟ) เมื่อครบกำหนดคลอดซึ่งสมัยก่อนมักจะคลอดอยู่ที่บ้าน สามีจะทำสะแนน (แคร่) เอาไว้เพื่อให้เมียนั่งและนอนเพื่อรักษาตัวอยู่ คนที่มาดูแลจะเป็นแม่ผัว พี่น้องหรือคนในครอบครัว เมื่อตัดสายรกเรียบร้อยแล้วก็นำเด็กมาวางไว้หลังกระดัง และมีพิธีกรรม “กระตุงเอาขวัญเด็ก” โดยจะหาด้ามมีดหรือด้ามพรำมาเคาะใกล้ๆ กับกระดังที่เด็กทารกนอนอยู่ หากเป็นทารกเพศหญิงจะใช้อุปกรณ์ทอผ้า เช่น อักหรือกระสวยมากระตุง โดยมีความเชื่อว่าเป็นการป้องกันไม่ให้เด็กทารกตื่นกลัวเสียงหรือสอนให้คุ้นเคยกับเสียง (นางเกลี้ยง สอนสมนึก, สัมภาษณ์ 5 มิ.ย. 2555) อีกนัยหนึ่งอุปกรณ์ที่นำมากระตุงมีความสัมพันธ์กับเพศและการแบ่งแยกหน้าที่ของคน เช่น ทารกเพศชายใช้ด้ามพรำหรือมีด ส่วนทารกเพศหญิงใช้อักหรือกระสวย ก็เพื่อให้รู้จักใช้อุปกรณ์เหล่านั้นทำมาหากินเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สอดคล้องกับที่บุญยงค์ เกศเทศ (2536 : 53) กล่าวว่า เมื่อคลอดแล้วจะให้นำรกไปฝังไว้ใต้บันได และก่อกองไฟไว้ข้างบนโดยเชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นคนรักถิ่นฐาน จากนั้นก็จะนำเด็กมานอนในกระดังซึ่งมีเข็มและหนังสือวางอยู่และข้างล่างก็จะมีมีดหรือพรำวางไว้ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นคนฉลาดหลักแหลมและเป็นคนขยันขันแข็ง หลังจากนั้นจะมีพิธีผูกข้อมือเพื่ออวยพรให้กับเด็ก

รูปที่ 2.17 อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเกิด คือ “อ๊ก” และ “กระด้ง”

จากการศึกษาและสอบถามเกี่ยวกับพิธีกรรมการเกิดรวมถึงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเด็กแรกเกิดกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทหลายแห่ง ทั้งจังหวัดนครพนม มุกดาหารและกาฬสินธุ์ก็ได้ความตรงกันและปฏิบัติคล้ายๆ กัน คือ เมื่อเด็กเกิดมาแล้วจะนำอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีด พรำ ฝักมิด กระสวย อ๊ก หรือเข็มมากระทุ้งเคาะหรือนำมาวางข้างๆ ตัวเด็กทารก พร้อมทั้งคำกล่าวในเรื่องที่ดีและเป็นสิริมงคลแก่ตัวทารก การปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันเช่นนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ที่ทำเช่นนี้มีส่วนในการแบ่งเพศสภาวะที่ชัดเจน และเคล็ดดังกล่าวได้สะท้อนภาพทางสังคมของชาวผู้ไทแต่ดั้งเดิมว่า ชายจะต้องเป็นที่พึ่งของครอบครัวในการทำมาหากิน ต้องหักร้างางพง ทำไร่ ทำนาและหาของป่า ล่าสัตว์ ส่วนหญิงต้องอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือน กิจกรรมที่สามารถทำได้ก็คือการทอผ้า การทำงานหัตถกรรม นอกจากจะเอาไว้ใช้ในยามจำเป็นแล้ว ยังเอาไว้ในยามคับขันสามารถที่จะนำมาขายแปลงเป็นสินทรัพย์ได้อีกด้วย ดังนั้นเคล็ดต่างๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมการเกิดของชาวผู้ไท จึงได้ชี้ให้เห็นบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน ในการวางแผนหน้าที่ปฏิบัติของคนในสังคมเอาไว้ แต่สมัยหลังเมื่อระบบการแพทย์เจริญขึ้น การคลอดแบบสมัยหลังกลายเป็นเรื่องน่ากลัวและล้าสมัย วาทกรรมความอันตรายจากการคลอดแผนโบราณถูกเบียดบังจากการแพทย์แผนปัจจุบัน คำกล่าวต่างๆ ที่เคยสืบทอดปฏิบัติมาอย่างยาวนาน เช่น ไม่ให้กินปลาตุก ปลากั้ง ปลาไหล ข้าวก่ำ เนื้อควายต้อน ถูกกลบเลือนและละเลย ทำให้เคล็ดหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยมีบทบาทหน้าที่เลือนหายไปอย่างน่าเสียดาย

2) การแต่งงาน

การแต่งงานของชาวผู้ไทเรียกว่า “เฮ็ดชู” หรือ “ปะชู” หรือ “กินดอง” เป็นการสร้างระบบ

ความสัมพันธ์ทางสังคม นิยมแต่งทั้งเขยและสะใภ้เข้าบ้าน ชั้นแรกจะมีการสู่ขอโดยฝ่ายชายจะส่งล่ำม (ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือมาพูดจาบาทบาท) หลังจากนั้นจะมีการจับจองตัวเจ้าสาวและมีการสู่ขอ จนกระทั่งตกลงปลงใจ ลำดับต่อมาจะมีการแต่งงาน (ปะชู) มีการบายศรีสู่ขวัญโดยมีพาขวัญที่ประกอบด้วยดอกไม้ธูปเทียน ไก่ต้ม ไข่ไก่สด 2 ฟอง ไบราชพฤกษ์ อ้อย ขนมนมเนย โหม ผ้าย และฝ้ายผูกแขน และมีการแห่ขบวนขันหมากเมื่อถึงบ้านฝ่ายหญิงจะมีการ “จูงเขย” ขึ้นบ้านคล้ายกับการกันประตูเงินประตูทอง (นางนิยม สอนสมนึก, สัมภาษณ์ 25 ก.ย. 2555) เมื่อถึงพิธีกรรมการแต่งงานจะมีการสู่ขวัญอีกครั้งและมีการปอกไข่ป้อนไข่ระหว่างเจ้าบ่าวเจ้าสาว และพ่อแม่ญาติพี่น้องก็ร่วมผูกแขนคู่บ่าวสาวและส่งตัวเจ้าสาว มีการกินเลี้ยงฉลองถือเป็นอันเสร็จพิธีในตอนเย็น ขั้นตอนต่อมาจะกล่าวถึงการขอขมาลาโทษแก่ผู้ใหญ่ ธรรมเนียมการแต่งงานนี้มีการสมมา ธรรมเนียมเขยและธรรมเนียมของสะใภ้

รูปที่ 2.18 พิธีกรรมการแต่งงานของชาวผู้ไท (แห่ขันหมากและผูกแขนสู่ขวัญบ่าว-สาว)

จากการศึกษาของสุรัตน์ วรากรณ์ (2529 : 60) กล่าวว่า ธรรมเนียมในการสมมาตอนแต่งงานของหนุ่มสาวว่า การสมมาก็คือการมาโทษโดยที่ฝ่ายหญิงจะต้องเตรียมเครื่องสมมาพ่อแม่และญาติของฝ่ายชาย เมื่อมีการผูกแขนและอวยพรเสร็จเรียบร้อยแล้วฝ่ายหญิงก็จะเริ่มสมมาพ่อแม่และญาติของฝ่ายชายโดยเรียงตามลำดับความอาวุโส เครื่องสมมาประกอบด้วย หมอน เสื้อ ผ้าขาวม้า ผ้าแพรและผ้าซิ่น มีดอกไม้ธูปเทียนมัดอยู่กับเครื่องสมมา เมื่อพิธีแต่งงานแล้วเสร็จเจ้าบ่าวและเจ้าสาวก็จะนำดอกไม้ธูปเทียนไปสมมาผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายสามี (นางพื้น อุปรี, สัมภาษณ์ 25 ก.ย. 2555) ธรรมเนียมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การรับคำสั่งสอนและข้อปฏิบัติที่ดีจากบุคคลหลายหลายครั้งเรือนเพื่อนำไปสู่การครองเรือนที่สมบูรณ์แบบ ทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข อีกทั้งเป็นการสั่งสอนให้เขยหรือสะใภ้ปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควรและอยู่ในกรอบของสังคมที่พึงปรารถนา เช่น เขยต้องเป็นสุภาพบุรุษ เคารพยำเกรงต่อพ่อตาและแม่ยาย อ่อนโยนต่อญาติพี่น้องของเมีย ใช้คำพูดให้เหมาะสมตามฐานะ ซึ่งมีคำสอนอยู่ในบทเขยเขย ความว่า

“มาเป็นเขยสู้อยู่สร้างแล้วจะเป็นแก้วเป็นเขย พี่น่ะกะมิเฮื้อขึ้นทางฮอง มิเฮื้อหยองทางท้าย มันคะลำ ไปมิให้เมอหน้า มามิให้เสื่อหมวกขึ้นเฮิน มิให้ขัดผักพร้าวขึ้นเฮิน ไปหมุดงกะมิเห้อมาเป่า ไปหมูเลาะกะมิเห้อมาตาย เป็นแก้วเป็นเขยเพิ่นแล้ว ให้หักไม้ตายมาแก้งกันหม้อ หาโหลหาพินมาดั่งไฟ ไปมุดน้ำกะมิเหื้อเฮ็ดพุมพู ไปจกฮูกกะมิเหื้อแห่นสัน คั้นสุดแห่นเหื้อเอาไม้ต่อ คั้นสุดคอกเหื้อเอาไม้ตาม ยังละกุ่มลุ่มเม กุ่มพอกุ่มแม่ คั้นได้มาเป็นแก้วเป็นเขยเพิ่นละ ไปทางน้ำเห็นเงอะ (เงือก) ท่อเฮอ กะมิเห้อมาเว้าว่าช้อยไปน้ำไปห้วยละเห็นเงอะท่อเฮอ บาดไปท่าละมิเห็น เพิ่นจะเหมอ (ใหม่) ไปทางดงเห็นเสอต่อม้า บาดไปหาฮอยมันละมิเห็นเพิ่นละว่า โต๊ะลุงโต๊ะตา เพิ่นกะใหม่ละ เห็นได้กินขึ้นกะมิเหื้อเหน็บจามคา คั้นได้กินปลากะมิเหื้อเหน็บจามหย้า เพิ่นว่าเซ็งลุงเซ็งตา เซ็งอ้าย เซ็งน้อง ความอยู่ความกินนั้ เพิ่นมิเหื้อเซ็ง ได้ผะเหลอมากะให้ดอยต่อ อ้ายน้องกะเหื้อเห็น อย่าเซ็งพี่เซ็งน้อง อย่าเซ็งลุง เซ็งตา เพิ่นว่ามีเหื้อดินน้องน้ำ มิเหื้อพ้าน้องเม เพิ่นกะใหม่ มิเหื้ออตุ้มผ้าลาย หมามันสีเห้า คนเอาความเก่ามาผิดกัน ตุ่มผาละลายเข้ากลางบ้านหมากะเห้า หล้าความเก่ากะผิดกัน” แผลความ “เมื่อมาเป็นเขยของบ้านแล้วก็ต้องรู้จักสร้างฐานะ ให้รู้จักสำรวม ทั้งกิริยามารยาท การเดิน การนั่ง การไป การมา ให้เป็นคนอดทน รู้จักทำมาหากิน ไม่เกียจคร้าน ไปที่แห่งใดก็ให้รู้จักหาอาหารกลับมาบ้าน ไม่ให้เป็นคนโกหก ไม่ให้เป็นคนหูเบา ไม่ให้เป็นคนมีกิริยาอาการโอ้อวดต่อพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ให้รู้จักแบ่งปัน ไม่ให้เป็นคนเจ้าชู้ ระวังคนในครอบครัวของฝ่ายหญิง ไม่ให้เป็นคนชอบพูดถึงความหลังที่ไม่ดี เพราะจะนำมาแต่ความบาดหมางและขัดแย้งกัน”

ส่วนสะใภ้ก็ต้องเป็นสุภาพสตรี ยำเกรงต่อพ่อแม่ของฝ่ายสามี เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ฝ่ายสามี ยิ่งกว่าพ่อแม่ของตัวเอง และนอกจากนี้ฝ่ายสะใภ้จะต้องเป็นผู้ที่ยึดถือหลักความซื่อสัตย์ด้วย คำสอนเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของฝ่ายหญิงจึงมักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องงานบ้านงานเรือน (นางสดใส วรรดี, สัมภาษณ์ 24 ก.ย. 2555) การเป็นเสาหลักของบ้านในด้านที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ข้าวปลาอาหาร การทอผ้าและความเรียบร้อยต่างๆ ภายในบ้าน ความว่า

“อีหล่าเฮีย ไปอยู่เฮินเพิ่น เฮื้อเบ็งโค หม้อแกงแลงาย มิเฮื้อขาดเฮื้อเงิน ยามปู้ยาไปไฮ้ไปนมากะเฮื้อฮับกะหยั่งเพิ่น อย่าเฮื้อปูลาดิตกะหยั่ง เฮื้อเอ็ด เฮื้ออยู่ เฮื้อหา เฮื้อกิน” แผลความว่า “เมื่อไปอยู่บ้านของพ่อแม่สามี ให้ดูแลอาหารการกิน กับข้าวกับปลา ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง เมื่อพ่อแม่ของฝ่ายสามีกลับมาจากหาอาหารก็ต้องลงไปดูแลต้อนรับ รับประทานอาหารจากพ่อแม่สามีนำมาประกอบอาหาร ให้รู้จักการทำอาหารและฝีมือของแม่ศรีเรือน”

จากคำสอนดังกล่าว ทำให้ทราบว่า ชาวผู้ไทได้ให้ความสำคัญของหน้าที่และการแบ่งแยกเพศกับหน้าที่ที่ชัดเจน ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญอยู่กับบ้าน การจัดการที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน ดังนั้น การรู้จักเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับบ้าน จริงอยู่ที่ปัจจุบันผู้หญิงสามารถทำงานหาเลี้ยงชีพตนเองได้ แต่ผู้หญิงก็ยังมีความสำคัญต่อครอบครัวของชาวผู้ไทอยู่เช่นเดิม ดังนั้นคำบอกกล่าวหรือคำสอนผ่านมุขปาฐะในพิธีกรรมการ

แต่งงานจึงเป็นเรื่องที่ถูกสั่งสอนอยู่แม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป โดยสะท้อนแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งว่าสังคมของชาวผู้ไทโดยเนื้อแท้แล้วยังให้คุณค่าและความสำคัญกับเพศหญิงอยู่

3) การตายและงานศพ

เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านของชาวผู้ไท เจ้าของบ้านจะยิงปืนหรือจุดประทัดเป็นสัญญาณเพื่อให้บ้านอื่นๆ รู้จัก ซึ่งธรรมเนียมแต่เดิม เมื่อมีคนเจ็บก็มักจะมีการไปเยี่ยมหรือยามคนป่วย จึงทำให้พอทราบว่าคนป่วยบ้านใดที่กำลังจะเสียชีวิต เมื่อทราบแล้วผู้นำหมู่บ้านก็จะประกาศผ่านหอกระจายเสียงบอกให้ ชาวบ้านตลอดจนญาติพี่น้องให้เข้ามาช่วยเหลืองานศพ กิจกรรมทุกอย่างคนชาวบ้านในหมู่บ้านจะต้องมาช่วยเหลือกัน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่ว่า เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านจะต้องไม่นำฟืนเข้ามาในบ้าน เพราะเชื่อว่า ไม่เป็นมงคลต่อครอบครัวอาจจะทำให้คนในบ้านตายตามไปด้วย (นายวรจิตร ศรีกุลกิจ, สัมภาษณ์ 24 ก.ย. 2555)

การจัดงานศพของชาวผู้ไท ผู้ชายในฐานะที่เป็นลูกชาย หลานชายจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญ โดยมีหน้าที่ทำโลงศพ หามโลงศพ โดยทั่วไปงานศพของชาวผู้ไทมักจะเอาศพไว้ 2-3 วัน วันสุดท้ายก็นำศพไปป่าดงแอ้ว (ป่าช้า) เขาก็จะต้องเป็นคนสำคัญที่นำศพคนในบ้านไปเผาพร้อมกับชาวบ้านคนอื่นๆ เมื่อกลับมาจากป่าช้าแล้วจะมีการสู่ขวัญและผูกแขนเขย ซึ่งเป็นพิธีกรรมขนาดเล็กทำกันในครอบครัว โดยผู้หลักผู้ใหญ่ในครอบครัวเป็นคนทำให้ ซึ่งมีบทผูกแขนเขยของชาวผู้ไทบ้านคำชะอีมีดังนี้ “มิเห้อแพ้ลูในเย มิเห้อแพ้แม่ในไส้มิเห้อแพ้หินโนน่ยหนา มิเห้อแพ้ผาโนน่ยใหญ่” (นายสมชัย สุวรรณไตรย์, สัมภาษณ์ 27 ก.ค. 2555) แปลความก็คือ อย่าให้ผู้ตายไปแล้วกลับมาทำอันตรายต่างๆ ทั้งคนในบ้านและลูกหลานเลย ซึ่งความคิดนี้สอดคล้องกับที่เสฐียรโกเศศ (2551 : 124) ที่กล่าวว่า ขึ้นชื่อว่าผีใครๆ ก็กลัว เพราะใครเจอผีก็ว่าไม่มีมงคลนับว่าผู้เจอเป็นคนเคราะห์ร้าย ด้วยผีมีแต่หลอกหลอนให้ร้ายมากกว่าให้ดี เมื่อผู้ใดตายไปก็ต้องจัดหาวิธีป้องกันอย่าให้ผู้ตายมารบกวนทำให้เดือดร้อน ส่วนฝ่ายหญิงนั้นจะช่วยเตรียมอาหาร สำหรับคนตายจะต้องอาบน้ำแต่งศพด้วยเสื้อผ้าที่สวยงาม ศพจะถูกมัดสายสิญจน์โดยมีคนทำพิธี ในช่วงที่ศพของผู้ตายอยู่ในโลงญาติจะต้องหาอาหารให้ผู้ตายกินตลอด (ทุกเช้า) เมื่อเสร็จจากการทำพิธีสงฆ์แล้วก็จะนำศพไปป่าช้า มักมีการเสี่ยงทายว่าจะเผาตรงไหน เมื่อได้บริเวณที่แน่ชัดแล้วก็จะทำพิธีทางศาสนาโดยนิมนต์มีพระสวดบังสุกุลและทำพิธีเผาวันรุ่งขึ้นก็จะมีการทำพิธีเลี้ยงพระเป็นอันเสร็จพิธี

ธรรมเนียมการจัดงานศพในปัจจุบันมีลักษณะที่แปลกไปจากเดิมอยู่มาก เพราะปัจจุบันเน้นความหรูหรา ฟุ่มเฟือย และค่านิยมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวผู้ไท จึงทำให้บางครอบครัวที่มีคนตายจัดงานอย่างเอิกเกริก ระยะเวลาในการเก็บศพไว้ประมาณ 3 – 4 วัน และยังคงมีความเชื่อเรื่องวันแข่งไม่ควรนำศพไปเผา เช่นวันพุธห้ามเผา และวันที่ตรงกับปากเดือนก็ห้ามเผา สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เป็นแนวคิดแบบใหม่ในงานศพของชาวผู้ไทบ้านพอกใหญ่ คือ การรดเกล้าและเครื่องตีมแอลกอฮอล์ทุกชนิดในงานศพ

สำหรับความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับงานศพ เช่น อาหารที่ต้องห้ามในงานศพ คือ อาหารประเภทเส้น เช่น พัก พักทอง ถั่วฝักยาว ขนมจีนเพราะมีความเชื่อว่าเมื่อนำเอามาประกอบอาหารแล้วจะทำให้มีคนตายเพิ่มขึ้น เจ้าของบ้านที่มีคนตายก็จะมีไม่มีความสุข ก็ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน อาหารที่วางไว้หน้าศพหรืออาหาร เช่นศพก็จะมี ๔ ชนิด เรียกว่าอาหารเสฉีเสสาง (เสฉีเสสาง) คำว่าเสฉีมีความหมายว่า มอบให้ เอาให้ ส่วนการเล่นในงานศพที่พบ คือ การเล่นไฮโล ซึ่งจะมีนักพนันทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านเดินทางเข้ามาเล่นการพนัน ซึ่งปัจจุบันเป็นสิ่งที่นิยมเล่นมากที่สุด โดยถือว่าอยู่เป็นมหรสพหรือเป็นเพื่อนของเจ้าภาพในงานคนตาย แต่ที่สำคัญพบว่า ในงานศพของชาวผู้ไทบ้านพอกใหญ่ได้กำหนดไว้ว่าไม่อนุญาตให้กินเหล้าในงานศพ จึงนับเป็นพลวัตที่ชัดเจนในแง่ของบทบัญญัติชุมชนที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง และชาวบ้านก็ปฏิบัติตาม

2.2.4.2 ประเพณีและวัฒนธรรม

ชนบประเพณีที่ชาวผู้ไทยึดถือปฏิบัติอีกประการหนึ่งก็คือ ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ โดยเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติในพิธีกรรมทั้งที่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตแบบต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ชาวผู้ไทได้ยึดถือเอามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับช่วงเวลาในแต่ละเดือน จนกลายเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นในรอบปี หากแต่ไม่ได้ปฏิบัติครบทั้ง 12 เดือน เนื่องจากบุญประเพณีบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวผู้ไท โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) บุญเข้ากรรม

บุญเข้ากรรมเป็นบุญประเพณีในเดือนอ้าย และเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับสงฆ์โดยต้องปลงอาบัติเข้าปฏิบัติธรรมในเขตที่กำหนด ซึ่งถือเป็นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ในพิธีนี้ชาวผู้ไทที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะนุ่งขาวห่มขาวเข้าวัดเพื่อฟังธรรมและปฏิบัติสมาธิ โดยเฉพาะผู้สูงอายุจะนิยมเข้าไปฟังธรรมที่วัดในวันพระ และวันสำคัญต่างๆ โดยมีพระเป็นผู้นำทำกิจกรรมทั้งสวดมนต์ สวดสรภัญญะและเวียนเทียน

2) บุญข้าวจี้

เป็นบุญเดือนสาม เป็นการถวายข้าวจี้แก่พระสงฆ์และเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีดังกล่าวก็ลดน้อยลงไปแล้วก็ยังคงเหลือบางครัวเรือนเท่านั้นที่ยังทำกันอยู่ เช่นเดียวกับกลุ่มคนอีสานบางจังหวัดที่นิยมทำเพื่อเป็นการเผยแพร่และมีลักษณะในเชิงการโฆษณาเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวของจังหวัด ส่วนชาวบ้านพอกใหญ่ยังทำเป็นบางหลังคาเรือน ที่ยังทำอยู่ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ ก็จะทำง่ายๆ คือ เอาข้าวมาปั้นแล้วเอาไปจี้ ทาไข่แล้วเอาไปจี้อีก เมื่อได้ตามจำนวนก็เอาไปวัด ถวายพระต่อไป (นางหุ้มนี ชันมะจันทร์, สัมภาษณ์ 21 ส.ค. 2555)

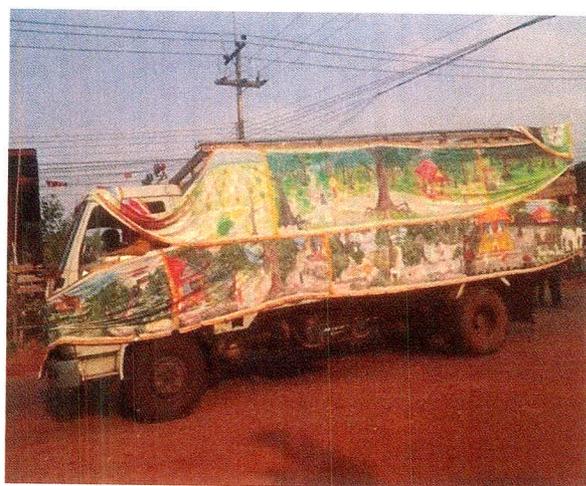
3) บุญประทายเป็นปลีอก

บุญประเพณีนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญกองข้าว จะจัดขึ้นในช่วงเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ โดยการ

บอกบุญให้ชาวบ้านทุกคนได้ทราบ แล้วมารวมตัวกัน แห่ไปตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อรับบริจาคข้าว แล้วนำมา
รวมกันที่วัด ตกกลางคืนก็จัดมหรสพสมโภช ลักษณะนี้เป็นการแสดงความรื่นเริงในลักษณะของการเฉลิมฉลอง
เมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวของเกษตรกร ชาวบ้านพอกใหญ่ก็ยังทำบุญนี้อยู่แต่จะไม่จัดอย่างเอิกเริกนักร
เพียงแต่จัดให้เป็นไปตามประเพณีของเดิม

4) บุญมหาชาติหรือบุญเวส

เป็นบุญประเพณีในเดือนสี่ ถือว่าเป็นงานบุญประเพณีใหญ่ของชาวผู้ไทบ้านพอกใหญ่ จะมี
การฟิ่งเทศน์มหาชาติซึ่งจัดขึ้น 3 - 4 วัน ผู้ชายจะนำไม้ไผ่มาสานเป็นเรือนผเวส แล้วช่วยกันมัดฝางให้เป็นนก
หนู ไก่และปลา ส่วนผู้หญิงนั้นจะเตรียมสิ่งของที่ให้นำไปร่วมพิธี เช่น ข้าวต้มมัดและขนมต่างๆ วันที่สองผู้ชาย
จะช่วยกันสร้างหอพระอุปคุต แล้วนำกระแตะที่สานไว้มาขึ้นเป็นบริเวณที่จะเทศน์มหาชาติ เมื่อยกเสาผเวสขึ้น
แล้วจะนำข้าวต้มมัด กล้วย อ้อยผูกติดกับเสา จากนั้นก็จะประพรมน้ำหอม ผูกผ้าผืนยาว (เป็นภาพเขียน
เรื่องราวของพระเวสสันดรตั้งแต่ต้นจนจบ) ซึ่งเรียกว่าผ้าผเวส แล้วแห่เชิญผเวสเข้ามาในหมู่บ้านและแห่รอบ
หมู่บ้านจากนั้นก็แห่เข้าวัด (แห่เข้าเมือง) วันที่สามถือเป็นวันสุดท้ายจะมีการแห่ข้าวพันก้อน และในสายของ
วันที่สามจะมีการฟิ่งเทศน์และมีการแห่กัณฑ์หลอนและเทศน์อัศจรรย์ วันรุ่งขึ้นมีการทำบุญตักบาตรเป็นอัน
เสร็จพิธี (นายกาเทียม สอนสมนึก, สัมภาษณ์ 16 ก.ค. 2555)

รูปที่ 2.19 บุญผเวสของชาวผู้ไทบ้านพอกใหญ่ ต.พอกน้อย อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

5) บุญสงกรานต์

บุญประเพณีนี้จัดขึ้นในเดือนห้า เป็นประเพณีปฏิบัติของชาวผู้ไทที่ทำกันมายาวนาน
เหมือนกับกลุ่มชนชาติไทกลุ่มอื่นๆ ชาวผู้ไทจะเริ่มต้นด้วยการสงน้ำพระพุทธรูป สงน้ำพระและเล่นสาดน้ำ
กัน ตอนเย็นจะมีการนำน้ำอบน้ำหอมไปรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพ พ่อแม่เพื่อขอขมาลาโทษในกรณีที่ได้

ล่องเกิน และจะมีพิธีแห่ดอกไม้ มีการก่อเจดีย์ทราย ในวันสุดท้ายของพิธีสงกรานต์จะมีการสวดมนต์บูชาพระทรายและร่วมสงฆ์พระสงฆ์ โดยทำรางรดน้ำเป็นรูปนาคสำหรับรดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สุกัญญา สุจฉายา (2544 : 208) มีชาวผู้ไทบางหมู่บ้านเอาบุญผะเหวดในช่วงสงกรานต์ เพราะเป็นช่วงวันหยุดยาว และชาวผู้ไทรุ่นหนุ่มสาวที่ไปทำงานต่างถิ่นได้ใช้ช่วงเวลาดังกล่าวกลับบ้าน เพื่อรดน้ำดำหัวพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย

6) บุญเข้าพรรษา

บุญเข้าพรรษา ตามประเพณีทั่วไปจะมีพิธีหล่อเทียนพรรษางาน แต่หลายหมู่บ้านยึดถือเอาความสะอาดเป็นสำคัญ จึงไม่มีการหล่อเทียนพรรษาเหมือนในอดีต แต่อาศัยจากแรงศรัทธาของชาวบ้านเรียไรเงินเพื่อซื้อเทียนพรรษามาถวายวัด และจัดขบวนแห่เพื่อนำไปถวายวัดเพื่อเป็นพุทธบูชา หรือไม่ก็ผู้มีจิตศรัทธาจากกรุงเทพฯ นำเทียนมาถวายวัด หลังจากนั้นก็มีการทำบุญถวายภัตตาหาร เครื่องไทยทานและผ้าอาบน้ำฝนเพื่อพระสงฆ์จะได้นำไปใช้ตลอดเทศกาลเข้าพรรษา ซึ่งเป็นประเพณีที่ปฏิบัติคล้ายกับหมู่บ้านอื่น

7) บุญข้าวประดับดิน

บุญประเพณีนี้กระทำในเดือนเก้า จัดงานวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 นับแต่เช้ามืด ชาวบ้านจัดอาหารคาวหวาน หมากพลูบุหรี่ใส่กระตุงเล็กๆ นำไปวางไว้ตามลานบ้าน ใต้ต้นไม้ ข้างพระอุโบสถ เพื่อเป็นการให้ทานแก่เปรตหรือวิญญาณที่ตกทุกข์ได้ยากตอนสายมีการทำบุญที่วัด ฟังเทศน์เป็นอันสงฆ์ หรืออีกนัยหนึ่งก็เป็นบุญเกี่ยวกับการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว มักจะกระทำหลังจากฤดูทำนา (ดำนานา) เสร็จเรียบร้อยแล้ว (นางดี ศรีกุลกิจ, สัมภาษณ์ 21 ส.ค. 2555)

รูปที่ 2.20 การทำบุญข้าวประดับดินของชาวบ้านบะฮี อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

8) บุญข้าวสาก

กระทำในเดือนสิบ จะมีการนำสิ่งของต่างๆ ที่เตรียมไว้แล้วเขียนสลากไปถวายพระสงฆ์ โดยเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว จะกระทำอยู่ 2 วัน วันแรกมีการห่อข้าวต้มมัด และมีการนำกระบุงข้าวสากไปคารวะญาติผู้ใหญ่ โดยให้ลูกสะเิกเป็นคนเอาไป (นางสาววิไล อุปรี, สัมภาษณ์ 21

ส.ค. 2555) ภายในกระบุงข้าวสาวกีมีดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวต้มมัด กล้วย อ้อย แล้วญาติผู้ใหญ่ก็จะนำกระบุงเหล่านี้ไปไหว้ผีเรือน ตอนเช้าของวันที่สองมีการทำบุญตักบาตรและเลี้ยงพระที่วัด

9) บุญออกพรรษา

ในเดือนสิบเอ็ด โดยจะจัดงาน 3 วัน วันแรกเตรียมห่อข้าวต้มมัด วันที่สองทำต้นไม้ในลักษณะที่เป็นบ้านหรือปราสาทสำหรับผู้ที่ล่องลับไปแล้ว โดยมีความเชื่อว่าผู้ที่ล่องลับไปแล้วนั้นจะมารับส่วนบุญในวันออกพรรษา ในวันที่มีการนำกระดุกของพ่อแม่และญาติพี่น้องมาทำบุญอุทิศหรือเรียกว่าทำบุญชักดุก

10) บุญกฐิน

เดือนสิบสอง ทำบุญกฐินเมื่อถึงวันเพ็ญจัดทำข้าวเม่า (ข้าวใหม่) นำไปถวายพระ พร้อมสำหรับคาวหวาน ตอนบ่ายฟังเทศน์ พิธีทอดกฐินตามวัดที่จองกฐินไว้ งานบุญในฮิตสิบสองนั้น ตามหมู่บ้านที่เคร่งประเพณียังคงจัดกันอย่างครบถ้วนบางแห่งจัดเฉพาะงานบุญใหญ่ๆ ตามแต่คณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกันจัด บางแห่งเป็นงานใหญ่ประจำปี หมู่บ้านพอกใหญ่บางปีก็จัดอย่างยิ่งใหญ่ บางปีก็จัดแบบธรรมดา แต่ชาวผู้ไทบ้านใหม่หนองมะเกลือ จะจัดงานบุญกฐินอย่างยิ่งใหญ่ มีการแห่กฐินโดยใช้ขบวนของเกวียน 15 เล่ม แห่คนที่นำกฐินจากกรุงเทพฯ ไปถวายที่วัด นับเป็นบุญประเพณีที่ดึงดูดการทำบุญของคนต่างถิ่นและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายของตำบลดงชน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

รูปที่ 2.21 บุญกฐินของชาวผู้ไทบ้านพรรณา ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

วิธีการดำเนินชีวิตของชาวผู้ไทในแต่ละท้องถิ่น มีฮิตสิบสองเป็นบรรทัดฐานของการดำเนินชีวิตคล้ายกับคนอีสาน แม้ว่าจะปฏิบัติแต่ก็ไม่ได้ปฏิบัติตามฮิตสิบสองอย่างครบถ้วน แต่ก็ถือว่าฮิตสิบสองเป็นแม่บทของกฎหมายที่สำคัญ ประเพณีและขนบธรรมเนียมหรือจารีตบางอย่างที่ยังหลงเหลืออยู่ก็เนื่องจากยังมี

บทบาทที่ชัดเจน ส่วนที่เลื่อนหายไปก็น่าจะสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของประเพณี ขนบธรรมเนียมหรือจารีต นั้นลดน้อยลงไป เมื่อนำฮีตสิบสองมาพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่าได้ผนวกแนวคิดและความเชื่อทั้งพุทธ พราหมณ์และผีเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ทำให้มองเห็นความผูกพันอย่างชัดเจนในเรื่องคน ธรรมชาติและ อำนาจเหนือธรรมชาติที่แสดงออกในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณี ร่องรอยของความเชื่อแบบเดิมและการ ปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับกาลเวลา ซึ่งจะทำให้วิถีการปฏิบัติดังกล่าวสืบทอดจนถึงรุ่นลูกหลาน การ ทำบุญประเพณีของชาวบ้านพอกใหญ่ ตำบลพอกน้อย อำเภอพรหมณานิคม จังหวัดสกลนคร จากคำบอกเล่า ของคุณตากาเทียม สอนสมนึก (กาเทียม สอนสมนึก, สัมภาษณ์ 16 ก.ค. 2555) ได้เล่าว่า “เห็นว่าฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ ฮีตยี่ คลองเจง ฮีตบ้านคองเม็ง เดิมนั้นเอ็ดบุญแนวนั้น เดิมนั้นเอ็ดบุญแนวนั้น เริ่มเอ็ดตั้งแต่ “เดินสาม เอ็ดบุญข้าวจี เดินห้า เอ็ดบุญสงกรานต์ เดินหก เอ็ดบุญผะเวส เดินแปด เอ็ดบุญเข้าพรรษา เดินเก้า เอ็ดบุญ เข้าประดับประดา (ข้าวประดับดิน) เดินสิบ เอ็ดบุญเข้าสาก เดินสิบเอ็ด เอ็ดบุญเอาะพรรษา เดินสิบสอง เอ็ด บุญภูริน” สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมและประเพณีของชาวผู้ไทบ้านหนองแคน ตำบลก้านเหลืองตง อำเภอ ดงหลวง จังหวัดมุกดาหารที่คุณตาไซ เชื่อคำจันทร์ ได้กล่าวไว้ว่า

“บุญเข้าจี หาไม้ข้าวจี เมื่อได้มาแล้วก็เหลา เน่งข้าว (ปั้นเอาข้าวใส่ในไม้) เอาไขมาฮวาด (โรยหรือทา) นำน้ำอ้อยมาทา ขึ้นขาง (ย่างไฟ) หลายคนเอาลงไปถวายพระ กะเป็นอันแล้วไป”

“บุญสงกรานต์ กะเอ็ดคือปัจจุบันนี้ละ มิได้แตกต่างกันผะเหลือ มีการฮวาน้ำผู้เฒ่าผู้แก่ คน ทางอื่นกะเอิ้น รดน้ำคำโห เอ็ดเอื้อเป็นสิริมงคล เอ็ดแล้วกะหาน้ำอบน้ำหอมมาฮวาดพระอยู่เฮิน ฮวาดยาที่อยู่ วัด ชูมือนี้ดึกน้อยเขากะเล่นสาดน้ำเดว แต่มันมิคือสมัยก่อน ดันกันมิได้เฮง มิได้จับบายกันคือเดวิน”

“บุญบั้งไฟ ต่างบ้านกะนำเอาบั้งไฟมาประชันกัน มีการเซ็งแห่แหนของพวกบั้งไฟ แล้วกะจุด บั้งไฟแข่งกัน คันของผู้ได้บั้งใหม่ โยนลงน้ำฮั้มหรือเสเงินเสทองที่พันนเอาไว้ บางปีมีเพื่อนบ้านที่มา แข่งคือชาวบ้านจากยโสธร สาเหตุของการทำบุญบั้งไฟ บุญบั้งไฟเป็นการขอฟ้าขอฝน พระยาเอก พระยา แถนพูน สมัยก่อนเชื่อเรื่องแถน บุญบั้งไฟก็มีการแห่พระอุปคุต พระองค์นั้นอยู่จอมดอยคิขุภฏ เวลา พระพุทธเจ้านิพพานก็ลงมางันนำหมู่ แต่ก็ได้ไปเชิญเพื่อนลงมาปราบมาร มีเพื่อนผู้เดวปราบมาร เพื่อนกะมาตั้งคุด อยู่กลางน้ำ”

“บุญผะเวส กะต้องมีเค็ง เค็งร้อย เค็งพัน หมาก พลุ เม็ง กองบุญเป็นของร้อย ของพัน เอา กองบุญใส่ในเม็ง บุญผะเวส มะพร้าวเจ็ดแฉง แงงเจ็ดหม้อ โก้ย อ้อย สร้อย ปี กะมีแห่ครบ ต่อมากะเชิญพระ มาเทศน์พระเวส อ่านสังกาสตั้งแต่กันหันพุ่นแล้ว แล้วกะเทศน์เบ็ดมือ มื้อตั้งผะเวสละกะแห่ สามปีกะไปแห่ ผะเวส ละเชิญผะเวสเข้ามา เข้าบ้าน เข้าวัด (สมมุติเอาวัดเป็นเม็ง) มีผ้าผะเวสได้เอาไม้ค้ำไป สมัยก่อนม่วนแห่ แห่ผะเวส”

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าชาวผู้ไทปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีตามฮีตสิบ

สอง หากแต่ปฏิบัติไม่ครบตามเงื่อนไขของเวลาทั้งหมด เนื่องจากบางแห่งสภาพภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบประเพณีนี้ อีกส่วนหนึ่งน่าจะมาจากปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มที่ไม่ยึดถือหรือนิยมในฮีตสิบสองต่างๆ เดือน จึงเลือกที่จะปฏิบัติให้สอดคล้องตามฮีตสิบสองที่ใกล้ชิดกับวิถีการดำเนินชีวิตของตน ซึ่งจะนำเสนอผ่านตารางเปรียบเทียบฮีตสิบสองของแต่ละชุมชนมานำเสนอพอสังเขปดังนี้

2.2.5 ภาษาและวรรณกรรม

หนังสือนิทานโบราณคดี สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ (2543 : 288) ได้กล่าวถึงคนผู้ไท เมื่อคราวเสด็จไปตรวจราชการที่มณฑลอุดรและมณฑลอิสานเมื่อปี พ.ศ. 2449 ได้ทรงบรรยายไว้ว่า

“...พวกผู้ไท ว่าถิ่นเดิมอยู่ทางเมืองพวนฝ่ายเหนือ พูดภาษาไทย ใช้ถ้อยคำผิดกับไทยล้านช้างบ้าง เสียงแปร่งไปอย่างหนึ่ง ฉันทพบตามเมืองต่างๆ ในสองมณฑลนั้นหลายแห่งแต่ที่เมืองเรณูนครขึ้นเมืองสกลนครดูเหมือนจะมีมากกว่าที่อื่น สังเกตดูผิวพรรณผ่องกว่าจำพวกอื่น ผู้หญิงหน้าตาอยู่ข้างหมดจด เคยมีการพ้อนรำให้ฉันทดูเป็นคู่ๆ คล้ายจับระบำตามภาษาของเขา...”

ภาษาผู้ไทมีหน่วยเสียงพยัญชนะ 23 หน่วยเสียงเสียงพยัญชนะเหล่านี้ส่วนใหญ่ออกเสียงเหมือนกับเสียงพยัญชนะในภาษาไทยกลาง เสียงที่ต่างออกไป ได้แก่

/ญ/ เป็นเสียงนาสิก ปรากฏในภาษาถิ่นอิสานแต่ไม่ปรากฏในภาษาไทยกลาง

/ส/ เสียงเสียดแทรก มีฐานกรณ์อยู่ที่ปุ่มเหงือกและหลังฟัน บางครั้งมักจะออกเสียงเป็น /ฮ/ หรือเสียงเสียดแทรก ซึ่งมีฐานกรณ์ที่ปลายลิ้นกับฟันบนและฟันล่าง

/สว/ /กว/ /ขว/ /คว/ เป็นเสียงพยัญชนะปากกลม (Labialized Consonants) คือ ในขณะที่ออกเสียง ริมฝีปากจะห่อกลม เพราะลักษณะการออกเสียงบ่งว่าเป็นเช่นนั้นมากกว่าเป็นการออกเสียงควบกล้ำระหว่างเสียง /ส/ /ก/ /ข/ /ค/ ควบกับเสียง /ว/ และในแง่ของโครงสร้างระบบเสียง ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ (2542 : 1297) กล่าวว่า ภาษาผู้ไทไม่มีเสียงคำควบกล้ำอื่นๆ อีก เสียงเหล่านี้มีใช้น้อยมากในภาษา เสียง /สว/ พบ 2 คำ ส่วนเสียง /กว/ /ขว/ และ /คว/ มีอย่างละประมาณ 10 คำ ส่วน /ว/ และ /หว/ บางครั้งผู้บอกภาษาจะออกเป็นเสียง /หว/ โดยเฉพาะ เมื่อเป็นเสียงตัวสะกดหรือเสียงที่เกิดท้ายพยางค์

เสียงพยัญชนะ 23 เสียงสามารถเกิดในตำแหน่งต้นพยางค์ได้ทุกเสียง แต่ใช้เป็นเสียงตัวสะกดหรือเสียงลงท้ายพยางค์ได้เพียง 9 เสียง คือ /ม/ /น/ /ง/ /ป/ /ด/ /ก/ /อ/ /ว/ และ /ย/

คำภาษาผู้ไท

คำภาษาไทยมาตรฐาน

/hæ:n⁵/

แขน

/dan⁵/

จมูก

/khæ:ŋ⁴/

แข้ง

/lep⁴/

เล็บ

/paʔ/ ปาก

เสียงพยัญชนะของภาษาผู้ไท บางตัวออกเสียงเหมือนกับภาษาอีสานและภาษาถิ่นอื่น แต่บางตัวออกเสียงแตกต่างจากภาษาถิ่นอื่น เช่น ห ออกเสียงเป็น ฮ เช่น

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/ha:n ⁴ /	หิ้ง
/he: ⁴ /	หาย
/hc:ŋ ⁴ /	ห้อง
/hæ:w ³ /	เหี่ยว

เสียงพยัญชนะของภาษาผู้ไทที่ออกเสียงแตกต่างจากภาษาถิ่นอื่น เช่น /ข/ ออกเสียงเป็น /ห/
/ฮ/ เช่น

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/haw ⁴ /	เข้า
/ha:t ³ /	ขาด
/hun ⁴ /	ขึ้น
/ha:m ⁴ /	ข้าม

นอกจากนี้เสียงตัวสะกด /-ก/ ในภาษาผู้ไทมักจะไม่เกิดตามหลังสระยาว ในกรณีนี้ภาษาถิ่นอื่นใช้สระยาวตามด้วยเสียงตัวสะกด /-ก/ จะเป็นสระสั้นตามด้วย /ʔ/ เช่น

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/səʔ/	เซือก
/peʔ/	เปี้ยก
/ləʔ/	เลือก
/weʔ/	งาน

ระบบเสียงสระในภาษาผู้ไทมีเสียงสระทั้งสิ้น 18 เสียง ได้แก่ สระสั้น 9 เสียงและสระยาว 9 เสียง ดังนี้

ตำแหน่งของลิ้น/เสียงสระ	สระหน้า		สระกลาง		สระหลัง	
สระสูง	อิ	อี	อี	อี๋	อุ	อู
สระกลาง	เอะ	เอ	เออะ	เออ	โอะ	โอ
สระต่ำ	แอะ	แอ	อะ	อา	เอะ	ออ

เสียงสระในภาษาผู้ไทโดยทั่วไปมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยถิ่นอีสาน ความแตกต่างอยู่ที่เสียงสระที่เปลี่ยนเสียงเป็นอีกเสียงหนึ่ง เช่น /เอ็ย/ เป็น /เอ/ สระ /เอ/ เป็น /แอ/ สระ /เอ็อ/ เป็น /เออ/ และในภาษาผู้ไทมีระดับลิ้นที่สูงกว่าสระเสียงเดียวกันในภาษาไทยกลาง ดังตัวอย่าง

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/se:ŋ ⁵ /	เสียง
/me: ³ /	เม็ย
/ʔæ:w ⁵ /	เอว
/ŋo: ³ /	ว็ว
/kə ⁵ /	เกลือ

เสียงสระ /ไอ/ ในภาษาผู้ไท มักออกเสียงสระ /เอ/ ปกติคล้ายเสียงในภาษาไทยมาตรฐาน แต่มีบางคำที่สระ /ไอ/ ออกเสียงเป็นสระเออ ได้แก่

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/pha? lo: ⁵ /	อะไร
/mu: ⁴ lo: ⁵ /	เมื่อไหร่
/bc:n ³ lo: ⁵ /	ที่ไหน
/ʔet ⁴ pha: ⁵ /	ทำไม
/næ:w ³ lo: ⁵ /	อะไร

ส่วนเสียงสระ /ไอ/ มักออกเสียงเป็นเสียง /เออ/ เกือบทั้งหมด เช่น

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/phu: ² tho: ³ /	ผู้ใหญ่
/lu? pha ⁴ /	ลูกสะใภ้
/kha: ⁴ kha: ⁴ /	ใกล้ๆ
/pha? lo: ⁵ /	อะไร
/ʔaw ⁵ so: ³ /	เอาใส่
/pen ⁵ phu: ³ lo: ⁵ /	เป็นใคร

ส่วนระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาผู้ไทมีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง ดังนี้

- 1) เสียงต่ำเลื่อนขึ้นสูง — ใช้ระบบตัวเลขแทนเป็นเลข 1
- 2) เสียงสูงตกลงต่ำ ƒ มีเสียงคอหอยหยุดป่นอยู่ด้วย เสียงนี้เมื่อเกิดกับคำตายสระสั้น จะมี

ช่วงเสียงสั้นกว่าและเสียงเลื่อนตกมาไม่ถึงเสียงต่ำ ใช้ระบบตัวเลขแทนเป็นเลข 2

3) เสียงกลางตกลงต่ำ $\bar{\text{H}}$ ใช้ระบบตัวเลขแทนเป็นเลข 3

4) เสียงกลางเลื่อนลงต่ำแล้วเลื่อนขึ้นสูง $\bar{\text{H}}$ เสียงวรรณยุกต์นี้เวลาพูดเร็วๆ จะเหลือเพียงเสียงเลื่อนต่ำลง ใช้ระบบตัวเลขแทนเป็นเลข 4

5) เสียงสูง $\bar{\text{H}}$ ใช้ระบบตัวเลขแทนเป็นเลข 5

เสียงวรรณยุกต์ในภาษาผู้ไทส่วนใหญ่เป็นเสียงที่เลื่อนขึ้นหรือเลื่อนลง กล่าวคือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับและไม่คงที่ หากให้ผู้บอกภาษาผู้ไทพูดซ้ำๆ จะพบว่าการเปล่งเสียงวรรณยุกต์เกือบทุกคำจะมีระดับคงที่และมีเสียงจะเลื่อนขึ้นหรือเลื่อนลงตอนท้ายเสมอ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ยกตัวอย่างของคำสรรพนามและคำลักษณนามในภาษาผู้ไทมานำเสนอประกอบในงานวิจัยนี้ด้วย เพื่อให้ให้เห็นลักษณะภาษาผู้ไทที่มีความแตกต่างทางด้านระบบเสียงกับภาษาถิ่นอื่นๆ เช่น ภาษาญ้อ ภาษาโย้ย ภาษาลาว ทั้งนี้ ภาษาผู้ไทเองในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละท้องถิ่นก็ลักษณะแตกต่างกันทางด้านเสียงด้วย เช่น ภาษาผู้ไทวาริช ภาษาผู้ไทพรรณนา ภาษาผู้ไทบ้านโนนหอม ภาษาผู้ไทบ้านบัว ภาษาผู้ไทบ้านม่วง ภาษาผู้ไทคำม่วง ภาษาผู้ไทเรณู ภาษาผู้ไทคำชะอี ภาษาผู้ไทหนองสูง ซึ่งบางท้องถิ่นออกเสียงยาวมากกว่า บางท้องถิ่นก็ออกเสียงสั้นกว่า โดยความต่างนี้เป็นอิทธิพลมาจากการรับและการลู่อองของภาษาเป็นสำคัญ

คำสรรพนามในภาษาผู้ไท มีคำสรรพนามบุรุษที่ 1 2 และบุรุษที่ 3 มีลักษณะดังต่อไปนี้

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/kha: ⁴ nc:y ⁴ / /khc:y ⁴ /	ฉัน , ข้าพเจ้า
/haw ³ /	เรา , พวกเรา
/ku: ⁵ /	กู , ฉัน
/caw ⁴ / /to: ⁵ /	คุณ , เธอ
/muuŋ ³ / /man ³ /	เธอ, เขา , มัน
/phəŋ ⁴ /	เขา , มัน , ท่าน , แก

คำลักษณนามของภาษาผู้ไท แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรก ใช้บอกลักษณนามที่ใช้กับคน ส่วนประเภทที่สอง ใช้บอกลักษณนามที่ใช้กับสัตว์และสิ่งของ

ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ (2542 : 3302) กล่าวว่า คำลักษณนามที่ใช้กับคนในภาษาผู้ไทปรากฏ 2 คำ คือ คน กับ องค์ คนใช้กับบุคคลธรรมดา ส่วนองค์ใช้เรียกพระ พระเจ้าแผ่นดิน เชื้อพระวงศ์

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/ya: ⁴ khu: 2 ?oŋ ⁵ /	พระ 2 รูป
/mu: ³ 5 khon ³ /	เพื่อน 5 คน
/khon ³ 5 khon ³ ha: ³ khon ³ 5 khon ³ /	คน 5 คน หม่าคน 5 คน

คำลักษณนามที่ใช้กับสัตว์และสิ่งของมีหลายคำและจัดแบ่งเป็นหลายชนิด ดังนี้

ลักษณนามใช้บอกลักษณะสิ่งของ ได้แก่ โหน่ย เบ๋อ โต๋ เซ้น เล่ม โต่ง โห่ วง ผีน ดังตัวอย่าง

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/ʔu? 3 no:y ³ /	โอง 3 ใบ
/soŋ ⁴ 5 to: 5/	กางเกง 5 ตัว
/sə? ɲo: 3 2 sen ⁴ /	เชือกวัว 2 เส้น
/hæ:w ⁴ 4 le:m ³ /	พิน 4 ซี่
/pha: 4 to: 3 2 do:ŋ ⁵ /	มีดอีโต้ 2 เล่ม
/phə:k ³ 10 ho: 5/	เผือก 10 หัว
/sin ⁴ 4 phuun ⁵ /	จิ้น 4 ผีน

คำลักษณนามที่ใช้ซ้ำกับคำนาม ซึ่งเอาลักษณนามตามหลังจำนวนนับ คล้ายกับภาษาไทย

กลาง กล่าวคือ เอาคำนามมาซ้ำเป็นลักษณนาม ดังตัวอย่าง

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/khon ³ 2 khon ³ /	คน 2 คน
/mc: 4 3 mc: 4/	หม้อ 3 หม้อ
/thay ⁵ 4 thay ⁵ /	ไถ 4 ไถ

ส่วนประโยคในภาษาผู้ไท พบว่าประโยคที่น่าสนใจคือประโยคคำถาม เพราะมีลักษณะเด่นที่

สร้อยของคำถามมักจะออกเสียงเป็นหน่วยเสียง /ə/ และหน่วยเสียง /ə:/ ดังตัวอย่าง

คำภาษาผู้ไท	คำภาษาไทยมาตรฐาน
/su: 4 phi? ə: 5/	ชื่ออะไร
/ʔet ⁴ pha? ə: 5/	ทำอะไร
/pay ² si? ə: 5/	จะไปไหน
/ma: 3 mu: 4 ə: 5/	มาเมื่อไหร่
/ca? ʔet ⁴ næ:w ³ ə: 5/	จะทำอย่างไร

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่ประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน

ลาว พบว่าหน่วยเสียงภาษาผู้ไททั้ง 2 ประเทศมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะหน่วยเสียงสระ ซึ่งแสดง

ลักษณะเด่นทางภาษาผู้ไทของทั้ง 2 ประเทศอย่างเดียวกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ จากสระ /

เอีย/ เป็นสระ /เอ/ สระ /อัว/ เป็นสระ /โอ/ สระ /เอือ/ เป็นสระ /เออ/ และสระ /ไอ/ เป็นสระ /เออ/ ส่วน

ระบบเสียงพยัญชนะพบว่ามีความแตกต่างกันตามระบบเสียงของภาษามาตรฐานของประเทศ ซึ่งแท้จริงแล้ว

ชาวผู้ไทไม่มีภาษาเขียน หากแต่อาศัยภาษามาตรฐานในแต่ละประเทศที่อาศัยอยู่ใช้ถ่ายทอดตัวเขียน และเป็นข้อแตกต่างจากภาษาของชาวไทดำ ที่เชื่อกันว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวผู้ไทในประเทศเวียดนาม เรณู เหมือนจันทร์เขย (2542 : 23) กล่าวว่า ไทยโซ่งมีภาษาพูดเป็นของตนเองและมีตัวเขียนและมีตัวอักษรเป็นของตนเอง รูปอักษรคล้ายอักษรลาว การเขียนนิยมเขียนในสมุดพับเป็นชั้นๆ เช่นเดียวกับสมุดข่อย

ด้านวรรณกรรมของชาวผู้ไท ปรากฏว่ามีวรรณกรรมหลายเรื่อง ทั้งตำนาน นิทานที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท อรทัย สุทธิและคณะ (2546 : 5) กล่าวถึงนิทานของชาวผู้ไท ในจังหวัดกาฬสินธุ์ว่ามีนิทานพื้นบ้านของชาวผู้ไทหลายเรื่อง เป็นนิทานมุขตลก 37 เรื่อง นิทานชีวิต 24 เรื่อง นิทานคติ 20 เรื่อง นิทานผี 9 เรื่อง นิทานอธิบายเหตุ 7 เรื่อง นิทานสัตว์ 3 เรื่อง และนิทานประจำถิ่น 2 เรื่อง โดยนิทานต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นล้วนสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านด้านสภาพความเป็นอยู่ ด้านครอบครัว ด้านการประกอบอาชีพ ด้านประเพณี ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยมและบทบาทของสมาชิกในสังคมคล้ายกับเรื่องเล่าและวรรณกรรมของชาวผู้ไทในประเทศลาวและวรรณกรรมของชาวไทดำ

วรรณกรรมมุขปาฐะ ซึ่งบ่งบอกคตินิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนสภาพทางสังคมของกลุ่ม ประคอง นิมมานเหมินท์ (2554 : 87) กล่าวว่า ไทดำมีวรรณกรรมสำคัญที่ถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าสืบต่อๆ กันมา และอยู่ในรูปของนิทานพื้นบ้าน เช่น เรื่องเงือกคอยลาย อีดำอีต่อน อีเอ้อยอีน้อง ซึ่งเรื่องอีเอ้อยอีน้องพบว่ามีแบบเรื่องคล้ายกับเรื่องปลาปู่ทองของไทย นอกจากนี้ยังมีเพลงกล่อมเด็ก เรียกว่า “ความอี้อูลก” หรือ “ความกล่อมลูก” ซึ่งมีเนื้อหาและทำนองขับร้องชวนให้เด็กนอน และยังพบว่าในวรรณกรรมมุขปาฐะของไทดำมีบทร้องเล่นสำหรับเด็ก เช่น บทนับดาวเดือน บทนับก้านพัด บทไฟไหม้ป่า บทร้องบรรยายธรรมชาติ มีเพลงประกอบการเล่นของเด็ก เพลงของหนุ่มสาว และบทขับในพิธีกรรม เช่น บททำขวัญ หรือบทป่าวขวัญ ดังตัวอย่าง

ขวัญไปไฮ่เป่าเฮมา	ขวัญไปนาเป่าทันเต้า
ห่อข้าวห่อไก่เหน็บไว้เนื่อ	มีไหมคอมาหื้อห้าวหาญ
หื้อมันหื้อยีน	หื้อเจ้ากินแสงหลายฟ้าหลายที
หื้อแพร์หลายลูก	หื้อแพร์เต็มถุน
หื้อเป็นค้ำเป็นคุณ	

ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์ของไทดำที่สำคัญและรับรู้อย่างกว้างขวางได้แก่ ความโทเมือง ซึ่งเป็นตำนานความเป็นมาของโลก มนุษย์ ระเบียบประเพณีและความเป็นมาของเมืองต่างๆ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545 : 95) กล่าวว่า ความโทเมืองในปัจจุบันที่สำรวจพบมี 27 เล่ม แต่ละฉบับมีรายละเอียดที่ต่างกััน ขึ้นอยู่กับการคัดลอก โดยใช้ถ้อยคำภาษาต่างๆ สั้นๆ แม้ว่าเขียนติดกันเป็นพิดแต่เวลาอ่านจะมีจังหวะ

คล้องจองระหว่างวรรคแบบร้อย และบางตอนมีการซ้ำคำหรือซ้ำความ โดยคัดลอกจากประคอง นิมมานเท มินท์มาประกอบในงานวิจัย ดังนี้

จื่อ ก่อ เปน ดิน เปน หย้า ก่อ เปน ฟ้า ท่อ ถวง เหน็ด ก่อ เปน ดิน เจด ก้อน ก่อ เปน น้ำ เก้า
 แคว ปาก แท ทาว ฟ้าต่ำเชื่องหม้อขาง ฟ้า บาง เอย็อง เปือก ถ้วย ต่ำ เข้า ยัง คุง สาก ตาก เข้า ยัง คุง เพิน
 งัว ดำ ไป คุง หมอก หมู ผอก ไป คุง ดง ยาม นั้น ปู่ เจ้า โข โคม ฟ้า จัง ตัด สาย โบน ให้ หม้า ตัด สาย ฟ้า
 ให้ ขาด ฟ้า จัง ฮวาด เมื่อ เหนือ จัง เปน ฟ้า เตม แหน เปน แถน เตม ผ่อ

นอกจากความโทเมืองแล้วยังมีความแฝงเมือง ซึ่งเป็นตำนานเมือง บันทึกประวัติความเป็นมา ของเมือง มีเรื่องโต้ปุเล็ก เป็นตำนานที่เกิดจากการสอบถามไล่เรียงกันมา โต้ความเมือง เป็นตำนานเล่าถึง ความเป็นมาของบ้านเมือง และยังมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรม เช่น ฮีตออกลูกเลี้ยงลูก ฮีตขึ้น บ้านใหม่ ฮีตตาย ปิงฮีตปิงคอง มด ฮีตเสน ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้ถ่ายทอดด้วยภาษาไทยคำทั้งในรูปของมุขปาฐะ และลายลักษณ์

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าวรรณกรรมที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท แบ่ง ออกเป็น 2 ประเภท คือ วรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะเป็นส่วนที่มี ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีการดำเนินชีวิต กล่าวคือ มีการใช้วรรณกรรมมุขปาฐะทั้งในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ชีวิต ตั้งแต่เกิด แต่งงานและตาย ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์เป็นส่วนที่เกิดขึ้นมาเมื่อมีการบันทึกและใช้ใน สังคมที่คนรู้หนังสือแล้ว หากแต่การถ่ายทอดและรับรู้วรรณกรรมลายลักษณ์ของชาวผู้ไทมักจะไม่ผ่านรูปแบบ ดังกล่าวนี้นัก ในอดีตอาจจะมีบ้างที่พบการอ่านหนังสือผูกและใบลานในงานศพหรืองานอื่นดี แต่ปัจจุบัน ไม่พบแล้ว เช่นเดียวกับการอ่านหนังสือในงานมงคลและอวมงคลอื่นๆ ก็ไม่ปรากฏให้เห็นแล้ว แต่วรรณกรรมที่ ยังคงปรากฏอยู่ของชาวผู้ไท คือ วรรณกรรมลายลักษณ์ ทั้งบทพุดผญาในคำผูกแขน ในคำสู่ขวัญ ในบทร้อง ประกอบพิธีกรรม ในบทร้องเล่นต่างๆ รวมถึงคำกล่าวที่บอกสอนวิธีการทำอาหารก็ล้วนแล้วแต่สืบทอดผ่านมุข ปาฐะทั้งสิ้น

2.2.6 อาหาร

ชาวผู้ไทนิยมรับประทานข้าวเหนียวกับอาหารที่ทำได้ในแหล่งน้ำต่างๆ ในหมู่บ้าน โดยนำมา ประกอบอาหารประเภทน้ำพริก (แจ่ว) เช่น แจ่วผัก ปลา กบ เขียด กุ้ง หอย ปู ก็สามารถนำไปประกอบอาหาร ประเภทป่น แกง ต้ม หมก อุ นึ่ง ปิ้ง ย่าง ส่วนนก หนูก็สามารถนำไปหมก ปิ้ง แกงได้ รวมไปถึงเนื้อสัตว์ เช่น ไก่ หมู วัว ควายด้วยความที่ชาวผู้ไทตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำ หนองน้ำ ห้วยจึงมีแหล่งอาหารการกินที่ อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะสัตว์น้ำที่หาได้ง่ายมาก รวมถึงผักมีน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติและเป็นอาหารที่คู่กับปลา เช่น ผักเบน ผักบุง ผักปอด ผักแว่น ผักกระโดนน้ำ ดอกแคน้ำ ดอกแคป่า ฯลฯ (นางบุญเพอ อุปรี, สัมภาษณ์

5 มิ.ย. 2555) หากอยากกินอาหารป่าที่อุดมสมบูรณ์อย่าง ผักป่า แมลง และสัตว์ป่าบางชนิด เช่น ผักหวานป่า ผักกระโดน ดอกกระเจียว ผักติ้ว แมลงขุ่น จักจั่น แมลงทับ แมลงค้อ ไช้เม็ดแดง แต้ กิ่งกำ กระจแต กระจอก กระจ่าย หนู ไก่ป่า ฯลฯ ก็สามารถที่จะเดินทางขึ้นไปหาบนภูเขาได้ ซึ่งการเลือกที่ตั้งให้เหมาะสมกับการดำรงชีพก็ถือเป็นเรื่องที่ชาวผู้ไทให้ความสำคัญดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “หิ้งภูเห่ได้กะแต่กะเฮาะ เลาะฮิมโห้ยเห่ได้ผักตำเปะผักหนาม ลงเนอน้ำเห่ได้ป่า ปู กุ้ง หอย” ซึ่งวัฒนธรรมการดำรงชีวิตเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในคำสอนที่ชัดเจนมากของชาวผู้ไท

รูปที่ 2.22 อาหารของชาวผู้ไทบ้านหนองแคน จ.มุกดาหาร

นอกจากอาหารคาวแล้ว ยังมีอาหารหวานที่มีจะทำในเวลางานบุญประเพณี เช่น ข้าวต้มมัด ข้าวต้มมัด ขนมห่มก ข้าวเปียกหรือข้าวโป่ง (นางจันตรี อุปรี, สัมภาษณ์ 21 ส.ค. 2555) โดยใช้วัสดุและเครื่องปรุงที่หาได้จากหมู่บ้าน มีส่วนประกอบสำคัญมาจาก “ข้าว” ซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวผู้ไทและชนชาติไท โดยแต่ละครอบครัวบ้านจะช่วยกันทำเพื่อเอาไปถวายพระ และทำบุญที่วัดในงานบุญผะเหวด บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐินและทอดผ้าป่า นอกจากนี้ก็ยังมีงานแต่งงาน งานศพที่ต้องทำขนมเหล่านี้ไปช่วยงาน ส่วนอาหารที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม จะแบ่งแยกเป็นของคาวและของหวาน เครื่องคาวประกอบด้วยข้าวดำ ข้าวแดง ไข่ต้ม เมี่ยงที่ทำจากตะไคร้หั่นแล้วโขลกรวมกับพริก ปลายี่ฮู ไข่ต้ม มะยม ใบยอ ใบมะละกอมาห่อทำเป็นคำ ส่วนเครื่องหวานก็มีข้าวหวาน เอาข้าวต้มมัดคลุกมะพร้าวและน้ำอ้อย ข้าวต้มโค่น กล้วย อ้อย เป็นต้น

รูปที่ 2.23 แจ่วบอง คั่วจักจั่นและป่นลิ้นไม้ อาหารพื้นบ้านทั่วไปของชาวผู้ไท จังหวัดสกลนคร

อาหารของชาวผู้ไทได้สะท้อนภาพของการทำมาหากิน ว่าชาวผู้ไทได้ยึดอาชีพหลักคือการทำนา ทำไร่ และดำรงชีพด้วยความเรียบง่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่นที่ตั้งเหมาะสม มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งข้าวปลาอาหาร แม้ในยามที่ว่างจากการทำนา ทำไร่มิอาชีพเสริมด้วยการจักสานเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรหรือเครื่องมือจับปลา และการทอผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขาวม้าเพื่อเก็บไว้ใช้ในงานบุญประเพณีหรือใช้ในงานแต่งงาน จากการสอบถามจากชาวบ้านชาวผู้ไทบ้านพอกใหญ่พบว่าวิถีการทำมาหากินและอาหารการกินของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่อาหารการกินได้จากการหาตามหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียงตามห้วย หนอง คลอง บึงต่างๆ ก็ต้องหันมาซื้ออาหารที่ได้จากตลาดสด ซึ่งทำให้เกิดรายจ่ายมากขึ้น ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น ระบบเศรษฐกิจครัวเรือนที่ฝืดเคือง ปัญหาหนี้สินเนื่องจากการกู้หนี้ยืมสินนอกระบบจากนายทุนและหนี้ระยะสั้น - ยาว จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงระบบการทำมาหากินของชาวบ้าน ผู้นำครอบครัวและกลุ่มวัยรุ่นจึงต้องเดินทางเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานครและตามเมืองใหญ่ต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลกระทบกับพลวัตของคติชนประเภทพิธีกรรมตำนาน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของชาวผู้ไท

รูปที่ 2.24 แกงผักหวานของชาวผู้ไทบ้านหนองแคน อ.ดงหลวง จ.มุกดาหาร

หากแต่การลงภาคสนามที่ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม พบว่า คนไทดำนิยมรับประทานข้าวเหนียวและอาหารที่มีรสจัด ใส่เครื่องปรุงด้วยพริก เกลือ ปลาแร่และมีเครื่องเคียงคือผัก ส่วนเนื้อสัตว์นิยมเนื้อหมู (หมูป่า) ไก่ ซึ่งตอนที่ผู้วิจัยและคณะลงเก็บข้อมูลภาคสนามที่บ้านนาแต่น ตำบลเดียนเบียน เมืองเดียนเบียนฟู ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยม บ้านดังกล่าวได้ฆ่าหมูนำมาประกอบอาหารให้เราทาน โดยทำเป็นอาหาร 5 อย่าง คือ ต้มหมู ลาบหมู ปิ้งหมู ผัดใส่เครื่องต่างๆ คล้ายผัดเผ็ด และอีกอย่างหนึ่งเป็นลู่เลือดหมู คล้ายๆ กับเลือดแบ่งบ้านเรา และก็จัดที่นั่งของคณะผู้วิจัยได้นั่งรับประทานอาหารร่วมกับเจ้าของบ้าน พร้อมทั้งผู้ให้ข้อมูลคนอื่นๆ รวมถึงผู้นำที่มิวิจัยด้วย ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการทำอาหาร โดยเป็นลูกมือของเอ็มป้าเจ้าของบ้านในการทำลาบหมู ลักษณะลาบหมูของไทยดำคล้ายๆ กับลาบหมูบ้านเราคือ เอาเนื้อหมูไปสับให้ละเอียดแล้วก็เอาหนังหมูไปต้มให้สุก หลังจากนั้นก็นำเอาเนื้อหมูสับและหนังหมูที่ขอยเรียบร้อยแล้วไปคลุกรวมกันในกะละมังที่เตรียมไว้ แล้วก็ปรุงด้วยเกลือ น้ำปลาแร่ พริกป่น และหันหอมซอยลงไป ส่วนต้มหมูนั้นได้นำเอาหัวและหูไปต้มในน้ำร้อนจัด หลังจากนั้นนำมาล้างใส่หม้อ แล้วก็นำมาหันเป็นชิ้นๆ พอคั่วก่อนนำไปจัดบนที่นั่งรับประทานอาหาร และการทำปิ้งหมูก็เอาเนื้อหมูส่วนขาหลังทั้งสองเอาไปปิ้ง แต่เนื้อหมูที่นำมาทำอาหารนี้ต้องทำแบ่งเพื่อเอาไปให้ผีที่กะหลอห้องกินก่อน โดยมีคุณลุงเจ้าบ้านเป็นคนบอกกล่าวกับกะหลอห้องว่ามีญาติมาจากเมืองไทยมาเยี่ยมเยียน ให้คนในบ้านอยู่เย็นเป็นสุขและคนที่มาเยี่ยมเยียนก็อยู่เย็นเป็นสุขด้วย

รูปที่ 2.25 อาหารเสี้ยผี (เช่นผี) ของชาวไทดำ เมืองแก่ง ประเทศเวียดนาม

ข้าวของชาวไทดำมี 2 แบบ คือข้าวนั่งธรรมดา เป็นข้าวขาว เวลานั่งเสร็จก็จะห่อใส่ใบตอง เม็ดข้าวของชาวไทดำเป็นเม็ดสั้นและป้อม กรรมวิธีการนั่งก็ไม่แตกต่างจากบ้านเรา กล่าวคือ เอาข้าวสารไปแช่ในน้ำและเรียกว่า “หมา” เหมือนกับบ้านเรา เมื่อข้าวเม็ดอ่อนแล้วพอที่จะนั่งได้ก็เอาไปใส่ “หวด” นั่งข้าว ซึ่งทำจากไม้ เป็นท่อนยาวประมาณครึ่งเมตรหรือความสูงประมาณ 30-40 เซนติเมตร ใส่บนหมอนนั่งข้าว ประมาณ 30-40 นาทีข้าวก็จะสุก แล้วก็นำมา “ส่วย” คือการทำให้ข้าวแยกตัวจากกันไม่ให้เป็นก้อน แล้วนำไปห่อใส่ใบตอง คล้ายๆ กับใบตองกล้วย ห่อเป็นก้อนสี่เหลี่ยมและวางตามจำนวนแขกที่มาเยือน ส่วนข้าวอีกชนิดคือข้าวดำ (ข้าวก่ำ) และข้าวที่นึ่งใส่กับฟักข้าว จะได้เป็นสีส้ม ซึ่งการทำข้าวก่ำ ชาวบ้านไทดำเล่าให้ฟังว่าจะมีเครื่องมือเถาชนิดหนึ่งที่เป็นสีม่วง และมีเยอะมากอยู่ตามภูเขา เมื่อขึ้นไปบนภูเขาก็จะตัดเอาลงมาไว้ เป็นท่อนเล็กๆ ขนาดความยาวเท่ากับนิ้วมือ เมื่อจะนั่งข้าวก็เอาเครื่องมือนี้แช่ลงไปกับข้าวขาว ข้าวจะเป็นสีม่วง เมื่อข้าวสุกก็นำมาห่อเหมือนกับข้าวขาวแล้วเอาไปวางไว้รอรับแขกต่อไป ส่วนข้าวสีส้มได้จากการนึ่งฟักข้าวหรือฟักทองลงไปด้วย เวลาข้าวสุกก็ทำการคลุกเคล้าข้าวเป็นก้อนๆ ข้าวจะเป็นสีส้มและให้ความมันจากฟักทองนำมาห่อใส่ใบตองเช่นกัน

การทำอาหารเลี้ยงรับรองแขกของชาวไทดำ เน้นพิธีการมาก ก่อนการกินอาหารจะต้อง “ต่าจอก ตอกตัก” และโยนก้อนข้าวลงใต้ถุนหรือแยกไว้ส่วนเล็กๆ เพื่อให้ผีบรรพบุรุษได้กินด้วย ขณะการกินข้าวก็จะมีกรรณเกล้าให้แขกตลอดระยะเวลา ซึ่งถือเป็นการสร้างสมานความสามัคคีของแขกกับเจ้าบ้าน ซึ่งจะได้ยินเสียง “ห้าวหัน” ตลอดเวลา นับว่าเป็นช่วงเวลาของความสุขของนักวิจัยและเจ้าบ้าน ที่ได้กินอาหารร่วมกัน

รูปที่ 2.26 การจัดสำรับอาหารเพื่อเลี้ยงแขกของชาวไทดำ ประเทศเวียดนาม

แหล่งของอาหารที่ชาวบ้านได้คือ หนองน้ำ ลำห้วย และป่า โดยเฉพาะป่าบุงทาม และป่าโคก ซึ่งหนองน้ำ ลำห้วยจะได้สัตว์ต่างๆ ได้แก่ ปลา กุ้ง หอย ปู กบ เขียดและแมลงต่างๆ หลังจากนั้นก็จะนำมาประกอบอาหารได้หลากหลายประเภท ได้แก่ ต้ม แกง อ่อม หมก คั่ว ฮู้ ดอง ปั่น ปิ้ง ส่วนอาหารที่ได้จากป่าโคก ได้แก่ เห็ด ดอกกระเจียว ผักหวาน ไข่มตแดง แมงแคง แมลงทับ จักจั่น บอน อีลอก อีลาย กลอย ซึ่งอาหารเหล่านี้มักจะถูกนำมาประกอบอาหารได้ต่างๆ หลากหลายเช่นกันเช่น แกง คั่ว ต้ม ลวก ผัด เมื่อเก็บมาได้มากๆ ก็มักจะนำไปขาย โดยเฉพาะเห็ดเผาะ เห็ดตระโงก เห็ดดิน เห็ดก่อ เห็ดปวก (เห็ดโคน) ซึ่งมีราคาแพงมาก แต่ในปัจจุบันพบว่าอาหารที่ได้จากป่าโคกนั้นวันจะลดน้อยถอยลง เนื่องจากพื้นที่ป่าถูกบุกรุกและทำลาย ส่วนหนึ่งถูกปรับให้เป็นสวนยางพาราและบางส่วนก็ถูกแปลงให้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ดังนั้นจึงส่งผลต่อแหล่งอาหารของชาวบ้านโดยตรง ส่วนอาหารที่ได้จากป่าบุงทาม ได้แก่ หน่อไม้ ต้อ แตน และผักต่างๆ ได้แก่ ผักน้ำ ผักป่า ซึ่งนำมาเป็นอาหารได้อีกทางหนึ่งด้วย

รูปที่ 2.27 การทำหมกหน่อไม้กับก้อยไข่มดแดง

หากจะให้บ่งชี้ว่าอาหารชนิดพิเศษของชาวผู้ไทคืออะไร สิ่งที่คุณวิจัยพบและเห็นคล้ายๆ กันคือ แกงหน่อไม้ และมักจะมีกรรมวิธีการทำคล้ายๆ กัน ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปกินแกงหน่อไม้ในขณะที่เก็บข้อมูลในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดมุกดาหาร และได้ไปกินแกงหน่อไม้ที่อำเภอหนองสูง อีกทั้งได้เก็บรวบรวมข้อมูลของอาหารประเภทนี้ พบว่า แกงหน่อไม้ของชาวบ้านดงมะแห่ง ตัววัตถุดิบหลักคือหน่อไม้ได้มาจากภู บางครั้งก็ได้มาจากกอไผ่หลังบ้านหรือที่นา หลังจากนั้นก็นำหน่อไม้มาแกะเปลือก แล้วหั่น หรือตัด หรือทุบขึ้นอยู่กับความชอบของผู้กิน หลังจากนั้นก็นำหน่อไม้ไปต้ม ในขณะที่ต้มหน่อไม้ก็จะไปเอาย่านางมาขยี้ให้น้ำสีเขียวเพื่อนำไปเป็นเครื่องแกง รวมถึงเตรียมวัตถุดิบอื่นๆ เช่น หั่นบวบ หั่นฟักทอง ผักต่างๆ เช่น แมงลัก หรือผักอื่นๆ ที่จะใส่ในแกงหน่อไม้ หลังจากที่หน่อไม้สุกแล้วก็เอาน้ำออก เหนี่ย่านางใส่เข้าไป พร้อมกับผสมใส่น้ำข้าวเวือ (ข้าวแช่จนเม็ดอ่อนแล้วนำมาตำจนละเอียดใส่กับพริก) หลังจากนั้นก็นำไปตั้งไฟให้ร้อน ปรงรสด้วยน้ำปลาร้า น้ำปลา ผงชูรส บางแห่งจะนำผงปรุงรสมาผสม บางแห่งใส่ปลาหมึกแห้งลงไป เมื่อเดือดก็ชิมจนได้ที่แล้วก็ยกออกจากเตา นำมารับประทานได้

อาหารจึงเป็นภาพสะท้อนของการทำมาหากิน ว่าชาวผู้ไทมีอาชีพหลักคือการทำนา ทำไร่ และดำรงชีพด้วยความเรียบง่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่นที่ตั้งเหมาะสม มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งข้าวปลาอาหาร แม้ในยามที่ว่างจากการทำนา ทำไร่ก็มีอาชีพเสริมด้วยการจักสานเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรหรือเครื่องมือจับปลา และการทอผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขาวม้าเพื่อเก็บไว้ใช้ในงานบุญประเพณีหรือใช้ในงานแต่งงาน แม้ว่าวิถีการทำมาหากินและอาหารการกินของชาวบ้านผู้ไทได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่อาหารการกินได้จากการหาตามหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียงตามห้วย หนอง คลอง บึงต่างๆ ก็ต้องหันมาซื้ออาหารที่ได้จากตลาด

สด ซึ่งทำให้เกิดรายจ่ายมากขึ้น ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น ระบบเศรษฐกิจครัวเรือนที่ฝืดเคือง ปัญหาหนี้สินเนื่องจากการกู้หนี้ยืมสินนอกระบบจากนายทุนและหนี้ระยะสั้น - ยาว จากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการทำมาหากินของชาวบ้าน ผู้นำครอบครัวและกลุ่มวัยรุ่นจึงต้องเดินทางเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานครและตามเมืองใหญ่ต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวผู้ไทยสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น

2.2.7 ความเชื่อและพิธีกรรม

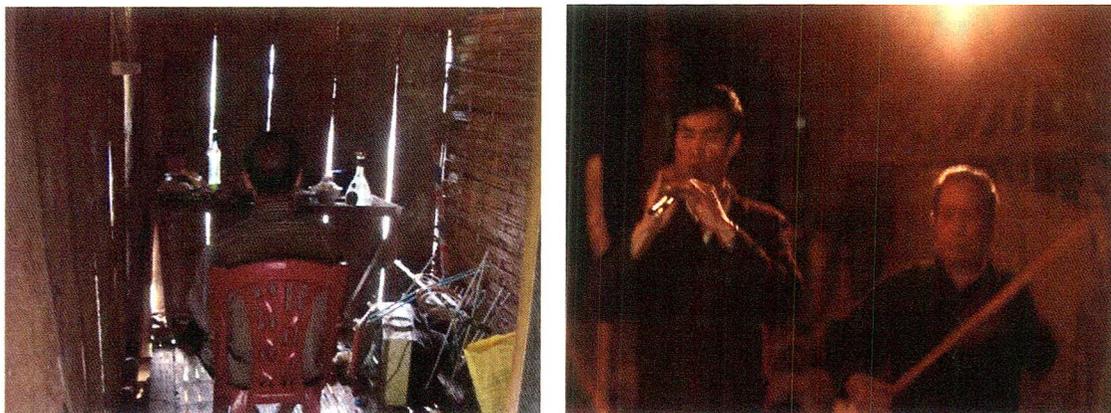
กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยยังคงนับถือผี ควบคู่กับพระพุทธศาสนา และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผีของชาวผู้ไทยจึงเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทหลายกลุ่ม นอกจากนี้ชาวผู้ไทยยังมีความเชื่อเรื่องขวัญและความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติแบบต่างๆ ซึ่งสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับวิถีการดำเนินชีวิต เพราะขวัญและผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ สามารถคลั่งคลุ้มให้เกิดความมั่นคงทั้งทางกายและจิตใจ รวมถึงส่งผลทั้งคุณและโทษต่อคนได้ ดังนั้นจึงต้องกระทำการบูชา เช่น สรวงและอ้อนวอนต่อผีด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ จึงอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องผี ขวัญและพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวผู้ไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ซึ่งจะได้กล่าวถึงชาวผู้ไทยกับความเชื่อที่สัมพันธ์กับ “ผี” และ “ขวัญ” ต่อไป

2.2.7.1 ความเชื่อเรื่องผี

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2554 : 220) กล่าวว่า ความคิดและความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสานและภาคเหนือ ตลอดจนกลุ่มชนชาติไทหลายกลุ่ม เช่น ไทลื้อ ไทไตคอง ไทซิ่น ไทใหญ่และลาว แสดงให้เห็นว่าก่อนที่จะพระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนเหล่านี้ คนไทยและกลุ่มชนที่พูดจากภาษาตระกูลไทมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกันอยู่ 2 ประการ คือ ความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญ สอดคล้องกับปราณี วงษ์เทศ (2534 : 60) ที่กล่าวว่า ศาสนาและความเชื่อของชาวผู้ไทยแสดงให้เห็นความเชื่อที่ว่า ความตายมิได้ทำให้บุคคลหยุดหรือหมดบทบาทในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งในสังคมของตนเอง ผู้ไทยมีพิธีเช่นไหว้วันบวชถือผีเชื่อและผีเสื้อที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “ผีบรรพบุรุษ” คือผีวิญญาณผู้ตายที่เป็นญาติสนิทของทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายสามีและภรรยา มักเรียกรวมๆว่าเป็นผีปู่ย่า ดังนั้นผีต่างๆ เหล่านี้จึงเป็น “ผีบรรพบุรุษ” ในความหมายกว้างๆ องค์ประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวผู้ไทยมักต้องประกอบด้วยพิธีห่มเกล้าและเป่าแคน เช่นเดียวกับความเชื่อที่ยังคงแน่นแฟ้นอยู่ในสำนึกของชาวผู้ไทย คือ ผีและขวัญ

ชาวผู้ไทยเชื่อว่าผีมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตาย ผีมีทั้งคุณและโทษถ้าทำดีก็จะได้รับผลดีตอบแทน ในทางกลับกันถ้าหากประพฤติชั่วก็จะได้รับผลร้าย ความเชื่อดังกล่าวได้ก่อให้เกิดพิธีกรรมหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับผี สุวรรณา สถาอานันท์ (2542 : 8) ได้อธิบายปรากฏการณ์ในเรื่องนี้เกี่ยวกับการนับถือผีไว้ว่า เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมมิติต่างๆ ของชีวิต ซึ่งดำรงอยู่ในคน

สัตว์ พิษ สิ่งของและวิญญาณ และเป็นพลังอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นชีวิตนามธรรมที่พึงได้รับความเคารพซึ่งมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนความสัมพันธ์ของคนกับผีในรูปวัฒนธรรมและธรรมชาติ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผีเป็นรูปของความคิดที่มีอิทธิพลเหนือกว่ามนุษย์ ไม่ว่าจะเหนือพื้นดิน แผ่นน้ำ แผ่นฟ้าหรือแม้กระทั่งผืนป่าก็ล้วนแต่ถูกควบคุมจากผีแทบทั้งสิ้น ดังนั้นมนุษย์จึงต้องกำหนดและสื่อพิธีกรรมบางอย่างเพื่อติดต่อกับผี โดยการสร้างความพึงพอใจและความเคารพยำเกรง และพิธีกรรมดังกล่าวก็มักจะถูกถ่ายทอดผ่านวิธีการดำเนินชีวิตทั้งรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีและชีวิตประจำวันด้วย

รูปที่ 2.28 การ “เซ่น” ผีบรรพบุรุษและการ “ขับ” แถนของชาวไทดำ บ้านนาแดน เดียนเบียนฟู เวียดนาม

ผีที่ปรากฏในความเชื่อของชาวผู้ไทมีทั้งผีดีและผีร้าย ผีดีจะช่วยบันดาลความสุขให้และช่วยปกป้องคุ้มครองให้บุคคลในครอบครัวมีความสุขและไม่เจ็บไข้ได้ป่วย นอกจากนี้เมื่อเวลาเดินทางออกไปทำงานนอกหมู่บ้านหรือต่างจังหวัด ผีดีเหล่านี้ก็จะช่วยคุ้มครองและปกป้องรักษา ซึ่งกรณีดังกล่าวผู้ที่เดินทางออกนอกหมู่บ้านจะต้องทำการบะ (บน) ผีก่อนเมื่อกลับจากทำงานต่างถิ่นแล้วก็ต้องไปคอบ (บอกกล่าว) ว่าได้กลับมาสู่หมู่บ้านอย่างปลอดภัยแล้ว จึงจะถือว่าเป็นการให้ความศรัทธา เคารพและยำเกรงต่อผี ซึ่งสอดคล้องกับการจำแนกผีของเสฐียรโกเศศ (2515 : 307) ที่กล่าวว่า ผีมี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ผีดีและผีร้าย ผีดีมีใจเป็นกลางไม่ให้ดีและไม่ให้ร้ายแก่ใคร ยกเว้นถูกทำให้โกรธ ได้แก่ ผีฟ้าและผีปู่ย่าตายหรือผีเรือน ส่วนผีร้าย ซึ่งถือว่าเป็นผีเลวหรือผีพาล แม้จะประจบเอาใจ เช่นไหว้ก็มักทำความเดือดร้อนใจให้ จึงหาทางป้องกันไม่ให้มาใกล้ โดยใช้เครื่องป้องกันต่างๆ เช่น เฉลว ด้ายสายสิญจน์ ผ้าประเจียด ประเภทของผีร้ายนี้เช่น ผีห่า ผีปอบ ผีกระสือ ผีกระหัง นอกจากนี้ยังมีผีอีกชนิดหนึ่งไม่ตัดเข้าพวกทั้งสองที่กล่าวมา แต่เป็นผีที่ประจำอยู่ในธรรมชาติ เช่น ป่าภูเขา แม่น้ำ ที่ดิน

2.2.7.2 ความเชื่อเรื่องแกน

บรรดาผีดีที่ชาวผู้ไทยนับถือ คือ ผีให้ผีแกน ถลา ผีปู่ตา ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งผีดีเหล่านี้หรือผีให้ผีแกนเป็นผีที่ยิ่งใหญ่กว่าผีอื่นๆ สามารถลบลับดาลอะไรก็ได้ ดังนั้นการดำเนินชีวิตของคนจึงอยู่ภายใต้การควบคุมของแกน ซึ่งศิริพร ณ ถลาง (2545 : 40) กล่าวถึงความเชื่อเรื่องแกนว่ามีการจัดระเบียบแยกแยะประเภทและบทบาทหน้าที่ของแกนอย่างละเอียด เช่น แกนหลวงซึ่งเป็นหัวหน้าของแกนทั้งหลาย แกนบุญ แกนจิ้ง เป็นแกนที่ทำให้คนสบาย มีเงิน มีงาน แกนเคาะ เป็นแกนที่คอยดูแลแต่ละช่วงชีวิตของคน แกนหล่อ เป็นแกนผู้สร้างคน และสุมิตร ปิติพัฒน์ (2535 : 44) ก็ได้กล่าวถึงการแยกประเภทและหน้าที่ของแกนของชาวไทดำเมืองกว่าไว้ว่า แกนปู่กล่าวว่ามีหน้าที่ในการดูแลทุกข์สุขและความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์และโลก แกนชาตเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ แกนแนนเป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของคนว่าจะมีอายุยืนยาวเท่าใด แกนบุนเป็นผู้บันดาลความมั่งคั่ง แกนเคอเป็นแกนที่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ แกนเคาะเป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย แกนสิงเป็นแกนประจำตระกูลของเผ่าไทดำรักษาวางศ์วานให้สงบสุขแกนสัดเป็นผู้ดูแลให้มนุษย์อยู่ในระเบียบวินัย และแกนนุ่งขาวเป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่างและความสวยงาม ความเชื่อเรื่องแกนมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในอดีต ในการกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิต กำหนดความคิดทางการเมือง ทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านการศึกษา ทางด้านสาธารณสุข รวมทั้งทางด้านสันตนาการ ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องแกนทั้งสิ้น และความเชื่อเรื่องแกนนี้เองที่ทำให้เกิดพิธีกรรม

ความเชื่อเรื่องแกนของชาวผู้ไทยในประเทศไทยส่วนมาก น่าจะได้รับอิทธิพลจากพงศาวดารล้านช้าง ที่กล่าวถึงแกนสั่งให้ส่งข้าวปลาให้แกน คนทั้งหลายไม่ทำตามแกนจึงบันดาลให้น้ำท่วม ปลูกเชิง ขุนเค็ก ขุนคานเอาไม้มาทำแพ เอาลูกเอาเมียไว้บนแพแล้วหนีไปอยู่เมืองฟ้า ต่อมาแกนบันดาลให้น้ำแห้งและส่งความลงมานที่น้อยอ้อยหนูให้คนทำนา ต่อมาควายตายเกิดมีน้ำเต่าบุงที่ซากควาย ปลูกเชิงเอาเหล็กมาจี้ น้ำเต่าบุงคนไหลออกมา 3 วัน 3 คืน เป็นคนชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ปลูกเชิงสอนให้คนทำนา ทอผ้า ปลูกข้าวบูลม มาปกครอง ข้าวบูลมมีลูก 7 คน ส่งลูกไปครองดินแดนต่างๆ เนื่องจากได้สัมภาษณ์จากผู้เฒ่าผู้แก่จากหลายแหล่งก็พบว่ามีกล่าวถึงแกนในฐานะที่เป็นผู้เป็นใหญ่แห่งผีทั้งปวง และสามารถลบลับดาลให้มนุษย์เป็นอะไรก็ได้ โดยปรากฏในคำกล่าวที่ว่า “ตายแล้วกะเมอเมิงฟ้าเมิงแกน” “ลงมาแต่เมิงฟ้าเมิงแกน” “มาแต่เมิงแกน” (ไซ เชื้อคำจันทร์, สัมภาษณ์ 8 เม.ย. 2555) นอกจากนี้ยังพบว่าความเชื่อเรื่องแกนไปปรากฏในบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยา ซึ่งเป็นพิธีกรรมการรักษาโรคของชาวผู้ไท โดยปรากฏชื่อของผีให้ผีแกนในรูปของชื่อองค์เทพที่เชิญลงมาประทับทรงเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย ได้แก่ สีแก้ว เจียงคำ โสกา เกศแก้ว อินถวา เจ้าพ่อแสงแก้ว เจ้าเมืองแสนหล้า เจ้าพ่ออินเขียน เจ้าช้ำน้ำ พ่อศรีเมือง แม่บุญเรือง พ่ออัมพร แม่ไกรสร พ่อแก้วฟ้า แม่ลดาวัลย์ พ่อบุญชู แม่เครือวัลย์ พ่อบุญคำ แม่ทองคำ ผีที่เป็นตัวเอกในวรรณคดีในบทร้อง ได้แก่ ท้าวผาแดง นางไอ่ นางมณีจันทร์ ท้าวกาละเกด ผีให้ผีแกนแต่ละองค์มีลำดับความสำคัญแตกต่างกัน บางองค์ช่วยรักษา

บางองค์เพื่อการสอบถาม บางองค์เพื่อปราบสิ่งชั่วร้าย บางองค์เพื่อการทำนาย บางองค์ก็มีไว้เพื่อเจรจา การ เชิญผีให้ผีแดนทั้งหมดลงมาประทับทรงเพื่อช่วยรักษาอาการเจ็บป่วย ถ้อยคำภาษาที่มีความไพเราะของเสียง

คติความเชื่อเรื่องแดนของชาวผู้ไทในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เชื่อว่า แดน มีสถานะภาพเป็นเทวดา สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆแก่ผู้คนได้ ทั้งสิ่งที่ร้ายและดี หรือเรียกว่าให้ทั้ง คุณและให้ทั้งโทษ ดังนั้นต้องเช่นสรวงแดนจะได้รับแต่สิ่งที่ดีหรือได้รับการอวยพรจากแดน มีความเชื่อในหมู่ คนที่นับถือแดนว่าเหตุที่เกิดเภทภัยเจ็บไข้ได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้ง นาล่มหรือพืชพันธุ์ธัญญาหารไม่อุดมสมบูรณ์ เป็นสิ่งที่เกิดมาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของแดนหรือของผีบางเทวดาทั้งสิ้น ดังนั้นจึงต้องเช่นไหว้บวงสรวงผี แดน ทุกครั้งที่มีการเช่นไหว้เป็นประจำทุกฤดูกาลจะเกิดแต่ความสุขไปทั่ว ผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็หาย ข้าวกล้าใน นาก็อุดมสมบูรณ์ดี จึงอาจจะกล่าวได้ว่าผีแดนหรือแดนเป็นเทวดาหรือเทพแห่งเกษตรกรรมและเทพแห่งความ เจ็บไข้ได้ป่วย เพียงแต่แดนในความหมายของคนเผ่าผู้ไทจะกว้างขวางและครอบคลุมทุกวิถีชีวิต

นับแต่อดีตกลุ่มชนผู้ไทนับถือผีหรือแดน ก่อนที่จะมานับถือพระพุทธศาสนา การนับถือ พระพุทธศาสนาของกลุ่มชนผู้ไทเริ่มมาตั้งแต่สมัยที่อพยพมาอยู่ในประเทศลาว โดยปรากฏหลักฐานในตำนาน ประวัติชนชาติผู้ไท ที่แต่งขึ้นโดยพระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน ติสโส) (2515 : 353 – 354) ที่กล่าวว่า เดิมพวกภู ไทยหรือผู้ไท มีภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองน้ำน้อยอ้อยหนู ขึ้นกับเมืองไร่ เมืองปุง ต่อมาเมืองน้ำน้อยอ้อยหนูเกิดอด อดอยาก ท้าวท่าซึ่งเป็นหัวหน้าเกิดไม่พอใจกับเจ้าเมืองน้ำน้อยอ้อยหนู จึงได้พาพรรคพวกอพยพไปขอขึ้นกับเจ้า อนุรุธกุมารเจ้าเมืองเวียงจันทน์ เจ้าอนุรุธกุมารให้พวกผู้ไทไปตั้งบ้านเรือนที่เมืองวัง.....ในครั้งนั้นพวกผู้ไทยังไม่มี ศาสนาอะไรนับถือแต่ผีด้ามหรือผีดำ คือ ผีบิดามารดาหรือปู่ย่า ตายาย ที่ตายไปแล้ว และพระยาเก่ายังไม่มี ภรรยา เจ้าอนุรุธกุมารจึงประทานสาวสนมมาให้เป็นภรรยาพระยาเก่าคนหนึ่งชื่อนางลาว และให้พระสงฆ์รูป หนึ่งไปตั้งวัดขึ้นที่เมืองวังเพื่อสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่ชาวผู้ไท

ผีที่กลุ่มชนผู้ไทนับถือสูงสุดคือแดน ซึ่งแดนก็คือเทวดาที่คนผู้ไทนับถือมาอย่างยาวนาน ซึ่งมี ฐานะเทียบเท่ากับเทพของคนอินเดีย อาจกล่าวได้ว่า “แดน” ก็คือเทพองค์หนึ่งของกลุ่มชนผู้ไท ดินแดนที่เป็น เมืองแดนอันเป็นดินแดนดั้งเดิมของกลุ่มชนผู้ไทก็เป็นดินแดนร่วมของต้นกำเนิดคนลาว โดยถือว่าพญาแดนคือ ต้นกำเนิดของลาว เมืองแดนจึงเปรียบเสมือนเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ เพราะคำว่า “แดน” มีความหมายว่า “ฟ้า” ด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเชื่อว่าเทพหรือผู้คุ้มครองบรรพบุรุษก็คือ “แดน” “ผีแดน” หรือ “ผีฟ้า” ซึ่งชาวผู้ไท เคารพนับถือและต้องเช่นไหว้แดนเพื่อเป็นสิริมงคลและความอุดมสมบูรณ์

ส่วนความเชื่อเรื่องแดนของชาวไทดำในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม พบว่า ไทดำ มีขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเรื่องผี และนับถือบูชาพระยาแดน ผีบรรพบุรุษ ผีน้ำ ผีนา ไม่ได้ นับถือศาสนาอื่นใด จนอาจกล่าวได้ว่าการบูชาผีแดนเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชาวไทดำ และ ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คล้ายคลึงกับความเชื่อเรื่องแดนของชาวไทดำ (ลาวโซ่ง) ที่จังหวัดเพชรบุรี ที่เชื่อ

ว่าแกนเป็นเทวดาอยู่บนฟ้าหรือสวรรค์ มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งหลาย สามารถดลบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่างๆ ทั้งทางดีและทางร้ายต่อคน สัตว์และพืชต่างๆ ดังนั้นเมื่อเกิดเจ็บป่วยหรือเคราะห์ร้ายจึงทำพิธีอ้อนวอนร้องขอให้แกนช่วยเหลือ หรือปฏิบัติตามความประสงค์ของแกน เพื่อให้แกนเมตตาและบันดาลความสุขแก่ตนเองและคนในครอบครัว เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542 : 36) กล่าวว่า แกนตามความเชื่อของไทยดำและลาว ไช้ยังมีหน้าที่แตกต่างกันมากมาย ได้แก่ แกนหลวง แกนปัวกาลาวี แกนขาด แกนแนน แกนบุณ แกนค้อ แกนเคาะ แกนสิง แกนสัด แกนนุ่งขาว และนับว่าแกนหลวง เป็นหัวหน้าของแกนทั้งหมดบนฟ้า มีหน้าที่คอยควบคุมการทำหน้าที่ของแกนต่างๆ ให้เป็นไปตามปกติและตัดสิ้นข้อพิพาทต่างๆ ให้เกิดความยุติธรรม สอดคล้องกับที่ศิริพร ณ ถลาง (2545 : 40) กล่าวว่า ผีแกนเป็นผีที่ยิ่งใหญ่กว่าผีอื่นๆ สามารถดลบันดาลอะไรก็ได้ ดังนั้นการดำเนินชีวิตของคนจึงอยู่ภายใต้การควบคุมของแกน โดยความเชื่อเรื่องแกนมีการจัดระบบแยกแยะประเภทและบทบาทหน้าที่ของแกนอย่างละเอียด เช่น แกนหลวงซึ่งเป็นหัวหน้าของแกนทั้งหลาย แกนบุญ แกนจ้ง เป็นแกนที่ทำให้คนสบาย มีเงิน มีงาน แกนเคาะ เป็นแกนที่คอยดูแลแต่ละช่วงชีวิตของคน แกนหล่อเป็นผู้สร้างคน สุมิตร ปิติพัฒน์ (2535 : 44) ได้แยกประเภทและหน้าที่ของแกนของชาวไทดำเมืองกว่าไว้ว่า แกนปัวกาลาวีมีหน้าที่ในการดูแลทุกข์สุขและความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์และโลก แกนขาดเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ แกนแนนเป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของคนว่าจะมีอายุยืนยาวเท่าใด แกนเคาะเป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย แกนสิงเป็นแกนประจำตระกูลของเผ่าไทดำรักษาวงศ์วานให้สงบสุขแกนสัดเป็นผู้ดูแลให้มนุษย์อยู่ในระเบียบวินัย และแกนนุ่งขาวเป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่างและความสวยงาม

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีแกน พบว่า ความเชื่อนี้ยังตั้งอยู่ในความทรงจำของชาวผู้ไท หากแต่ไม่ได้ชัดเจนและเข้มข้นเหมือนในอดีต เนื่องจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาวผู้ไท ทำให้ความเชื่อเรื่องไท้และแกนเบาบางลง หากแต่ไปปรากฏอย่างเข้มข้นในพิธีกรรม ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต โดยเฉพาะพิธีกรรมการรักษาโรค ที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติมาเป็นสื่อกลางและเป็นกุศโลบายให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจของผู้ป่วย ทำให้ความเชื่อเรื่องแกนยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน แม้จะเป็นพื้นที่ของความเชื่อที่เล็กลงเมื่อเปรียบเทียบกับความเชื่อส่วนใหญ่ในสังคม หากแต่อิทธิพลของแกนก็ยังคงเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงวิถีคิดของคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติได้อย่างชัดเจน

2.2.7.3 ความเชื่อเรื่องธลา

ปู่ลาหรือมเหสักข์ เป็นผีที่ชาวผู้ไททุกกลุ่มนับถือและมีพิธีเลี้ยงธลา โดยเฉพาะชาวผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวัง “ธลา” ก็คือ วิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นผู้นำและได้รับความเคารพจากชาวผู้ไท ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าของหรือผู้นำที่มีความเก่งกล้าสามารถในการรบ ชาวผู้ไทที่อยู่ห่างกันเวลาไปมาหาสู่กันก็มักจะบอกว่า “ธลาเดียวกัน” หรือ “ผีโตเดียวกัน” (ธลาเดียวกัน หรือ ผีโตเดียวกัน) นั่นก็คือมีบรรพบุรุษร่วมกัน นับถือเป็นคน

ในตระกูลเดียวกันหรือเป็นญาติกัน นอกจากนี้ชุมชนชาวผู้ไทบางแห่งยังนับถือเจ้าปู่ปลาเป็นผีมหัศจรรย์หลักเมืองด้วย เช่นที่อำเภอพรรณานิคม จะเรียกว่า “เจ้าปู่ฮาตา” บางครั้งก็เรียก “เจ้าหาญแดง” หรือ “ฟ้าม่วงเมือง” และมีศาลติดกับลำห้วยน้ำอูน มีพิธีเลี้ยงประจำปีและลักษณะของพิธีกรรมก็คล้ายกับของชาวผู้ไทกลุ่มอื่นๆ ชาวผู้ไทจะทำศาลที่อยู่ให้กับปลา คล้ายๆ ศาลพระภูมิ และมีการเลี้ยงบูชาด้วยข้าวปลาอาหารเพื่อแสดงความเคารพและความกตัญญู โดยมีความเชื่อว่าถ้าบูชาเช่นไหว้ปลาอย่างถูกต้องแล้วจะได้รับความสงบสุขและได้รับการคุ้มครอง

เจ้าปู่ปลาจึงเป็นตัวแทนของวิญญาณบรรพบุรุษชาวผู้ไท บางแห่งเรียกมหัศจรรย์หลักเมืองที่ผู้เฒ่าผู้แก่บอกเล่าต่อมาว่าเชิญมาจากเมืองวัง ทุกๆ ปีจะมีพิธีเช่นไหว้ปีละครั้ง เพื่อให้ท่านจะคุ้มครองบ้านลูกหลาน ให้อยู่เย็นเป็นสุข ลูกหลานชาวผู้ไททุกคนไม่ว่าจะเกิดที่แห่งหนตำบลใด จะถือว่าตนเองเป็น "หลานปู่" เจ้าปู่จะช่วยคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติทุกอย่างให้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่แห่งหนตำบลใดก็ตาม จึงถือว่าปู่ปลาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมจิตใจให้ลูกหลานประพฤติปฏิบัติตนแต่ในสิ่งอันดีงาม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต พิธีกรรมเช่นไหว้เจ้าปู่ปลา จึงกลายเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้คนรุ่นหลังได้รำลึกถึงอดีตความเป็นมาของชาวผู้ไทและเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษทางชาติพันธุ์ผู้ไทอีกด้วย

รูปที่ 2.29 การ “เลี้ยงผีมหัศจรรย์” ของชาวผู้ไทเรณูนคร อ.เรณูนคร จ.นครพนม

การเลี้ยงปู่ปลาจะทำปีละครั้งซึ่งชาวผู้ไทที่อยู่ท้องถิ่นต่างๆ ก็จะเลี้ยงไม่ตรงกัน เช่น ผู้ไทที่อำเภอพรรณานิคมจะเลี้ยงในเดือน 4 ผู้ไทที่อำเภอกุฉินารายณ์เลี้ยงในเดือน 6 ชาวผู้ไทเรณูนครเลี้ยงในเดือน 6 อาหารที่นำมาเลี้ยงนั้นก็จะมีทั้งคาวหวานและพิธีกรรมการเลี้ยงเช่นไหว้เจ้าปู่ปลาของชาวผู้ไทคือการเก็บเงินเพื่อซื้อวัวหรือควายแล้วนำมาฆ่าสังเวท เครื่องเช่นไหว้ที่ใช้ก็มี ช้าง (เหล่าไท) ม้า (สุรา) อาหารจะต้องนำวัวไปเชือดที่บริเวณศาลเจ้าปู่ปลาแล้วทำ "ลาบเลือด" ถวายเจ้าปู่และแกงเนื้อวัว การเช่นไหว้เจ้าปู่ปลา ลูกหลานชาวเรณูเรียกว่า "แก้มะ" อาหารอย่างอื่น คือ พาข้าวแดง พาแกงร้อน และวัวเป็นตัวตามที่ผู้บนได้บอกเจ้าปู่ไว้ หาก

ลูกหลานผู้ใดละเลยผู้บนจะได้รับภัยพิบัติทั้งแก่ตนเองและบุตรหลานทันที อาหารที่เหลือจากเจ้าปู่ เมื่อเจ้าปู่อิ่มแล้วลูกหลานสามารถกินได้ ลักษณะการเช่นไหว้ปู่กลามีรูปแบบเช่นเดียวกับที่ชาวขมุฆ่าควายเลี้ยงผีที่จังหวัดน่าน กล่าวคือ มีการสู่วิวควายก่อน 3 รอบก่อนลงมือฆ่าควายในบริเวณหอผี และให้คนฆ่าควายก้มดูเลือดควายเข้าปากแล้ววิ่งขึ้นเรือนไปทางประตูผี ฟันเลือดควายในปากใส่หอผี เตาไฟศักดิ์สิทธิ์และหัวควายเก่าที่แขวนอยู่ในเรือน การฆ่าควายเลี้ยงผีก็เนื่องมาจากความต้องการให้หายเจ็บไข้ละความอุดมสมบูรณ์ หรือจะทำขึ้นก็ต่อเมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงการทำเพื่อแก้บนด้วย ดังนั้น การฆ่าวัวสังเวจเจ้าปู่กลากับฆ่าควายเลี้ยงผีจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน หลังจากนั้นก็จะเป็นการจัดงานรื่นเริง มีการกินเหล้าและฟ้อนรำ นอกจากนี้ยังมีการเสี่ยงทายและทำนายโดยเกี่ยวข้องกับเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ ปฐม หงส์สุวรรณ (2547 : 87) กล่าวว่า ระบบความเชื่อในพิธีกรรมการเช่นไหว้ผีเมืองหรือการนับถือเจ้าปู่กลาในฐานะที่เป็นผู้นำทางวัฒนธรรม จึงกลายมาเป็นความเชื่อและการสร้างสำนึกร่วมของผู้ไทสมัยใหม่ จากพิธีกรรมดังกล่าวก็สามารถสรุปได้ว่า การเลี้ยงเจ้าปู่กลานั้นทำให้เกิดความอบอุ่นใจในชีวิตของบุคคล ทำให้เกิดสร้างสำนึกร่วมของความเป็นกลุ่มผู้ไทแล้วยังรวมถึงความอุดมสมบูรณ์ในวิถีการทำมาหากินอีกด้วย

ความเชื่อเรื่องธลาของชาวผู้ไทในประเทศลาว ธลาหรือมเหล็กเป็นผีในระดับชุมชนที่มีอำนาจในการควบคุมจริยธรรมของคนทั้งหมู่บ้านและชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นที่พึ่งเมื่อเกิดความทุกข์ยากขึ้นในหมู่บ้าน เช่น เมื่อมีคนเจ็บป่วยล้มตายหรือเกิดความแห้งแล้ง ภัยพิบัติ กลไกสำคัญที่มีผลต่อการปฏิบัติของคนในชุมชนคือความเชื่อเรื่องการถูกลงโทษจากผีมเหล็ก

ทรงยศ วีระทวีมาศและคณะ (2552 : 52) กล่าวว่า ชาวผู้ไทในบ้านคำชะอีและบ้านโนนยางไม่มีการตั้งหลักบ้านเหมือนกับกลุ่มอื่นๆ แต่จะมีหอผีมเหล็กซึ่งตั้งอยู่ในปามเหล็กของบ้าน หอผีมเหล็กของบ้านคำชะอีจะอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านถัดจากวัดออกไป การตั้งหอผีมเหล็กของหมู่บ้านเริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1942 เนื่องจากในระยะแรกๆ มีคนเจ็บป่วยและตายอยู่เป็นประจำ ผู้เฒ่าผู้แก่ประจำหมู่บ้านจึงมีมติให้ตั้งหอผีเป็นหลักบ้านหลักเมือง เมื่อลูกหลานจะเดินทางไปไหนไกลๆ และนานก็จะต้องบอกกล่าวแก่มเหล็กก่อน การไหว้จะต้องมีการ “บะ” หรือบนบานให้ปลอดภัยโดยเลือกเซ่นด้วยหมูและไก่ เมื่อกลับมาจะต้อง “แก้บะ” หรือแก้บนแก่มเหล็ก โดยมีเจ้าจำหรือกวนจำเป็นผู้ทำพิธี การเลี้ยงมเหล็กของชาวผู้ไทบ้านโนนยางและคำชะอีจะเลี้ยงในเดือน 2 ภายหลังจากเก็บเกี่ยวและเอาข้าวขึ้นเล้าเรียบร้อยแล้ว และเลือกวันที่ไม่ตรงกับวันพระ และสัตว์ที่นำมาเลี้ยงแก่มเหล็กคือ ไก่เป็นระยะเวลาติดต่อกัน 2 ปี เมื่อเข้าปีที่ 3 จะเลี้ยงมเหล็กด้วยหมู การเลี้ยงผีมเหล็กของชาวบ้านโนนยางและคำชะอีจะนำอาหารใส่กะโตกไปวางไว้ที่เรือนหอผีมเหล็ก โดยวางเป็น 2 ชั้น ชั้นบนวางไว้แก่มเหล็กชั้นสูงและชั้นล่างวางไว้ให้ผีมเหล็กชั้นรอง เมื่อทำพิธีจำจะทำพิธีเรียกผีมเหล็กลงมากินเครื่องเช่นสังเวจ พร้อมทั้งมีการเสี่ยงทายด้วยไม้กะบั้ง เมื่อผีกินเครื่องเช่น

สังเวจเสร็จแล้วอาหารที่วางเช่นไหว้ผีจะนำมาแบ่งให้คนกิน อาหารที่วางชั้นบนจะให้เจ้าและผู้ใหญ่ ส่วนที่วางชั้นรองลงมาจะเอามาแบ่งให้เด็กๆ กิน

2.2.7.4 ความเชื่อเรื่องผีปู้ตา

ผีปู้ตาเป็นผีประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู้ตาจะให้ความคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านและชาวบ้านที่จากไปทำงานนอกบ้านเป็นเวลานานๆ จึงมีพิธีกรรมการบนบานเพื่อให้ผีปู้ตาคุ้มครอง ในกรณีที่จะไปทำงานต่างถิ่นจะต้องนำดอกไม้ ธูป เทียน ไปหาเจ้าจ้ำ (ตัวกลางสื่อสารกับผีปู้ตา) เพื่อให้เจ้าจ้ำบอกกล่าวกับผีปู้ตา เมื่อกลับมาจากการทำงานก็ต้องไปแก้บน โดยนำเหล้า 1 ไห ไก่ต้มสุก 1 ตัว ดอกไม้ ชนห้า เงินตามกำลังศรัทธา ขวดน้ำ นำไปให้เจ้าจ้ำเพื่อนำไปเลี้ยงหรือเซ่นไหว้ผีปู้ตา

บุญยงค์ เกศเทศ (2552 : 129) กล่าวว่า ความเชื่อถือศรัทธาในผีบรรพชน “ผีปู้ตา” นับเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของชุมชนชาวอีสาน ที่สืบทอดเกี่ยวโยงไปถึงความผูกพันระหว่างคนกับป่าอย่างแนบแน่น ด้วยเหตุที่ชุมชนต้องพึ่งพาป่าเพื่อยังชีพ ตั้งแต่ก่อตั้งบ้านเรือนเป็นต้นมา จึงต้องกระทำตนให้ประสานกลมกลืนกับป่า ทั้งใช้สอยทรัพยากร ผลิตผลจากป่าอย่างประหยัด ด้วยจิตสำนึกและรู้คุณค่า “ผีปู้ตา” หรือ “ผีอารักษ์บ้าน” ดังนั้นการเสริมสร้างภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอดเป็นมรดกมาในรูปแบบของ “ชะล้า” หรือข้อห้ามจับสัตว์หรือนำสิ่งของต่างๆ ในบริเวณตอนปู้ตาออกไป หากละเมิดจะทำให้มนต์เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์และมีอันเป็นไปต่างๆ จึงยังคงเป็นแนวทางที่สอนชาวบ้านได้อีกทางหนึ่งในเรื่องของการประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ ว่าจำเป็นอย่างไรที่จะต้องใชผลผลิตจากป่าอย่างประหยัดและหวงแหนและด้วยความเคารพ ถ้าหากชาวบ้านใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างไม่สำนึก จะทำให้ระบบนิเวศของป่าถูกทำลาย เสื่อมสภาพและขาดความสมดุล ซึ่งจะมีผลไปยังแหล่งต้นน้ำ สภาพดิน แร่ธาตุและสัตว์ต่างๆ

ความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องผีปู้ตา แสดงว่าชาวบ้านเชื่อในเรื่องโลกมนุษย์และโลกผี “จ้ำ” ซึ่งทำหน้าที่เป็นคนทรง จะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างคนกับผี ความเชื่อเรื่องผีปู้ตาเปรียบเสมือนมาตรการในการควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ประพฤติดิจจาริตและระเบียบของสังคม ผู้ใหญ่บ้านสามารถใช้ผีปู้ตาเป็นเครื่องมือในการปกครองลูกบ้านด้วย

ชาวผู้ไทมีความเชื่อเรื่องผีไม่แตกต่างจากชาวอีสานโดยทั่วไปนัก กล่าวคือ เมื่อรวมตัวกันตั้งหมู่บ้านหรือชุมชน ก็จะกันที่ไว้ส่วนหนึ่งสำหรับสร้างศาลผีปู้ตา ผีปู้ตา คือ ผีเจ้าที่เจ้าทาง เป็นผีประจำอยู่บริเวณนั้น ซึ่งพื้นที่หรือบริเวณดังกล่าวอาจจะเป็นที่เนิน ที่สูงหรือที่ดอน ทางทิศใดก็ได้ที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้านแล้วสร้างหอขึ้น ซึ่งบางแห่งเป็นเสาสี่ต้น มุงหลังคา ติฝาสามด้าน มีบันไดขึ้นราวสามชั้น จากนั้นก็แกะสลักรูปไม้หรือหินสมมติเป็นปู้ตา หรือบางครั้งก็มีย่าตั้งอยู่เคียงข้างกัน นอกจากนี้ยังมีการแกะสลักรูปข้าทาสบริวารไว้ด้วย เช่น ช่าง ม้า วัว ควาย ปืนผาหน้าไม้ มีด จอบ เสียม ฯลฯ แล้วก็ทำพิธีอัญเชิญปู้ตายายมาอยู่ในสถานที่ที่สร้างเอาไว้ เพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะ เนื่องจากมีความเชื่อว่าผีปู้ตาสามารถทำหน้าที่คุ้มครองปกป้องรักษา

บ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขได้ สอดคล้องกับที่เบญจวรรณ นาราัจจ์ (2552 : 92) ที่กล่าวว่า ตอนปู่ตาเป็นเขต คักดีสิทธิ์ ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีความจำเป็นต้องใช้สอยสิ่งใดภายในบริเวณตอนปู่ตาต้องขออนุญาตผีปู่ตาเสียก่อน มิฉะนั้นจะถูกลงโทษ เกิดอุบัติเหตุต่างๆ เกิดอาการปวดท้อง ปวดศีรษะ เป็นไข้ เจ็บแขนขา และบางรายอาจถึงกับเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งในชุมชนเชื่อว่าเกิดจากอำนาจของผีปู่ตา แม้ขณะที่เดินทางผ่านยังต้องแสดงความเคารพเสมอ

การเลี้ยงผีปู่ตามีจุดประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข มักจะจัดพิธีกรรมเมื่อเดือน 6 ขึ้น วันพุธ (ประมาณ เดือนพฤษภาคม) ก่อนจะถึงฤดูทำนา โดยเจ้าจ้ำจะเป็นเจ้าพิธีในการจัดเลี้ยง เจ้าจ้ำจะแต่งตั้งคณะกรรมการในหมู่บ้านทุกครัวเรือน เพื่อนำข้าวปลาอาหารและเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ ได้แก่ เหล้า ไก่ เทียน ดอกไม้ ธูป ชันห้า มาพร้อมกันในบริเวณหน้าหอผีปู่ตา ต่อมาเจ้าจ้ำจะนำข้าวปลา อาหารพร้อมเครื่องเซ่นไหว้มาเลี้ยงลูกบ้านที่ร่วมกัน ณ บริเวณหอปู่ตา เชื่อว่าถ้าหากการเลี้ยงผีปู่ตาเป็นที่พอใจ คนในหมู่บ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวัน โรคภัยไข้เจ็บไม่คุกคาม ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ตาก็จะมีการเสี่ยงทายโดยใช้ไก่ 3 ตัว เป็นเครื่องเสี่ยงทาย 3 กรณี คือ ไก่ตัวที่ 1 เสี่ยงทายเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ ไก่ตัวที่ 2 เสี่ยงทายเกี่ยวกับฝนฟ้าอากาศ ไก่ตัวที่ 3 เสี่ยงทายเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงและพืชพันธุ์และความอุดมสมบูรณ์

2.2.7.5 ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

ผีบรรพบุรุษนับได้ว่าเป็นผีคนตายประเภทหนึ่งในบรรดาผีที่ได้รับการยกย่อง บางถิ่นเรียกว่าผีด้า คือ ผีปู่ย่าตายายพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานมักจะจัดการเซ่นไหว้ไว้บนเรือน โดยมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเหล่านี้จะปกป้องคุ้มครองและคอยดูแลรักษาลูกหลาน บางครั้งก็เรียกว่าผีเรือน

ทรงยศ วีระทวีมาศและคณะ (2552 : 51) กล่าวว่า ผีที่ชาวผู้ไทนับถือและมีบทบาทต่อชีวิตอย่างมาก คือ ผีเรือนหรือผีแจเฮือน และผีมเหล็ก ผีเรือนบางครั้งก็เรียกว่าผีแจเฮือน เป็นผีพ่อแม่ และบรรพบุรุษที่คอยดูแลรักษาไม่ให้ผู้อยู่อาศัยในเรือนหรือผู้ที่เข้ามาในเรือนกระทำการผิดศีลคองประเพณี ตำแหน่งของผีเรือนมักจะมีงานใส่ดอกไม้และเทียนเป็นชันห้าวางไว้ เมื่อมีการเลี้ยงผีก็จะมีพาข้าวเล็กๆ ตั้งไว้ตรงมุมติดกับเสาต้นหน้าสุดของเรือน จึงมักเรียกว่าผีแจ โดยทั่วไปอาจจะมีการไหว้ผีเรือนปีละครั้งเพื่อขอพรและความคุ้มครองจากผีเรือน นอกจากนี้อาจจะมีการไหว้เมื่อกระทำการผิดผีหรือเกิดการเจ็บป่วย

ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทในประเทศลาวที่มีอิทธิพลและบทบาทต่อชีวิตมากคือ ผีเรือนหรือผีแจเฮือน (เรือน) ซึ่งเป็นผีพ่อแม่ และบรรพบุรุษที่คอยดูแลรักษาไม่ให้ผู้อยู่อาศัยในบ้านเรือนกระทำการผิดศีลคองประเพณี ตำแหน่งของผีเรือนมักจะอยู่บริเวณมุมใดมุมหนึ่งของบ้าน และมีชันหรืองานใส่ดอกไม้เทียนวางอยู่ เมื่อถึงช่วงเวลาของการเลี้ยงผีเรือนก็จะนำพาข้าวเล็กๆ ตั้งไว้ตรงมุมติดกับเสาต้นแรกสุดของตัวบ้าน จึงเรียกว่า “ผีแจ” ส่วนการเลี้ยงผีจะมีหมอมอเป็นผู้ตรวจสอบว่าผีเรือนจะกินไก่หรือหมู หลังจากนั้นผู้ที่

เป็นผู้ดำเนินการทำพิธีไหว้คือ เจ้าก๊กหรือพ่อเรือน เรียกให้ผีเรือนมากิน ถ้ามีการสืบผีเรือน ลูกชายคนโตจะเป็นผู้รับสืบทอด เนื่องจากตามประเพณีของชาวผู้ไทในประเทศลาวนิยมแต่งเอาลูกสะใภ้เข้าบ้าน ในปัจจุบันมีการผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้าไปโดยการนำหิ้งพระเล็กๆ ไปไว้ในเสาต้นแรกสุดของบ้าน ใส่จานดอกไม้และเทียนบริเวณดังกล่าวเรียกว่าห้องฮอง ห้ามให้ลูกเขยหรือลูกสะใภ้เข้าไป หากละเมิดก็จะถือว่าผิดผี

ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เชื่อว่าผีบรรพบุรุษ เป็นผีของปู่ ย่า ตา ยาย หรือพ่อ แม่ ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว จะถูกเชิญขึ้นมาไว้บนเรือนที่ห้องผีเรือนหรือห้องของบรรพบุรุษที่เรียกว่า "กะล่อห้อง" และต้องจัดพิธีเช่นไหว้ทุกปีเรียกว่า "พิธีเสนเรือน" ซึ่งเป็นพิธีสำคัญพิธีหนึ่งของไทดำ เนื่องจากเชื่อว่าเป็นการกระทำที่เพิ่มความเป็นสวัสดิมงคลแก่ครอบครัว ต้องทำอย่างน้อยปีละครั้งเพราะคำว่า "เสน" หมายถึง การเซ่นหรือสังเวย "เสนเรือน" จึงหมายถึงการเซ่นไหว้ผีเรือน ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งบรรพบุรุษทุกคนให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ ที่บุตรหลานจัดหามาเซ่นไหว้จะได้ไม่อดอยาก และจะได้คุ้มครองบุตรหลานให้มีความสุขความเจริญสืบไป

การทำพิธีเสนเรือน เจ้าภาพจะเชิญผู้ประกอบพิธีคือ "หมอเสน" มาเป็นผู้ประกอบพิธีเสนเรือน พร้อมกับแจ้งญาติพี่น้อง ให้ทราบกำหนดวันทำพิธีไหว้ผีเรือน และจัดเตรียมเครื่องใช้ในการทำพิธีให้เรียบร้อย ได้แก่ เสื่ออี - ส้วงอี (เสื่อ - กางเกง) สำหรับเจ้าภาพสวมใส่ขณะทำพิธีเสนเรือน ปานผืน (ภาชนะคล้ายกระเจาขนาดใหญ่ บรรจุน้ำเครื่องเซ่นผีเรือน) ปานข้าว (ภาชนะใส่อาหารในหม้อเสน) ตั่งกำ (แก้อหรือมันฝรั่ง สำหรับหมอเสนนั่งทำพิธีในห้องผีเรือน) และอาหารที่เป็นเครื่องเซ่นต่างๆ อาทิ หมูจู้บ (เนื้อหมูเครื่องในหมูย่ำ) แกงไก่กับหน่อไม้เปรี้ยว เนื้อหมูดิบ ซี่โครงหมู ไส้หมู ข้าวต้มผัดใส่กล้วย มันเทศต้ม เผือกต้ม อ้อย ขนม ผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาล ข้าวเหนียวหนึ่ง 7 ห่อ ตะเกียบ 7 คู่ หมากพลู บุหรี่ และเหล้า เป็นต้น เมื่อได้เวลาเซ่นไหว้ผีเรือน เจ้าภาพจะจัดเครื่องเซ่นต่างๆ บรรจลงในปานผืนที่เตรียมไว้ และยกเข้าไปวางไว้ในห้องผีเรือนที่เรียกว่า "กะล่อห้อง" ซึ่งเป็นสถานที่ทำพิธี หมอเสนจะเริ่มเซ่นไหว้ ด้วยการเรียกหรือกล่าวเชิญบรรดาผีเรือน ที่เป็นบรรพบุรุษของเจ้าภาพ โดยเรียกชื่อบรรพบุรุษตามบัญชีรายชื่อ ที่เจ้าภาพจดร่วมกันไว้ในสมุดผีเรือน เรียกว่า "ปี่ผีเรือน" หรือ "ปี่บ" จนครบทุกรายชื่อเป็นจำนวน 3 ครั้ง แต่แต่ละครั้ง หมอเสนจะใช้ตะเกียบคีบหมู กับขนมทิ้งลงในช่องเล็กๆ ข้างขวาห้องผีเรือนทีละครั้ง จึงเซ่นเหล้าแก่ผีเรือนอีก 2 ครั้ง เพราะการเซ่นเหล้าเป็นสิ่งสำคัญขาดหรือด้อยได้ เพื่อให้ผีเรือนได้กินอาหารและดื่มเหล้าอย่างอิ่มหนำสำราญ เพราะคนที่อยู่ในครอบครัวก็จะเกิดความมั่นคงทางใจว่าผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษจะคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุขและมีความสุขสมบูรณ์

หลังจากเซ่นไหว้ผีเรือนเรียบร้อยแล้ว หมอเสนจะทำพิธีเสี่ยงทายให้แก่เจ้าภาพเรียกว่า "ส่องไก่" ด้วยการพิจารณาลักษณะของตีนไก่ในแกงหน่อไม้เปรี้ยวที่เจ้าภาพนำมาให้และจัดทำนาย ในลักษณะดังกล่าวคือหากตีนไก่หงิกงอแสดงว่า ไม่ดีจะมีเรื่องร้ายเกิดขึ้น ได้แก่ ความเจ็บป่วย การตาย หรือการทำมาหากิน

ประสบปัญหาต่างๆ เป็นต้น แต่ถ้าตื่นไก่อเหี้ยโดยตรง แสดงว่าทุกคนในครอบครัวของเจ้าภาพจะประสบแต่ความสุขความเจริญ ต่อจากนั้นเจ้าภาพจะทำพิธีขอบคุณหมอเสนที่มากช่วยทำพิธีเสนเรือน ให้แก่ครอบครัวของตนเรียกว่า "พายหมอ" แล้วจึงเลี้ยงอาหารแขกที่มาช่วยงานเป็นอันเสร็จพิธีเสนเรือน

2.2.7.6 ความเชื่อเรื่องขวัญ

ชาวผู้ไทเชื่อว่าแต่ละคนเชื่อว่ามีขวัญติดตัวมาด้วย โดยมาอยู่ในร่างกายรวม 32 ขวัญ ขวัญจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะมองเห็นด้วยตาเปล่า แต่ขวัญสามารถทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวและทำงานได้ เชื่อกันว่าขวัญนั้นแม้จะติดตัวมา แต่ขวัญจะตกหล่นหรือหายไปได้ง่ายๆ โดยเฉพาะตอนที่เกิดการตกใจ หรือว่าตอนที่เจ็บป่วย ขวัญจะไม่อยู่กับร่างกาย อาจจะไปสถิตอยู่ที่ใดที่หนึ่ง จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญหรือสู่ขวัญ เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับร่างกายดังเดิม ขวัญในที่นี้อาจจะต่างกับวิญญาณหรืออาจจะเป็นวิญญาณก็ได้แต่ในคติความเชื่อของชาวผู้ไทขวัญที่อยู่ไม่คงที่ในร่างกายของคนจะทำให้เกิดการเจ็บป่วย สอดคล้องกับประคอง นิมมานเหมินท์ (2544 : 150) ที่กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่สังคมดั้งเดิมของชนชาติไทย ซึ่งมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับ “ขวัญ” ไว้ว่า “ขวัญ” มีลักษณะคล้ายกับผีหรือวิญญาณ และมีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า “spirit” และ “soul” ซึ่ง ขวัญและวิญญาณมีความหมายไม่เหมือนกันทีเดียว ขวัญมีความหมายเกี่ยวข้องกับชีวิตและการผันแปรของชีวิต ในขณะที่วิญญาณเกี่ยวข้องกับความตายและการผันแปรของความตาย ทั้งขวัญและวิญญาณเป็นแก่นสารสำคัญของสิ่งมีชีวิต เมื่อสิ่งมีชีวิตตายไปขวัญก็ตายตามไปด้วย แต่วิญญาณยังอยู่เมื่อขวัญออกจากร่างก็ทำพิธีเรียกขวัญกลับมาได้

รูปที่ 2.30 การทำพิธีเรียกขวัญ สู่ขวัญในพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท

ชาวผู้ไททั้งที่อยู่ในประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวไทดำ และไทขาวในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามยังมีความเชื่อที่แน่นแฟ้นเกี่ยวกับเรื่องขวัญเช่นกัน ซึ่งในความเชื่อของชาวผู้ไทเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่มิอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ต้นไม้หรือแม้แต่สิ่งของ

เครื่องใช้ เช่น เกวียน เรือและบ้านเรือน ขวัญก็ยังเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิต ซึ่งขวัญนี้สามารถที่จะเชื่อมโยงกลับไปถึงแกน “แกนแนน” เป็นผู้ควบคุมการสร้างมนุษย์และกำหนดมิ่งขวัญของแต่ละคน ภายใต้อาณาช่วยเหลือในการปั้นและหล่อให้เป็นรูปร่างของ “ปู่ช่างหล่อพ่อช่างตี” และ “แม่เข้าแม่นาง” เมื่อปั้นเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะมอบหน้าที่ให้ “แกนขาด” เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตก่อนส่งลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ ไทดำในเวียดนามนั้นเรียกขวัญว่า “ผีขวัญ” และชนชาติไทอื่นๆ ก็มีความคิดที่สอดคล้องกันในเรื่องของขวัญว่าเป็นผีชนิดหนึ่งที่ประจำอยู่กับตัวคน ทำให้สิ่งเหล่านั้นมีชีวิตและมีพลัง ดังนั้นขวัญจึงมีสิ่งที่คล้ายกับวิญญาณรวมกับพลังชีวิต

ไทดำมีพิธีเกี่ยวกับการรักษาขวัญเรียกว่า “จับมด” มีหลายวิธี เช่น การขัดมด รักษาโรคภัยไข้เจ็บของคนไทดำหรือไทยทรงดำที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมีคนเจ็บไข้เรื้อรัง ผ่านการรักษาจากหมอยาพื้นเมืองแล้วรักษาไม่หายจะนำผู้ป่วยไปหา “หมอมด” มาทำพิธีกรรมรักษา โดยหมอมดจะรักษาโดยการจับมดและเสียดาย เพื่อจะได้ทราบถึงสาเหตุว่าคนป่วยนี้ป่วยด้วยโรคอะไร หากผีทำก็จะทำพิธีเลี้ยงผีแก้ไข้ ซึ่งหากว่าผู้ป่วยรักษาไม่หายด้วยยาพื้นบ้าน ซึ่งการรักษาด้วยวิธีการจับมดก็คือการรักษาขวัญของคนป่วยอีกทางหนึ่งนั่นเอง

จึงสรุปได้ว่าขวัญเป็นสิ่งที่อยู่ในร่างกายของคน สัตว์หรือสิ่งของและไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า แต่เป็นสิ่งที่สร้างพลังให้กับสิ่งนั้นๆ ขวัญจะอยู่ในร่างกายของมนุษย์ในยามปกติแต่ถ้าหากว่าขวัญไม่อยู่กับร่างกายของสิ่งนั้นๆ แล้วก็จะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยหรืออ่อนไหว ดังนั้นจึงต้องมีพิธีเรียกขวัญหรือสู่ขวัญตามความเชื่อของชาวผู้ไทและชนชาติไทกลุ่มอื่นๆ

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของขวัญของชาวผู้ไทก็คือ พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พิธีรับขวัญเด็กตอนแรกเกิด พิธีทำขวัญนาศ พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวตอนแต่งงาน พิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับญาติที่เดินทางมาจากต่างถิ่นและรับขวัญผู้ที่เดินทางไกล และพิธีสู่ขวัญคนเจ็บป่วย ซึ่งการสู่ขวัญเป็นการปลอบประโลมใจและช่วยให้เกิดกำลังใจและความมั่นคงทางใจให้กับผู้ป่วย

นอกจากพิธีกรรมเรื่องขวัญที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในครอบครัว แต่ยังมีพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญที่เชื่อมโยงไปถึงธรรมชาติ สัตว์ และสิ่งของอีกด้วย เช่น พิธีสู่ขวัญข้าวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของขวัญกับธรรมชาติ พิธีสู่ขวัญ ช้าง ม้า วัว ควายและเกวียน เป็นต้น ภาพสะท้อนของความสัมพันธ์ของขวัญจึงเห็นได้ชัดเจนถึงความผูกพันระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับครอบครัว บุคคลกับสังคมโดยเฉพาะการเกษตรกรรมและบุคคลกับธรรมชาติ และพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญนั้นก็มักจะมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน นั่นคือ การนำไปสู่กำลังใจและสิ่งที่เป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและจิตใจของบุคคลด้วย

สรุป

ผ้าฝ้ายอ้อมครามกับสังคัมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทมีความสัมพันธ์กับตำนานการกำเนิดมนุษย์ที่กล่าวถึงการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ ทำนา ในตำนานยังกล่าวถึงการทอผ้า ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญส่วนหนึ่งในสังคัมเกษตรกรรมของกลุ่มชนชาติไทอีกด้วย ชาวผู้ไทเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีลักษณะโดดเด่นของอัตลักษณ์ทางภาษา ดนตรีและพิธีกรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านภาษา ที่มีความแตกต่างจากภาษาไทกลุ่มอื่นๆ ในเรื่องของสำเนียง ส่วนดนตรีและพิธีกรรมมีลักษณะเฉพาะตนเอง ที่ใช้ดนตรีประกอบในงานพิธีกรรมการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน และวัฒนธรรมการถักทอที่ชาวผู้ไทมีความโดดเด่นด้านการถักทอผ้า การมัดหมี่และการย้อมผ้า และสามารถประยุกต์สวดลายต่างๆ ให้ปรากฏอยู่บนผืนผ้าได้อย่างเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะผ้าฝ้ายอ้อมคราม

ผ้าฝ้ายอ้อมครามของชาวผู้ไทแต่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยสี่ ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มสำคัญ การทอผ้าก็เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ ทำนา อีกส่วนหนึ่งถูกนำมาใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรม ทั้งที่เป็นประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคัม เช่น การเกิด การแต่งงาน การบวช การตาย บุญผะเหวด บุญกฐิน บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญเข้าพรรษา เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สังคัมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทมีผ้าเป็นส่วนประกอบสำคัญ โดยเฉพาะผ้าฝ้าย และการนำผ้าฝ้ายไปทำการมัดย้อม จนทำให้กลายเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวผู้ไทในที่สุด